

INTERNATIONAL CONFERENCE ON MULTIDISCIPLINARY SCIENCE

CENTER FOR TECH
AND MEDIA RESEARCH

OUR INDEXING

 <http://mjstjournal.com>

INTERNATIONAL CONFERENCE ON MULTIDISCIPLINARY SCIENCE

VOLUME 2

ISSUE 11

zenodo

Google
Scholar

OpenAIR

<http://mjstjournal.com>

International conference on multidisciplinary science

VOLUME-2, ISSUE-11

Editor in Chief

Dr. Rajeev Ojha - Interdisciplinary Research in Basic Sciences, Jamia Millia Islamia, New Delhi -110025, India

Editorial Team

Sunita Sarawagi - Indian Institute of Technology Bombay, Mumbai, India.

Dr Manjunatha LH - Professor, REVA University, INDIA

Asish Bera - Edge Hill University, UK, BITS Pilani, India

Dr Sunildro LS Akoijam - Assistant Professor of Management, North Eastern Hill University, India

Madan Mohan Singh - Professor of Mathematics, North-Eastern Hill University, Shillong, India

Dr. Anupam Singh - Associate Professor-CSE, Graphic Era Hill University Dehradun, India

Dr. Sargam Bahl Walia - School of Management, Graphic Era Hill University, Dehradun, Uttarakhand, India

Narayan Pradhan - Indian Association for the Cultivation of Science

Ashok Kumar - Kumar Associate Professor E&CE National Institute of Technology. Hamirpur, India.

Anjali Pal - Department of Civil Engineering, Indian Institute of Technology Kharagpur - 721302, India.

Rajnish Joshi - Professor of Medicine, All India Institute of Medical Sciences, Bhopal, India

Mukul Kumar - IIT Mumbai (India); Meijo University (Japan); HEG Ltd. (India)

Prof.Kuruvilla Joseph - Indian Institute of Space Science and Technology(IIST)

INTERNATIONAL CONFERENCE ON MULTIDISCIPLINARY SCIENCE

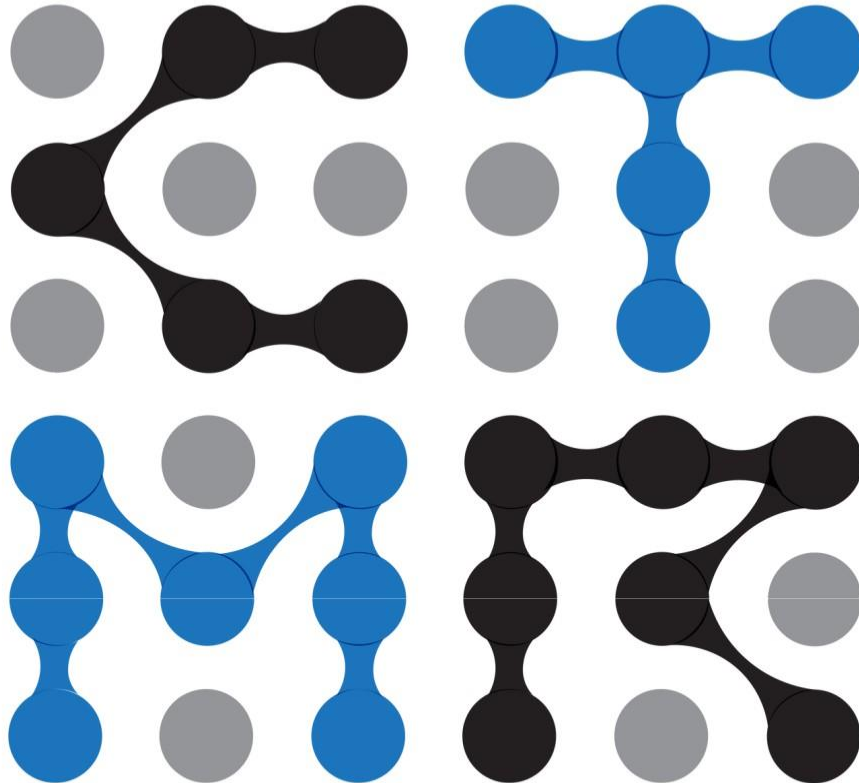
[Prof. Yogesh C. Sharma](#) - D.Sc., FRSC, FBRS, FIAPS; FISEES,

Department of Chemistry, Indian Institute of Technology

[Professor Indra Mani Mishra](#) - Indian Institute of Technology
(Indian School of Mines), Dhanbad; Formerly at India

[Eshkaraev Sadridin Chorievich](#) - Head of the Department of Medicine
and Natural Sciences, Doctor of Philosophy in Chemistry, Associate Professor,
Termez University of Economics and Service, Termez, Uzbekistan.

esadir_74@rambler.ru

**CENTER FOR TECH
AND MEDIA RESEARCH**

COMPETENCY APPROACH OF PEDAGOGICAL SKILLS OF STUDENTS IN
A DIGITAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT**Jo'raqulova Saida Akramqul qizi***1st year graduate student of Gulistan State Pedagogical Institute*

Abstract. In the following article, it is stated that the formation of pedagogical skills in students is an urgent socio-pedagogical problem, the concepts of "pedagogical skills", "competence", their composition, various approaches to these concepts, the role of competence and competence in personal development. described. The approaches of many pedagogues and psychologists have been analyzed. As a result of these analyses, scientific opinions are stated.

Keywords: learner, skill, competence, competence, personal development, ducational process, knowledge, skill, competence, basic life competence, science competence. competence, competence, personal development, educational process, knowledge, skills, competence, basic life competence, scientific competence.

Аннотация. В следующей статье констатируется, что формирование педагогических умений у студентов является актуальной социально-педагогической проблемой, рассматриваются понятия «педагогическое мастерство», «компетентность», их состав, различные подходы к этим понятиям, роль компетентности и компетентности. описана компетентность в личном развитии. Проанализированы подходы многих педагогов и психологов. В результате этих анализов формулируются научные мнения.

Ключевые слова: учащийся, умение, компетентность, компетенция, личностное развитие, образовательный процесс, знания, умение, компетентность, базовая жизненная компетентность, научная компетентность.

Modern conditions require every member of society, especially the young generation, to master digital competence at a perfect level. The main reason for this is the rapid development of digital techniques and technologies in the process of globalization, as a result of which the Internet, various social networks, and the flow of information and data are increasing.

It is possible to change people's mind and ideology through information. It is becoming clear that it is possible to control people's worldview through information. The saying that the world is governed by information is becoming a reality. At a time when the ownership and delivery of information is becoming a requirement, the information space is expanding more and more. As a result of the increase in the types of information, the appearance of information is also radically changing. The Internet, which is used as a source of information, is full of various confirmed and unconfirmed information. It is in this situation that the formation of the culture of

receiving information and the ability to analyze it is important. For this, society needs to be informed.

What will an information society look like? Informatization of society is a situation that occurs as a result of the rapid development of information technologies in a certain country or society. In order for the society to be informed, first of all, it is necessary to develop information technologies in the society and meet the requirements. In an information society, the flow of information will be free. In addition to influencing the national ideology, this creates several moral threats. In the beginning of any armed wars there is an influence of the information process. The attack of information is the first step of wars. The relevance of ensuring information security today is determined by this situation. As humanity is entering a new era called "Information Society", ensuring information security is more important than ever. During the formation of the culture of information consumption, it is understood that people use knowledge and ability to collect information. In this process, information is divided into necessary and unnecessary types and analyzed. The process of receiving approved information will be accelerated. In a society without a culture of information consumption, various threats and unrest arise. Because information is power. It can be used for good or bad purposes.

The formation of students' ability to sort information is carried out by checking the facts of a multidisciplinary scientific journal. Here are some recommendations:

- ❖ Check when a user's page is opened on a social network.
- ❖ Explore user activity.
- ❖ Look for the user's pages on other social networks.
- ❖ Contact the person who downloaded and published the news.
- ❖ Compare what the user is talking to who you know
- ❖ Compare location information.
- ❖ Use reverse search by image
- ❖ Check photo EXIF data.

One of the urgent issues is the application of information technologies, which express the spirit of the times and are increasingly entering the practice of all fields, into the educational process of general education schools. The worldwide information network can provide any amount of information in any field, regardless of its volume and speed. The emergence of multimedia and Internet technologies opened a wide way for the use of information technologies as an effective tool in education and training, communication processes in general education schools. It cannot be denied that the role and influence of information technologies in the development of a well-rounded person, his independent choice of profession and professional self-formation, and the development of professional skills are increasing. In the educational

process in general education schools, the following opportunities are opened to teachers and students with the help of information technologies, in particular:

- ❖ □ learn new methods of information gathering and their application;
- ❖ □ children's thinking range expands, their interest in learning increases;
- ❖ □ the role of independent work increases, efficiency improves;
- ❖ □ to develop the child intellectually, to expand the emotional-aesthetic circle, positively
- ❖ □ helps to develop skills.

Using computers and information technologies, new opportunities are created in the field of education, in educational activities and in the development of students' creative thinking. Information technologies allow to combine education with life in the process of implementation. There will be an opportunity to closely connect education with future professional activity. In the application of information technologies, it is necessary to strive to realize all the possibilities of the student's personality: to realize the cognitive, moral, creative, communication and aesthetic possibilities and abilities of the child through computer tools. In order to turn computers and information technologies into a full-fledged tool for the development of the student's personality, the teacher himself must be knowledgeable (competent) in the field of information technologies.

Today, the participants of education (teacher, pupil, student) are surrounded by constant changes, the study habits of students have naturally changed, and their needs and conditions are not the same as ten years ago. Therefore, it is very important for educational institutions to pay attention to increasing media literacy of students and strengthening their ideological immunity to information that promotes foreign ideas. In a word, education should be didactic and safe, meeting the spiritual needs of the young generation. In order to achieve the intended goal, a teacher who takes over the educational process of students and helps them master basic skills, has updated professional training, professional competencies specific to pedagogues, as well as digital competence is required.

Only a teacher with high pedagogical skills, scientific potential, and at the same time possessing digital competence who can effectively and widely use ICT can meet the demands of today's times, who is competitive, proactive, aspiring, active, creative and critical thinker, able to meet world standards. can train suitable personnel. That is why it is of great importance for students of higher education institutions, especially future teachers, to be able to think critically in the development of professional skills and qualifications. Today, the organization of education based on the competency approach, the formation and regular development of the competencies of teachers and students are among the urgent issues of pedagogy.

Before thinking about the competence approach of digital competence and other

pedagogical skills, let's dwell on the meaning of this term.

Competence is a Latin word, which in Uzbek means "suitable", "suitable" or "suitable". He can be understood as a person capable of solving simple and complex problems using his knowledge, skills and practical experience.

Competence is a pre-set social requirement for educational preparation of students for effective activity in a certain field. Competence is multifaceted and has several interpretations. Competency refers to the acquisition of appropriate competencies by the learner. Competence includes the personal qualities of the student and the minimum level of knowledge, skills, skills and practical experience accumulated by the activity in the given field. Special competencies and basic competencies are mutually different. Basic competencies are a model of the student's life and social activity in the future. When students acquire certain knowledge, skills, qualifications and experience, they can apply the acquired competencies through their activities. Basic competencies are considered necessary for the future social activity of the student. Competencies mastered within the framework of a special educational subject mainly ensure the effectiveness of educational and professional activities in the future.

Competencies are formed based on the lifestyle, cultural, spiritual life and traditions of the people of each country. Competences formed in students are creative, i.e. creative, and encourage them to be active regularly. Such competencies include communicative, working with information, self-development, social-emotional and civic. Special attention should be paid to students' experience of using competencies. For this purpose, it is necessary to design curriculums, textbooks, instructional manuals based on the competency approach, to include educational materials and educational tasks that serve to create competencies in secondary projects chosen by teachers, and to develop digital didactic tools. From this point of view, the approach is gaining special relevance.

Based on the continuity of education in the Republic of Uzbekistan and its focus on educating a well-rounded person, basic competencies and Based on the content of each academic subject, subject-related competencies were determined. One of the important tasks facing the science of pedagogy is to clearly consider general and specific approaches to the formation of basic life competencies in elementary school students and to develop the theoretical and didactic foundations of this phenomenon based on existing methodological approaches.

In recent years, the concept of forming pedagogical skills of students in the digital educational environment has been widely used in pedagogy. This term, which is often used in educational practice, occupies a priority place in the content of education. Formation of pedagogical skills of students in the digital educational environment is undergoing the stages of absorption into the scientific concepts of modern pedagogy as a basic concept. The peculiarity

of this concept is that it requires mutual comparison with outdated concepts in the science of pedagogy.

In the course of our research, we try to explain the concepts that are included in the framework of the formation of pedagogical skills in students in the digital educational environment and are interconnected with it. They are: competence, competence, professional competence, formation of pedagogical skills. In addition, during our research, we tried to reflect on each of the pedagogical skills, competence and readiness, competence and knowledge, skills, and qualifications.

REFERENCES

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 6 апрелдаги —Умумий ўрта ва ўрта махсус, касб-хунар таълимининг Давлат таълим стандартларини тасдиқлаш тўғрисидаги 187-сон Қарори //www.lex.uz
2. Axmedova M.T. Pedagogik kompetentlik (uslubiy qo'llanma): 5110900 – Pedagogika vapsixologiya / -T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2018. - 80 bet.
3. Бермус А.Г. Проблемы и перспективы реализации компетентного подхода в образовании. www.eidoc.ru. 2005, 09, 10.
4. Зимняя И.А., И.А. Ключевых. Компетенции – новая парадигма результата образования. quality.petrso.ru
5. . Shahriddinova, K. S. (2023). Didactic Features Of Development Of Nature Perception Skills Of Primary School Students. *Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching*, 19, 183-187.
6. Shahriddinova, K. S. (2023). INTRODUCING CHILDREN OF PRIMARY SCHOOL AGE WITH THE WORLD. *American Journal of Applied Science and Technology*, 3(06), 09-14.
7. Shahriddinova K. S. Didactic Features Of Development Of Nature Perception Skills Of Primary School Students //Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching. – 2023. – Т. 19. – С. 183-187.
8. Shahriddinova K. S. INTRODUCING CHILDREN OF PRIMARY SCHOOL AGE WITH THE WORLD //American Journal of Applied Science and Technology. – 2023. – Т. 3. – №. 06. – С. 09-14.
9. . Karimova, S. (2022). THE ROLE AND IMPORTANCE OF" NATURAL SCIENCES" IN THE DEVELOPMENT OF UNDERSTANDING OF NATURE IN GENERAL SECONDARY SCHOOLS. *Science and innovation*, 1(B6), 214-218.
10. Karimova S. THE ROLE AND IMPORTANCE OF" NATURAL SCIENCES" IN THE DEVELOPMENT OF UNDERSTANDING OF NATURE IN GENERAL SECONDARY SCHOOLS //Science and innovation. – 2022. – Т. 1. – №. B6. – С. 214-218.
11. Karimova S. CHARACTERISTICS OF NATURAL TEACHING METHODOLOGY //Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2021. – Т. 1. – №. 11. – С. 737-740.

**МИКРОБИОЛОГИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ БАКТЕРИЦИДНЫХ СВОЙСТВА
ФОТОДИНАМИЧЕСКОЙ ТЕРАПИИ****Сабирматов Алишер Абдикаримович**Phd ассистент кафедры Хирургические болезни Ташкентского Педиатрического
Института.

Цель исследования. Сравнит эффективность фотодинамической терапии с антибактериальными препаратами на воздействие микробов.

Материал и методы. Микробиологические исследования *in vitro* осуществляли в следующем порядке: в чашку Петри с питательной средой засеивали суточный газон культур исследуемых бактерий каждый раз в отдельности, потом сверху капали раствор МС и после экспозиции 10 минут зону соприкосновения МС с микробами облучали светом в красном диапазоне (в течении 1, 5, 10 минут).

Расстояние между излучателем и питательной средой составило 10 см. Потом посев устанавливали в термостат при 37⁰С на 18-24 часа. Анализ результата оценивали по наличию или отсутствию роста микробов в зоне облучения тест-штамм. Все исследования выполнялись в 5-ти повторностях. Противомикробное действие ФДТ изучено на штаммах бактерий, которые наиболее часто встречаются в качестве микрофлоры при перитонитах: аэробы: *S. aureus*, *P. aeruginosa*, *E. coli*, *S. Epidermidis*, грибы рода: *Candida*. Культивацию бактерий производили в t - 37⁰С, питательная среда была жидкий сердечный мозговой экстракт 1,5%. Для проведения мытья микробных клеток использовался фосфатный буфер (Fisher Scientific, Waltham, MA) и для следующего разбавления. Среды без исключения автоклавировали в температуре 120⁰С в продолжительности 15 минут перед употреблением. Исследовали следующие фотосенсибилизаторы: Метиленовая синь (Sigma-Aldrich, Сент-Луис, штат Миссури). Все фотосенсибилизаторы были приготовлены с разбавлением водного раствора на 1 мМ и сохранялись стабильно в продолжении 3-4 дней в t- 4⁰С. Светоизлучателем служила установка ВОСТОК-010203 имеет красным облучением характер лучи некогерентный, снабженным фильтром.

Заключение. Анализ полученных результатов по микробиологическому изучению разработанной методики нефармакологического действия на микробов позволяет утверждать, что предлагаемый нами метод ФДТ способствовало более быстрому разрушению микроорганизмов, преимуществом методики локальное действие не причиняет вред пациенту, купирование воспалительной реакции, быстрой реабилитации больных.

BEHAVIOR MANAGEMENT

Karakalpak State University named after Berdak

Department of Pedagogy and Psychology

Student of applied psychology

Jumanazarova Guljayna

Annotation: This study focuses on "Behavior management" and emphasizes the importance of monitoring and managing emotional intelligence in individuals within the field of psychology. The psychological, social, and practical aspects of emotional leadership are analyzed in the research. The results indicate that emotional leadership plays a significant role in reducing stress, improving health, and achieving goals for individuals. The study explores strategies for managing emotional intelligence, such as empathy and self-motivation, as well as the influence of the social environment. Practical recommendations are provided at the end of the study, opening up new directions for future research.

Keywords: emotional intelligence, leadership, psychology, stress reduction, empathy, self-motivation, social environment, personal development.

Intro

The topic of this study is "Behavior management" focusing on investigating a crucial issue in the field of psychology. In contemporary life conditions, the abilities of individuals to manage emotional intelligence are recognized as one of the most important factors. Effective leadership involves an individual's ability to control and manage their emotional intelligence, which in turn helps in coping with internal and external stressors. The research delves into the psychological and social aspects of managing emotional intelligence, as well as the methodologies employed in this process. The primary objective of the study is to enhance the understanding of the importance of effective management of emotional intelligence among individuals and to identify the challenges that may arise during this process. The findings of this study provide practical recommendations that can be implemented in psychological counseling and educational fields.[1]

Methodology

1. Research Methods

Research methods play a crucial role in studying the phenomenon of effective management of emotional intelligence in psychology. The following methods are utilized in this study:

- Sociological Surveys: Surveys are conducted to identify the opinions of individuals in purposeful groups regarding their emotional intelligence and effective management.
- Observation: Observing how individuals behave in real-time during the process of managing emotional intelligence. This method enables obtaining results in real-life settings.
- Interviews: Gathering experiences and opinions of individuals through direct interviews.

2. Data Collection Process

The data collection process encompasses the following stages:

- Developing Research Design: Preparation of specific questionnaires or interview questions according to the research objectives.

- Sample Selection: Identifying the group of respondents to be included in the research. This group may consist of individuals related to emotional intelligence management or the general population.

- Data Gathering: Carrying out the distribution of questionnaires, conducting interviews, and observation processes. Establishing trustworthy and open communication with respondents is crucial in this process.[2]

Analysis Methods

The process of analyzing collected data incorporates the following methods:

- Quantitative Analysis: Analyzing survey results using statistical methods (such as mean, variance, and correlation). This method ensures the examination of data in a numerical form.

- Qualitative Analysis: Analyzing interview and observation results through coding and identifying themes. This method aids in a deeper understanding of personal experiences and opinions.

- Mixed-Methods Analysis: Integrating both quantitative and qualitative methods to further comprehensively and precisely analyze the data. This method allows for understanding the complex aspects of the emotional intelligence management process.

Experiments and Observations

In the research, experiments and observations are conducted as follows:

- Experiments: Experiments are carried out with control groups to determine the impact of effective management in various conditions. For example, measuring the effectiveness of leadership strategies in managing emotional intelligence.

- Observations: Studying individuals or groups through observation to understand emotional intelligence and effective management processes. This allows for identifying how these processes manifest in a social context and what factors influence them.

Findings

1. Key Discoveries

Through the conducted observations and experiments during the research, the following key findings have been identified:

- Importance of effective management: Individuals can reduce stress and anxiety by managing their emotional intelligence effectively.

- Effective management of emotional intelligence: Strategies for effective management (such as empathy, self-awareness) help individuals achieve their goals successfully.

- Societal influence: The effectiveness of effective management is significantly influenced by societal and environmental factors; in a positive social environment, individuals feel more comfortable and achieve better results.[3]

2. Analysis of Obtained Results

The analysis of obtained results encompasses the following aspects:

- Statistical Analysis: Data from surveys and experiments were analyzed using statistical methods. The results indicated that individuals who employed effective management strategies showed high results in reducing stress and achieving their goals.

- Qualitative Analysis: Interview and observation results were analyzed, revealing individuals' experiences and opinions in the process of effective management. This analysis demonstrated that individuals feel confident in reaching their goals without succumbing to difficulties in the process of effective management..

3. Effective Approaches in Managing Emotional Intelligence

Effective methods for handling emotional intelligence involve the following key components:

- Empathy: Individuals can boost their capacity to effectively manage their emotional intelligence by comprehending and fully attending to their own emotions and thoughts.

- Informed Decision Making: Successfully managing emotional intelligence entails making well-informed decisions grounded in relevant information.

- Self-Engagement: Techniques for self-engagement and motivation are vital in the realm of effective management. These strategies empower individuals to discover the strength needed to accomplish their objectives. [3]

4. Practical Recommendations

Based on the research findings above, the following practical recommendations are provided:

- Continue Research: Conduct additional research to explore various aspects of effective management, including interactions among different groups and individuals of various ages.

- Develop Educational Programs: Develop and implement educational programs incorporating effective management strategies, particularly targeting youth and students.

- Enhance Social Support Systems: Develop social support systems in the community to promote effective management, including organizing group therapies and seminars..[4]

Conclusion

During the course of the research and analysis conducted on the topic of "Effective Management of Emotional Intelligence," several key conclusions were drawn. It was found that effective management plays a crucial role not only in resolving an individual's internal issues but

also in achieving success in the societal context. The results indicate that individuals who manage their emotional intelligence effectively not only reduce stress but also achieve high levels of success in reaching their goals.

Furthermore, the research highlighted the significant importance of effective strategies and approaches in managing emotional intelligence, such as empathy and self-engagement, in enhancing an individual's mental well-being. The recommendations provided will assist in further developing the processes of effective management in future research and practical applications. In general, this research provides valuable insights for individuals and society by deeply exploring the psychological aspects of managing emotional intelligence, yielding beneficial results.

References

1. Vasila Karimova "Psychology", Tashkent, 2000.
2. Foziev E. "Educational Psychology" Book 1, Tashkent, 2004.
3. Foziev E. "Educational Psychology" Book 2, Tashkent, 2004.
4. M. G. Davletshin. "Developmental School Psychology", T., 1997.
5. M. G. Davletshin. "Educational Psychology", Tashkent, 2002.

Cinnamon and its prospects in folk medicine.*Hikmatova Madina Furkatovna.**Bukhara State Medical Institute**Doctoral student BGMI ORCID ID0000-0001-8072-3687*doctor [hikmatova @ gmail.com](mailto:hikmatova@gmail.com), 90.5121524

Cinnamon (*Cinnamomum verum* and *Cinnamomum cassia*) is widely used as a spice, but its medicinal properties also find application in clinical practice, especially in the therapy of internal medicine. Cinnamon has antioxidant, anti-inflammatory and hypoglycemic properties. The active components of cinnamon, such as cinnamaldehyde, stimulate glucose metabolism and have a positive effect on blood sugar levels, which is especially useful in type 2 diabetes. Cinnamon also reduces cholesterol and triglyceride levels, improving the lipid profile of patients. The anti-inflammatory properties of cinnamon help reduce inflammation in chronic diseases such as rheumatoid arthritis and cardiovascular diseases. However, in high doses, cinnamon bark can cause toxic effects due to the coumarin content, which requires caution and monitoring in clinical settings.

Key words: cinnamon, antioxidant, anti-inflammatory, hypoglycemic, anti-inflammatory, coumarin.

Annotation

Cinnamon (*Cinnamomum verum* and *Cinnamomum cassia*) is a promising treatment for the management of type 2 diabetes in clinical practice. It contains active substances such as cinnamaldehyde, which have a positive effect on carbohydrate metabolism and blood sugar levels. Studies show that cinnamon can improve tissue sensitivity to insulin and help reduce fasting glucose levels, as well as reduce glycated hemoglobin (HbA1c). [12; 34-36-s, 14; 51-56-s, 17; 51-56-s, 34; 91-100-s]

Additional positive effects of cinnamon include antioxidant and anti-inflammatory effects, which may be useful in preventing diabetes complications such as cardiovascular disease. Cinnamon also has a positive effect on the lipid profile, reducing total cholesterol and triglyceride levels, which reduces the risk of atherosclerosis in patients with diabetes. However, the use of cinnamon in therapeutic doses requires caution and supervision by specialists, as long-term use in high doses can lead to side effects associated with the coumarin content. Cinnamon (*Cinnamomum verum* and *Cinnamomum cassia*) is rich in biologically active compounds that determine its healing properties. The main components of cinnamon include: Essential oils - make up about 1-5% of cinnamon, of which the main component is cinnamaldehyde, which gives the spice its characteristic aroma and taste. It also has antioxidant, anti-inflammatory and hypoglycemic properties. [39; 28-31-c, 46; 186-194-c, 35; 121-145-c.].

Phenolic Compounds – Cinnamon contains flavonoids such as quercetin and proanthocyanidins, which have strong antioxidant properties, protecting cells from oxidative stress. Coumarin – Found in cassia and to a lesser extent in *Cinnamomum verum*. Coumarin has an anticoagulant effect, but in high doses it can be toxic to the liver and kidneys. Polysaccharides – For example, mucilagens, which have an anti-inflammatory effect, beneficial for mucous membranes. Vitamins and Minerals – Cinnamon is rich in potassium, calcium, magnesium, and also contains vitamin C, vitamin K and B vitamins, which are beneficial for the overall metabolism of the body. Tannins – have astringent properties and help with inflammation and diarrhea. Due to its unique composition, cinnamon is used both in cooking and in medicine for

the treatment and prevention of various diseases, including diabetes, infections, inflammatory and cardiovascular diseases. [17; 72-78-s, 20; 10-15-s, 27; 168-170-s].

Materials and methods. The dynamics of the study was carried out in the vivarium of the Bukhara State Medical Institute in 2024. For the experimental study, 60 white male rats weighing 130-150 g were selected. All laboratory animals were obtained from the same vivarium and were of the same age. The vivarium buildings were cleaned every morning, the work on cleaning the cages and vivarium buildings was carried out in clean special clothing. Until the end of the experiment, the corpses of dead animals were buried in the ground, disinfected with a 20% chlorine solution according to the ICT for the disposal of dead laboratory animals. All groups are formed simultaneously. Care for laboratory animals participating in the experiment corresponded to age, sex, weight, storage and feeding conditions.

The first group (intact) control group of 20 rats was fed a standard diet with normal amounts of sugar so that the scientists could compare the results with the other groups.

The second group of 20 rats received an average of 12-14 ml of sugar water per day in their diet. This corresponds to 100 g of body weight. This solution is given for 1 month.

Groups (k-control, e-experiment)	Contents of the experience	Young animals 3 months	Total number of animals (*dead rats number)
I to	Group 1 - rats in standard vivarium conditions on an intact diet.	20	5
II e	Group 2 – on independent nutrition in a standard diet. On average 12-14 ml of sugar water per day for 1 month. Accepted rats	20	6
III e	Group 3 – on independent nutrition in a standard diet. On average 12-14 ml of sugar water per day for 1 month. And cinnamon , 5 ml once a day in the morning during meals. Accepted rats	20	
General		60	11

Consuming too much sugar can have harmful effects on various body systems, especially over the long term. Sugar is high in calories and easily digested, which can lead to weight gain. Excess sugar, especially in drinks and foods with added sugar, can contribute to the accumulation of fat deposits, especially in the abdominal area.

A third group of 20 rats also consumed the same dose of sugar, but in this case they received 5 ml of carnitine in their diet once a day during the morning meal for 1 month.

Results . Below is a table that describes the glucose control in rats with diabetes mellitus under standard conditions and when using cinnamon . The table includes the main parameters that affect blood sugar levels and their changes when using cinnamon .

Healthy rats have stable blood sugar levels within 4-6 mmol/l, which is normal for rodents. Diabetic rats exhibit significant increases in glucose levels (up to 15-20 mmol/L) depending on the severity of the disease. Rats treated with cinnamon show a 20-30% reduction in glucose levels, which helps control diabetes, but a full return to normal requires complex treatment and long-term use of the mixture. The mixture helps improve glucose metabolism and promotes more stable blood sugar levels, although it is not a complete replacement for insulin therapy or other medications.

Stages	Description	Effect on the body
1. Increased blood sugar levels (development of diabetes)	Blood glucose levels increase due to impaired cell sensitivity to insulin, which leads to insufficient utilization of sugar and the development of hyperglycemia.	Constantly high blood sugar levels cause damage to blood vessels and organs such as the kidneys, heart and eyes. Symptoms such as thirst, frequent urination, fatigue and blurred vision appear.
2. Using Cinnamon to Control Diabetes	Cinnamon is added to the diet as an adjunct to the main treatment, for example, in the form of powder or extract. The active substances in cinnamon, such as cinnamaldehyde, affect blood sugar levels.	Cinnamon helps improve tissue sensitivity to insulin, which helps cells absorb glucose more efficiently. It also lowers fasting glucose levels and improves lipid profiles, reducing the risk of diabetes complications.
3. Lowering blood sugar and improving your condition	With regular use of cinnamon as part of a comprehensive diabetes treatment, blood sugar levels can gradually decrease, reaching more stable levels.	Lowering sugar levels helps prevent diabetes complications. General well-being improves, glycated hemoglobin levels normalize, and the risk of damage to blood vessels and internal organs decreases.

Development of Diabetes: In diabetes, blood glucose levels become high because the body's cells lose sensitivity to insulin. As a result, sugar accumulates in the blood, causing hyperglycemia. Constantly high sugar levels harm blood vessels and organs such as the heart, kidneys, and eyes, leading to complications such as blurred vision, thirst, frequent urination, and fatigue. **Introducing Cinnamon to Control Diabetes:** As an adjunct to the main treatment, cinnamon is added to the diet, usually in the form of powder or extract. Cinnamon contains active substances such as cinnamaldehyde, which help improve tissue sensitivity to insulin. This helps cells better absorb glucose, lowering blood sugar levels. Cinnamon also improves the lipid profile, lowering cholesterol and triglycerides, which reduces the risk of cardiovascular complications.

Discussion. Excessive amounts of glucose in the body, especially in uncontrolled diabetes or other carbohydrate metabolism disorders, can have a negative impact on various

organs and systems. Here are the main organs that suffer from high glucose levels and the possible consequences:

1. Cardiovascular system

Atherosclerosis: High glucose levels can damage the walls of your arteries, causing plaque to form, which narrows the blood vessels. This increases the risk of atherosclerosis, heart attacks, and strokes.

Hypertension: Excess sugar can raise blood pressure, which puts more strain on the heart.

Increased triglyceride levels: High blood sugar levels contribute to increased levels of fat in the blood, which worsens the lipid profile.

2. Kidneys

Diabetic nephropathy: Long-term exposure to high levels of glucose damages the kidneys. This leads to poor blood filtration, protein in the urine (proteinuria), and may eventually lead to kidney failure.

Increased stress on the kidneys: Excess sugar forces the kidneys to work harder to eliminate excess glucose in the urine, which increases the risk of kidney failure.

3. Eyes

Diabetic retinopathy: Chronically high sugar levels damage the small blood vessels in the retina, leading to vision loss or even blindness.

Cataracts: High glucose levels can accelerate the development of cataracts, a clouding of the lens that impairs vision.

Glaucoma: High glucose levels can lead to increased pressure in the eye, increasing the risk of glaucoma, which can also lead to blindness.

4. Nervous system

Diabetic neuropathy: Excess glucose damages nerves, which can cause loss of sensation, tingling, pain, especially in the extremities (arms and legs). In severe cases, this can lead to amputation.

Autonomic neuropathy: The nerves that control internal organs can also be damaged, causing problems with digestion, heart rhythm, urination, and other functions.

5. Skin

Diabetic Ulcers: Poor circulation and nerve damage combined with high sugar levels increase the risk of ulcers on the legs and other parts of the body that heal slowly and can lead to infections.

Frequent Infections: High sugar levels weaken the immune system and make the skin more vulnerable to infections such as fungal infections, bacterial infections and other skin problems.

6. Liver

Fatty Liver Disease: Excess glucose can be converted into fat, which contributes to the accumulation of fat in the liver and the development of non-alcoholic fatty liver disease.

Increased stress on the liver: Constantly high sugar levels can impair liver function and cause inflammation.

7. Brain

Cognitive impairment: Excess sugar impairs cognitive function, which can lead to poor memory, concentration, and learning ability. High sugar levels may be associated with an increased risk of developing neurodegenerative diseases such as Alzheimer's disease.

Mini-strokes: Damage to small blood vessels in the brain can lead to mini-strokes, which gradually impair cognitive abilities.

8. Pancreas

Pancreas overload: Constantly high blood sugar levels cause the pancreas to produce more insulin. Over time, this can lead to beta cell exhaustion and the development of type 2 diabetes.

Insulin resistance: Excess glucose causes cells to become less sensitive to insulin, which worsens metabolic disorders.

9. Joints and bones

Joint damage: High glucose levels can contribute to inflammation in the joints, which increases the risk of arthritis and other musculoskeletal diseases.

Osteoporosis: People with diabetes may have an increased risk of osteoporosis, which makes bones more fragile and prone to fractures.

10. Immune system

Decreased immunity: High glucose levels impair the function of immune cells such as white blood cells, which increases susceptibility to infections.

Delayed wound healing: High blood sugar levels impair tissue healing, which increases the risk of complications from injuries and wounds.

11. Digestive system

Gastroparesis: High glucose levels can disrupt the nervous system that controls the stomach, slowing down the digestion of food and causing symptoms such as nausea, vomiting, and bloating.

Constipation and Diarrhea: Damage to the nerves in the intestines can cause dysfunction, causing chronic constipation or diarrhea.

Conclusion:

Excess glucose in the body has a systemic destructive effect on many organs and systems. That is why it is important to control blood sugar levels, follow recommendations for nutrition, physical activity and medication to prevent complications associated with diabetes and other metabolic disorders.

Literatures

1. Hikmatova, M. F. (2022). Treatment and Prevention of Kidney Diseases with Herbs. *American Journal of Social and Humanitarian Research*, 3(6), 426-429.
2. Furkatovna, H. M. (2021). Pakistan pharmaceutical stocks behavior during covid19. *Central Asian Journal of Medical and Natural Science*, 2(1), 8-10.
3. Furkatovna, H. M. (2021). To study the anthropometric parameters of children and adolescents involved in athletics.
4. Izatulloyevna, T. Z., Azimovna, A. N., Avazxonovna, S. G., & Furqatovna, H. M. (2018). Health status of Scool children depending on health care activities of families. *European science review*, (9-10-2), 164-166.
5. Morphometric features of anthropometric parameters of adolescents living in the city of Bukhara engaged in athletics
6. <http://article.sapub.org/10.5923.j.ajmms.20231305.40.html>
7. Furkatovna, H. M. (2021). MEDICINAL PLANTS FOR BLOOD THINNING IN PREGNANT WOMEN. *Central Asian Journal of Medical and Natural Science*, 2(1), 5-7.

8. Hikmatova, M. F., & Khamdamova, M. T. (2021). Morphometric features of anthropometric parameters of adolescents living in the city of Bukhara engaged in athletics. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(9), 492-495.
9. Hikmatova, M. F., & Khamdamova, M. T. (2021). A study of morphometric features of anthropometric parameters of adolescents living in the city of Bukhara engaged in athletics. *Asian Journal of Multidimensional Research*, 10(9), 215-217.
10. Furkatovna, H. M. (2021). To study the morphometric features of the anthropometric parameters of children and adolescents involved in athletics. *Biology and Integrative Medicine*, (1 (48)), 7-14.
11. Hikmatova, M. F. (2022). Pomegranate Fruits in the Prevention and Treatment of Kidney Diseases. *O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI*, 1(9), 423-426.
12. M. F., H. (2023). Pomegranate Fruits in the Prevention and Treatment of Kidney Diseases.
13. Hikmatova, M. F. (2023). The Influence of Pomegranate Seed Oil on the Spleen in Case of Kidney Insufficiency. *Innovative Academy Research Support Center Innovative Academy Research Support Center*.
14. Khikmatova, M. (2021). Athletics is the key to health. *Society and Innovation* , 2 (8/S), 439-443.
15. Hikmatova, M. F. (2022). Symptoms of Heart Diseases and General Treatment Methods in the Teachings of Ibn Sina. *Miasto Przyszłości*, 25, 221-222.
16. Khikmatova, M. F. (2021). Ibn Sina's view on the implementation of emptying. *Science and Education*, 2(9), 72-78.
17. Khikmatova, M. F. (2023, October). OBTAINING OILS FROM POMEGRANATE SEEDS (PUNICA GRANATUM L .), STUDY OF PHYSICOCHEMICAL PROPERTIES. In *International conference on multidisciplinary science* (Vol. 1, No. 4, pp. 16-19).
18. Khikmatova, M. F. (2023). EFFECT OF POMEGRANATE SEED OIL ON THE SPLEEN IN RENAL FAILURE. *Biology and Integrative Medicine*, (S), 36-45.
19. Khikmatova, M. F. (2023). The effect of pomegranate seed oil on the thymus in renal failure. *Journal of Science-Innovative Research in Uzbekistan*, 1(7), 163-171.
20. Khikmatova, M. F. (2022). Tea-A Personal Preventive Remedy for the Stomach. *Central Asian Journal of Medical and Natural Science*, 3(6), 12-14.
21. Khikmatova, M. F. (2022). Medicinal Properties of Pomegranate Seeds. *Research Journal of Trauma and Disability Studies*, 1(10), 242-245.
22. Khikmatova, M. F. (2023). POMEGRANATE SEED OIL (PUNICA GRANATUM L .), STUDY OF PHYSICOCHEMICAL PROPERTIES. *Research Journal of Trauma and Disability Studies*, 2(10), 207-213.
23. Khikmatova, M. F. (2023, October). OBTAINING OILS FROM POMEGRANATE SEEDS (PUNICA GRANATUM L .), STUDY OF PHYSICOCHEMICAL PROPERTIES. In *International conference on multidisciplinary science* (Vol. 1, No. 4, pp. 16-19).
24. Khikmatova, M. F. (2023). EFFECT OF POMEGRANATE SEED OIL ON THE SPLEEN IN RENAL FAILURE. *Biology and Integrative Medicine*, (S), 36-45.

25. Khikmatova, M. F. (2022). Symptoms of Heart Diseases and General Treatment Methods in the Teachings of Ibn Sina. *Miasto Przyszłości*, 25, 221-222.
26. Furkatovna, H. M. (2023). Symptoms of Heart Disease and General Treatment Methods in the Teachings of Ibn Sina.
27. Furkatovna, K. M. (2022). Healing Properties of Pomegranate Seeds. *Research Journal of Trauma and Disability Studies*, 1(10), 242-245.
28. Khikmatova M.F. Medicinal Properties of Pomegranate Seeds. *Research Journal of Trauma and Disability Studies*. 2022;1(10):242-5.
29. To'xtasinovna, H. M. (2023). POMEGRANATE SEED OIL (PUNICA GRANATUM L.), STUDY OF PHYSICAL AND CHEMICAL PROPERTIES. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149)*, 1(9), 11-15.
30. Khikmatova, M. F. (2023). POMEGRANATE SEED OIL (PUNICA GRANATUM L.), STUDY OF PHYSICAL AND CHEMICAL PROPERTIES. *Research Journal of Trauma and Disability Studies*, 2(10), 207-213.
31. Khikmatova, M. F. (2022). Study of the Effect of Pomegranate Oil on the Immunological State in Experimental Animals. *American Journal of Social and Humanitarian Research*, 3(7), 137-140.
32. Zhumaevich, T. S., Tukhtasinovna, K. M., & Furkatovna, K. M. (2023). Protective effect of pomegranate seed oil against salt toxicity in rat kidneys. *Texas Journal of Medical Science*, 27, 57-59.
33. Khikmatova, M. F. (2022). Study of the Effect of Pomegranate Oil on the Immunological State in Experimental Animals. *American Journal of Social and Humanitarian Research*, 3(7), 137-140.
34. Hikmatova, M. F. (2022). Methods of General Treatment. *Blood Vessels for Bloodletting//Research Journal of Trauma and Disability Studies*, 1(6), 24-31.
35. Kayumov, K. N., Xikmatova, M. F., Dgaborova, M. B., & Sulnova, L. G. (2020). State of integration of traditional iu cine in the modern system of health care for guards uu health of women of reproductive age. *European Journal of Molecular and Clinical Medicine*, 7(3), 3148-3153.
36. Khikmatova, M. F. (2023). POMEGRANATE SEED OIL (PUNICA GRANATUM L .), STUDY OF PHYSICOCHEMICAL PROPERTIES. *Research Journal of Trauma and Disability Studies*, 2(10), 207-213.
37. Khamdamova, M. T. (2024). Teshaev Shukhrat Zhumaevich, Khikmatova Madina Furkatovna. Morphological changes in the thymus and spleen in renal failure in rats and correction with pomegranate seed oil. *Tibbiyotda yangi kun.-Bukhoro*, 3(65), 167-187.
38. Teshaev, Sh. Zh., Khamdamova, M. T., & Khikmatova, M. F. (2023). C OLE AND KIDNEY. CORRECTION WITH POMEGRANATE SEED OIL. *JOURNAL OF NURSING AND WOMEN'S HEALTH*, 6(5), 9-14.
39. Khikmatova, M. F. (2023). The effect of pomegranate seed oil on the spleen in renal failure. *MEDICINE. PEDAGOGY AND TECHNOLOGY: THEORY AND PRACTICE*, 1(2), 29-32.
40. Khikmatova, M. F. (2023). The effect of pomegranate seed oil on the thymus gland in renal failure. *Journal of Science-Innovative Research in Uzbekistan*, 1(7), 163-171.
41. Khikmatova, M. F. (2023). OBTAINING OILS FROM POMEGRANATE SEEDS (PUNICA GRANATUM L.), STUDY OF PHYSICAL AND CHEMICAL

PROPERTIES. In International conference on multidisciplinary science (Vol. 1, No. 4, pp. 16-19).

42. To'xtasinovna, H. M. (2023). POMEGRANATE SEED OIL (PUNICA GRANATUM L.), STUDY OF PHYSICAL AND CHEMICAL PROPERTIES. American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149), 1(9), 11-15.

43. Khikmatova, M. F. (2023). POMEGRANATE SEED OIL (PUNICA GRANATUM L.), STUDY OF PHYSICAL AND CHEMICAL PROPERTIES. Research Journal of Trauma and Disability Studies, 2(10), 207-213.

44. Khikmatova, M. F. (2022). On General Treatment Methods, Blood Vessels for Phlebotomy. Research Journal of Trauma and Disability Studies, 1(6), 24-31.

45. Bobonatharovich, D. S., & Furkatovna, K. M. (2024). Effect of pomegranate seed oil on the urinary system. International Journal of Formal Education, 3(6), 175-181.

46. Khamdamova, M., Teshae, Sh., & Khikmatova, M. (2024). Morphological changes in the thymus and spleen in renal failure in rats and correction with pomegranate seed oil. Journal of Universal Scientific Research, 2(5), 176-186.

47. Khikmatova, M. (2024). Osmoregulatory function of the kidneys of white rats. Journal of Universal Scientific Research, 2(5), 300-315.

48. Teshae, Sh. Zh., Khamdamova, M. T., & Khikmatova, M. F. (2024, February). MODERN METHODS OF FUNCTIONAL DIAGNOSTICS OF KIDNEY DISEASE: DIAGNOSTICS OF WATER-SALT HOMEOSTASIS DISORDERS. In International conference on multidisciplinary science (Vol. 2, No. 2, pp. 101-109).

49. Khikmatova, M. F. (2023). POMEGRANATE SEED OIL (PUNICA GRANATUM L.), STUDY OF PHYSICO-CHEMICAL PROPERTIES. Research Journal of Trauma and Disability Studies, 2(10), 207-213.

50. Khikmatova, M. F. (2023). EFFECT OF POMEGRANATE SEED OIL ON THE SPLEEN IN RENAL FAILURE. Biology and Integrative Medicine, (S), 36-45.

51. Hikmatova, M. F. (2022). Pomegranate Fruits in the Prevention and Treatment of Kidney Diseases. O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI, 1(9), 423-426.

52. M. F., H. (2023). Pomegranate Fruits in the Prevention and Treatment of Kidney Diseases.

53. Khikmatova, M. F. (2022). Symptoms of Heart Diseases and General Treatment Methods in the Teachings of Ibn Sina. Miasto Przyszłości, 25, 221-222.

54. Furkatovna, H. M. (2023). Symptoms of Heart Disease and General Treatment Methods in the Teachings of Ibn Sina.

55. Hikmatova, M. F., & Khamdamova, M. T. (2021). Morphometric features of anthropometric parameters of adolescents living in the city of Bukhara engaged in athletics. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(9), 492-495.

ENGLISH ROMANTICISM: MAJOR WRITERS AND THEIR WORKS**ERGASHEVA MALOHAT YO'LDOSHOVNA**

STUDENT OF TERMIZ STATE PEDAGOGICAL INSTITUTE

Abstract: This thesis explores the English Romantic period, focusing on its major writers and their contributions to the literary canon. It examines the key themes, stylistic innovations, and philosophical underpinnings of Romantic literature, analyzing how prominent writers such as William Wordsworth, Samuel Taylor Coleridge, Lord Byron, Percy Bysshe Shelley, and John Keats shaped the movement. By investigating their works and the socio-historical context of the Romantic era, this study aims to provide a comprehensive understanding of the impact and legacy of English Romanticism.

Keywords: English romanticism, major writers, william wordsworth, samuel taylor coleridge, lord byron, percy bysshe shelley, john keats, romantic themes, nature, individualism, literary innovation, political critique, sublime, romantic aesthetics

Introduction

The English Romantic period, spanning from the late 18th to the early 19th century, was marked by a profound transformation in literary aesthetics and themes. This thesis investigates the major figures of English Romanticism, exploring their contributions to literature and the ways in which they challenged and expanded literary conventions. The focus is on understanding how these writers responded to the cultural and political upheavals of their time and how their works continue to influence contemporary literary studies.

Methodology

1. Literary analysis:

- Close readings: Detailed analysis of key texts by major Romantic writers to identify thematic concerns, stylistic elements, and innovations.
- Comparative analysis: Examination of similarities and differences among the works of Romantic writers to highlight distinctive features of the period.

2. Historical context:

- Socio-Political Background: Exploration of the historical and cultural context of the Romantic era, including the impact of the French Revolution, the Industrial Revolution, and evolving notions of individualism and nature.

3. Critical Perspectives:

- Romantic Theory: Application of Romantic literary theory to interpret the philosophical and aesthetic dimensions of the writers' works.
- Critical Reception: Review of how Romantic literature has been received and interpreted in various literary and historical contexts.

Findings

- Themes of Nature and Individualism: Romantic writers often explored themes related to nature, the sublime, and individual experience. Works such as Wordsworth's "Lines Composed a Few Miles Above Tintern Abbey" and Coleridge's "The Rime of the Ancient Mariner" exemplify the Romantic fascination with nature and the exploration of the self.

2. Innovative Form and Style: The Romantic period saw significant innovations in literary form and style. Byron's epic poems, Shelley's lyrical verses, and Keats's odes demonstrated new approaches to poetic expression and narrative structure.

3. Political and Social Critique: Many Romantic writers engaged with contemporary political and social issues. Shelley's "The Mask of Anarchy" and Byron's Don Juan reflect

critiques of authority and societal norms, showcasing the Romantic commitment to political reform and social justice.

4. Legacy and Influence: The impact of Romantic literature extends beyond its own era, influencing subsequent literary movements and continuing to resonate in modern literary and cultural discourse. The Romantic emphasis on emotional depth, individualism, and nature remains a significant aspect of literary studies.

Discussion

The analysis reveals that the major writers of the English Romantic period made substantial contributions to literature through their exploration of themes such as nature, individualism, and social critique. Their innovative use of form and style helped redefine literary conventions and left a lasting legacy in the literary canon. The Romantic period's response to the socio-political upheavals of its time reflects a deep engagement with contemporary issues and a commitment to exploring the complexities of human experience.

Conclusion

English Romanticism represents a pivotal moment in literary history, characterized by profound thematic exploration and stylistic innovation. The major writers of this period significantly shaped the course of English literature, challenging traditional forms and expressing new ideas about nature, the self, and society. This thesis underscores the enduring relevance of Romantic literature and its impact on the development of literary traditions.

References

1. Wordsworth, W. (1798). *Lyrical Ballads*. T. N. Longman and O. Rees.
2. Coleridge, S. T. (1798). *The Rime of the Ancient Mariner*. T. N. Longman and O. Rees.
3. Byron, G. (1819). *Don Juan*. Thomas Davison.
4. Shelley, P. B. (1819). *The Mask of Anarchy*. Charles and James Ollier.
5. Keats, J. (1820). *Lamia, Isabella, The Eve of St. Agnes, and Other Poems*. Taylor and Hessey.
6. Hazlitt, W. (1818). *The Spirit of the Age: Contemporary Portraits*. Taylor and Hessey.

Стили исполнения в традиционном пении.

Бухарский государственный университет
отдел музыкального исполнительства и культуры
12-1 вокал 21 ученица группы

Аслонова Назокат Илхомжановна

Аннотация. В данной статье представлена полная информация о методах исполнения традиционных исполнительских искусств, способах исполнения традиционного пения.

Ключевые слова: стиль исполнения, традиционные способы исполнения, традиционного пения.

Искусство пения в исполнении из истории узбекского музыкального искусства переходило от учителя к ученику на основе традиции, формировалось, развивалось, адаптировалось к различным условиям и дошло до нас. Фольклорные поговорки в народном творчестве, профессиональная музыка в устной традиции - статусы, академический вокал и современная музыка как вид искусства, в полной мере проявивший свои национальные особенности, главное место занимает традиционное пение. Музыковед С. Бекматов¹⁵ в своем исследовании отметил, что каждое из названных направлений имеет свой стиль, правила и особенности с точки зрения формы и исполнения. Среди них особое значение имеет направление традиционного пения, сформировавшееся на основе исторического опыта и воплотившее в себе совершеннейшую традицию своим стилем исполнения, формой, способом исполнения, сложностью изречения и народностью. Это направление испокон веков выявляет прекраснейшие обычаи, традиции, ценности и национальный дух узбекского народа, показывая перед народами мира самобытность и неповторимость богатой духовности нашего народа. Именно поэтому формируется и развивается традиция пения, ее направления и стили. Искусство традиционного пения приобрело широкую популярность среди населения. Это особенно значимо с точки зрения широты певческого жанра, широты исполнительских стилей, проявления местных традиций места и пространства. Действительно, в результате возникли стили исполнения, характеризующиеся местными элементами, а затем и школы исполнительства. Андижанская, Хорезмская, Маргыланская, Кокандская хофизские школы или Ота Джалал Назиров, Хамрокул Кори, Уста Шоди Азизов, Ходжихан Болтаев, Мадрахим Шерози (Якубов), Мамадбува Саттров, Расулкори Мамадалиев, Муроджон Ахмедов, Ходжи Абдулазиз Абдурасулов, Маматбува Сатторов, хан Султанов, Мамурджон Узоков, Комилджон Отаниезов, Фаттаххан Мамадалиев, Комуна Исмаилова, Назира Ахмедова, Саодат Габулова, Берта Довудова, Фахриддин Умаров, Отаджон Худойшукуров, Таваккал Кадыров, Хайрулла Лютфииллаев, Камодиддин Рахимов, Шерали Джораев, Артик Отажонов, Махмуджон Тоджибоев, Муноджаат Ёлчиева и сотни других певцов. возник. В традиционном пении, как и в других областях певческого искусства, особое место занимают знания и практические элементы. один из таких элементов и основной процесс, несомненно, являются здоровыми. У каждого свой тон голоса. Мы отличаемся и отличаемся друг от друга по цвету голоса. Окраска голоса певца зависит от исполнительского мастерства певца, произношения слов, способа произнесения мелодии и мелодии, опыта творческих навыков. Эти специфические этапы, существующие в основе певческой практики, буквально создали уникальный уровень,

которым в народе являются певец, лапархи, яллачи, достан, термачи, ашулачи, переводчик, савтон, насрхан, зикир, ярчи, гояндачи, этимчи, певец и, наконец, хафиз. И они формируются на практике как виды певческого искусства. Стало традицией считать каждое мое выступление безупречным во всех отношениях и достигшим высочайшего уровня как «хафиз»¹⁶. Например, хафиз – это термин, присваиваемый певцу, достигшему всестороннего и высокого уровня исполнительского мастерства и являющемуся знатоком своего дела. Мелодии, а главное, дух узбекской музыки особенно отражены в хафизах. Достиг ли он высокого уровня в пении и достиг ли классицизма, т. е. в нашем языке уже стало образом называть певцов, исполняющих образцы классической музыки, наряду с именами «певец», «макомчи» и «хафиз» с тех пор, как 30-е годы 19 века. В каждом из названных терминов в полной мере выражены особенности музыкального жанра, а «хафиз» также показал некоторые его аспекты в связи с рядом структурных особенностей. «Хафиз» происходит от арабского слова «хифз» и фактически означает «хранитель», «памятник»¹⁷. Вероятно, поэтому в прошлом важными в своих действиях, т. е. запоминании, считались те, кто имел профессии, связанные с исполнительской интерпретацией, и те, кто воплощал в себе аспект интерпретации. К 30-м годам 20 века стало официально популярно называть исполнителей масштабных песен, принадлежащих к наследию классической музыки и народных песен, - искусными певцами и знаменитыми певцами. В 1939 году правительство учредило почетное звание «Хальк хафизи».

Одними из первых ее получили известные певцы Джорахан Султанов, Мамурджон Узоков и Артикходжа Имамходжаев. Известно, что в процессе исторического формирования народы на земле воплотили в себе самые прекрасные качества человечества и передали в наследство из поколения в поколение ряд традиций. Особенно тех, кто уделял большое внимание сохранению важных событий, факторов и событий общественной жизни, а также традиций, ценностей, обычаев и обрядов, связанных с повседневной жизнью. Под влиянием социальных, экономических и политических событий формирование и развитие особенностей, связанных с языком, духовностью и сущностью народа, а также возникновение на их основе новых течений и направлений считалось одним из главных законов культуры. С незапамятных времен обряды, события и действия, связанные с определенными условиями, реалиями и духовными потребностями, формировались в различных формах в различных сферах жизни. В процессе поколений, следующих за тем или иным событием, на протяжении веков необходимость в них не прекращалась, постепенно вошло в привычку проводить ритуал, когда этого требовали обстоятельства, и продолжать его регулярно. В музыкальном творчестве узбекского народа создан ряд уникальных исполнительских стилей пения. Одним из таких стилей является внезапное пение песни, созданной в одно мгновение без специальной подготовки, исходя из собственных исполнительских возможностей, и у населения оно считается бадихагой. В музыковедении бадихагой – это стихотворение (музыка или песня), созданное мгновенно без специальной подготовки, или музыкальное произведение, внезапно исполняемое в связи с каким-либо событием или событием. В музыке есть примеры таких жанров, как поговорки, терма, лапар, основанные на особом бадихагае, характерном для искусства большого пения и бахши. В исполнении традиционных певцов песенные образцы сформированы в неповторимом стиле Бадихагоя. Певец использовал все свои способности, чтобы исполнить песню по-своему.

В традиционном пении голос играет главную роль в донесении музыки до слушателей на высоком уровне. В узбекском музыкознании звук трактуется как явление. Этого можно достичь различными средствами и действиями. Музыкальным звуком считается звук определенной высоты *m*. Человеческий голос лучше всего способен прекрасно передавать музыкальные звуки и эмоции. Голос певца имеет тембр, который формируется гармонией силы звука, высоты, твердости и всего этого. В искусстве традиционного узбекского пения присутствует неповторимая свежесть, боль, красота, красота голоса, который не имеет собственного облика, но всегда ощущается и понимается, эти согласные составляют звук, обладающий полным смыслом. В той же традиционной певческой практике эти аспекты положительно оцениваются как страстные особенности исполнения. Как и в других видах пения, главная задача главного певца – суметь воздействовать на сердце слушателя, широко используя все внутренние и внешние особенности человеческого голоса. Каждый певец, обладающий талантом, обладает способностью дышать, своим сочным голосом, может полно и бегло выразить текст произведения, уделяет полное внимание долготе гласных и согласных, он должен проявлять свой эффект при добыче пищи.

Использованная литература

1. Holmurodovna R. U. I., Oqila S. Makom art is a priority in the musical culture of Uzbekistan //Проблемы педагогики. – 2020. – №. 2 (47). – С. 87-88.
2. Kholmurodovna R. U., Obidovna R. M. Social norms, sanctions and personality //Вестник науки и образования. – 2020. – №. 21-2 (99). – С. 115-118.
3. Рамазонова У. Х., Сайфуллаева О. М. Развитие чувства ритма у детей //Проблемы науки. – 2021. – №. 1 (60). – С. 49-51.
4. Ramazonova U. X., Esanova M. J. An'anaviy xonandalik rivojida maqomlarning o'rni //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 496-501.
5. Ramazonova O. K., qizi Mustaqimova G. G. Formation and Development of National Musical Traditions //european journal of innovation in nonformal education. – 2022. – Т. 2. – №. 1. – С. 336-339.
6. Рамазонова Ў. Х. ТАЛАБАЛАРДА МАЪНАВИЙ-АХЛОҚИЙ ТУШУНЧАЛАРНИ ШАКЛЛАНТИРИШ, ГУРУХ БИЛАН ИШЛАШ ВА УНИ БОШҚАРИШ ТАМОЙИЛЛАРИ.
7. Kholmurodovna U. R. Formation of publicistic performing skills in singing. – 2021.
8. Рамазонова У. Х., Эсанова М. Ж. ПОДГОТОВКА МОЛОДЫХ ПЕВЦОВ К АНСАМБЛЕВОМУ ВЫСТУПЛЕНИЮ //Наука, техника и образование. – 2021. – №. 2-1. – С. 88-91.
9. Ramazonova U. H., Muhamadova M. The spiritual impact of traditional sound exercises on the minds of students. – 2022.
10. Ramazonova O. K., Shukurov M. Historical development of status. – 2022.
11. Kholmurodovna R. O., Abdulatif T. Note Reading Exercises in Primary Classes in Music Schools //EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION. – 2024. – Т. 4. – №. 5. – С. 231-233.
12. Kholmurodovna, R. O., & Ikhomovich, T. R. (2024). A Look at Some of the Problems of Teaching Solfeggio in Children's Music and Art Schools. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 4(5), 228-230.

13. Jamilovna E. M. Musiqa o'qituvchisini zamonaviy texnologiyalardan foydalanishga tayyorlash //INTERNATIONAL CONFERENCE ON ADVANCE SCIENCE AND TECHNOLOGY. – 2024. – T. 1. – №. 1. – C. 160-164.

14. Kholmurodovna, Ramazonova Ogiloy, and Torayev Ruslan Ilkhomovich. "A Look at Some of the Problems of Teaching Solfeggio in Children's Music and Art Schools." *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION* 4.5 (2024): 228-230.

15. Jamilovna E. M. Musiqa o'qituvchisini zamonaviy texnologiyalardan foydalanishga tayyorlash //INTERNATIONAL CONFERENCE ON ADVANCE SCIENCE AND TECHNOLOGY. – 2024. – T. 1. – №. 1. – C. 160-164.

16. Kholmurodovna R. O., Abdulatif T. Note Reading Exercises in Primary Classes in Music Schools //EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION. – 2024. – T. 4. – №. 5. – C. 231-233.

17. Kholmurodovna, Ramazonova Ogiloy, and Torayev Ruslan Ilkhomovich. "A Look at Some of the Problems of Teaching Solfeggio in Children's Music and Art Schools." *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION* 4.5 (2024): 228-230.

18. Saidaxmedov S. et al. XORAZM MAQOMLARINING TALABALARGA O'RGATISH USULLARI //BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIIY JURNALI. – 2022. – C. 324-326.

19. Ramazonova U. H., Muhamadova M. The spiritual impact of traditional sound exercises on the minds of students. – 2022.

20. Ramazonova O. K., qizi Mustaqimova G. G. Formation and Development of National Musical Traditions //european journal of innovation in nonformal education. – 2022. – T. 2. – №. 1. – C. 336-339.

21. Рамазонова У. Х. Эсанова Махлиё Жамиловна Подготовка Молодых Певцов К Ансамблевому Выступлению. – 2021.

22. Рамазонова Ў. Х. Талабаларда маънавий-ахлоқий тушунчаларни шакллантириш, гуруҳ билан ишлаш ва уни бошқариш тамойиллари //Scientific progress. – 2021. – T. 1. – №. 5. – C. 586-590.

23. Ramazonova U. X., Esanova M. J. An'anaviy xonandalik rivojida maqomlarning o'rni //Science and Education. – 2022. – T. 3. – №. 1. – C. 496-501.

Роль искусства макама в образовании молодежи

Бухарский государственный университет

Отдел музыкального исполнительства и культуры

12-1 вокал 21 ученица группы

Асадова Нихола Акбаровна

Аннотация: В данной статье представлена информация о роли и значении статусного искусства в воспитании молодежи.

Ключевые слова: Шашмаком, маком, искусство национального макама

Наследие узбекской национальной музыки древнее и славное, а ее корни уходят в древние времена. Именно поэтому это чрезвычайно богатое и имеющее свои красочные формы музыкальное наследие уже доказало, что оно занимает достойное место в мировой музыкальной культуре. Это национальное культурное наследие, как неотъемлемая ценность нашего народа, чрезвычайно важно, поскольку создано на основе творчества общественной жизни населения. С первых этапов развития традиционных народных устных традиций профессионального музыкального творчества, процветавших на протяжении веков, с ранних этапов развития художественного мышления, в разные периоды развития национально-духовной культуры, основанной на ее высоких примерах не только духовные - это выражается как главное средство в воспитании духовной культуры, но и в воспитании нравственных норм. Высокое внимание к профессиональной музыке и статусному искусству становится приоритетом в ярмарочной политике, проводимой Президентом Республики Узбекистан Ш.Мирзиёевым. 17 ноября 2017 года указ «О мерах по развитию искусства статуса»¹ был доведен до сведения широкой общественности через все средства массовой информации и сайты. После этого в Ташкенте был создан Республиканский статусный центр, а также статусные ансамбли во всех областных центрах.

В сентябре 2018 года в Шахрисабзе прошла «Международная статусная арт-конференция». Конференцию посетили ученые и деятели искусства из около 200 стран мира. Указ Президента Республики Узбекистан от 7 февраля 2017 года №ПФ-4947 «О Стратегии действий по дальнейшему развитию Республики Узбекистан»², Указ Президента Республики Узбекистан от 20 мая 2011 года. «Высшее «О мерах по укреплению материально-технической базы образовательных учреждений и коренному повышению качества подготовки специалистов высшей квалификации» № PQ-1533, Постановления PQ-2909 от 20 апреля 2017 года «О мерах по дальнейшему развитию системы высшего образования», от 17 ноября 2017 года «О мерах по дальнейшему развитию искусства узбекского национального статуса»» решение № PQ-3391 от 26 мая, 2020 «О роли культуры и искусства в жизни общества» На основании Постановления № ПФ-6000 «О мерах по дальнейшему увеличению его жизнедеятельности и влияния» о создании Узбекского национального института музыкального искусства имени Юнуса Раджаби и других нормативно-правовых актов, связанных с этой деятельностью. Задачи, указанные в Документы призваны способствовать дальнейшему развитию профессионального исполнения традиционной узбекской народной музыки в нашей стране, опираться на национальные исполнительские традиции, оставленные нашими предками, при подготовке молодых певцов и музыкантов, обеспечивать ее устойчивость. Это требует от нас большей ответственности, чем когда-либо, в таких вопросах, как

безопасность. Конечно, развитие молодого поколения во всех аспектах, а также воспитание музыкально зрелой личности всегда считалось одним из самых актуальных и важных вопросов современности. Обучение и воспитание молодых людей с учетом их интересов и способностей, чтобы они в будущем стали квалифицированными кадрами в этой области, возлагает большую ответственность на родителей, педагогов и преподавателей образовательных учреждений. К воспитанию молодого поколения, наших будущих наследников необходимо подходить со всей тщательностью. С древнейших времен и до наших дней под термином профессиональная (профессиональная) музыка понимается классическая музыка, передающаяся из уст в уста, от учителя к ученику, из поколения в поколение, как произведения, относящиеся к узбекской традиционной музыке. В этом месте, если говорить о статусе, то «Шашмаком», который считается классическим музыкальным произведением узбекско-таджикских народов, сформировавшимся в XIX веке, а ташкентско-ферганский и хорезмский статусы – из далекого прошлого в связи с высокоразвитая культура традиционного профессионального музыкального исполнения в исполнении квалифицированных статусных исполнителей. Обычно они могли стать профессиональными исполнителями в результате многолетнего обучения у опытного, квалифицированного и прекрасного педагога, в результате неустанных исследований, выступлений и пения. Правда, в древности и даже в наше время молодой певец-песенник, привлечший внимание учителя своим голосом, слухом и способностями, становится учеником учителя и годами учится и осваивает тайны искусство исполнения, он запоминает свою работу, затем сдает экзамен перед учителем и публикой, он сдает перед народом. На наш взгляд, к традиционному пению рекомендуется отнести пение, большое пение, музыкальные произведения композиторов, признать его статус классического музыкального искусства и назвать статус «маком» своим именем. Появились новые талантливые исполнители традиционного пения. Конечно, естественно, что этот процесс с течением времени обновляется и меняется. Тем не менее, уже к концу XIX века первые занятия по музыкальному образованию были проведены в учебных центрах, основанных такими деятелями, как Мунавар Кори, Бехбуди, Авлони, Хамза. В начале XX века в июне 1918 года в Тосликенте была открыта Туркестанская народная консерватория, в Бухаре, Самарканде, Фергане были открыты музыкальные школы, а в 1960-е годы началась подготовка учителей музыки в высших учебных заведениях республики. 1961 учебный год 2010 год стал первым шагом, и сегодня имеется много богатого опыта в области музыкального и художественного образования и исполнительства. собрались. В частности, внимание и добрая воля, оказанные государством музыкальному образованию, придали огромную духовную силу уму и сердцу каждого специалиста. Однако в ходе сегодняшней глобализации, как и во всех сферах, по-прежнему остается актуальным вопрос подготовки профессиональных кадров в области музыкального образования и искусства, уделения этому больше внимания, чем когда-либо прежде, и эффективного использования в воспитании нашей молодежи. соответствующий. Известно, что корни традиционного певческого искусства узбеков уходят в глубокую древность. Однако его развитие в годы независимости определяется периодом столетий. Глядя на историческое развитие Узбекистана, можно увидеть, что исполнение традиционного пения за этот короткий период развития Узбекистана быстро развивалось. поэтому изучение развития узбекского традиционного пения, его особенностей,

структуры и особенностей традиционного певческого исполнительства, а также его воспитательного значения всегда будет оставаться одним из главных вопросов. Традиционные песни также демонстрируют свои красочные формы и оказывают значительное влияние на образование молодежи. Перед музыковедами, искусствоведами, фольклористами, а также независимыми исследователями стоит задача серьезного изучения данного вопроса и научного обоснования как темы исследования. Конечно, большое значение имеет изучение и научное исследование «традиционных песен», «узбекского традиционного певческого исполнения», особенностей жанра, развития и значения улама в воспитании учащихся. Наши национальные ценности, в том числе наши традиционные произведения, придающие огромную духовную и духовную силу не только нашему народу, но и всей культуре мира, оказывают глубокое влияние на умы, мышление и сознание молодежи, делая Их зрелое и всесторонне развитое поколение стало важным средством образования во взрослой жизни. Достигнутая в нашей стране с честью независимости дверь открыла для этого широкие возможности, ведь мечта реализовать прошлое и настоящее национальной самобытности и ощутить духовную свободу в нашей стране – это наше культурное наследие, созданное на основе повседневной жизни. Опыт наших предков позволил изучить его больше, чем когда-либо прежде, исследовать его на научной основе. Традиционные певческие произведения, песни, большие песни, созданные и созданные традиционными певцами, хафизами и композиторами, искусными исполнителями, дошли до нас в различных формах на протяжении веков как редкое духовное богатство нашего творческого народа. Традиционные певческие произведения узбекского народа – это в буквальном смысле богатое историческое, культурное, духовно-просветительское наследие наших предков, произведениями стали бессмертные певцы, трогавшие сердца слушателей своим голосом, своей исполнительской манерой и даже своей исполнительской школой. Эти редкие произведения стали важным инструментом в передаче прошлого нашего народа будущему поколению в его первоначальном виде. Каждый народ, нация, племя, племя отличаются друг от друга своей богатой историей и духовно-культурным наследием, мелодией, классическим музыкальным искусством, своей манерой исполнения, стилем, тембром исполнения. Узбекский народ также прошел длительный исторический период, формировавшийся годами и трудами, и своим бессмертным музыкальным наследием оказал большое влияние на мировую культуру. Тем более, что хотя обычаи, обряды, традиции и ценности наших предков отшлифованы и передаются из поколения в поколение, они не утратили своего первоначального состояния. Это показывает величие нашего музыкального наследия, в том числе нашего традиционного пения. Правда, нельзя забывать и о значении и роли народного устного творчества в сохранении особенностей нашего национального музыкального наследия. На самом деле уникальные обычаи, традиции и обряды, ценности и уникальные стороны нашего народа одинаковы во всех видах народного творчества в том, что они впитываются. И дошло оно до нас из уст в уста, из поколения в поколение через фольклорные произведения.

Использованная литература

1. Holmurodovna R. U. I., Oqila S. Makom art is a priority in the musical culture of Uzbekistan //Проблемы педагогики. – 2020. – №. 2 (47). – С. 87-88.
2. Kholmuradovna R. U., Obidovna R. M. Social norms, sanctions and personality //Вестник науки и образования. – 2020. – №. 21-2 (99). – С. 115-118.
3. Рамазонова У. Х., Сайфуллаева О. М. Развитие чувства ритма у детей //Проблемы науки. – 2021. – №. 1 (60). – С. 49-51.
4. Ramazonova U. X., Esanova M. J. An'anaviy xonandalik rivojida maqomlarning o'rni //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 496-501.
5. Ramazonova O. K., qizi Mustaqimova G. G. Formation and Development of National Musical Traditions //european journal of innovation in nonformal education. – 2022. – Т. 2. – №. 1. – С. 336-339.
6. Рамазонова Ў. Х. ТАЛАБАЛАРДА МАЪНАВИЙ-АХЛОҚИЙ ТУШУНЧАЛАРНИ ШАКЛЛАНТИРИШ, ГУРУХ БИЛАН ИШЛАШ ВА УНИ БОШҚАРИШ ТАМОЙИЛЛАРИ.
7. Kholmurodovna U. R. Formation of publicistic performing skills in singing. – 2021.
8. Рамазонова У. Х., Эсанова М. Ж. ПОДГОТОВКА МОЛОДЫХ ПЕВЦОВ К АНСАМБЛЕВОМУ ВЫСТУПЛЕНИЮ //Наука, техника и образование. – 2021. – №. 2-1. – С. 88-91.
9. Ramazonova U. H., Muhamadova M. The spiritual impact of traditional sound exercises on the minds of students. – 2022.
10. Ramazonova O. K., Shukurov M. Historical development of status. – 2022.
11. Kholmurodovna R. O., Abdulatif T. Note Reading Exercises in Primary Classes in Music Schools //EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION. – 2024. – Т. 4. – №. 5. – С. 231-233.
12. Kholmurodovna, R. O., & Ilkhovich, T. R. (2024). A Look at Some of the Problems of Teaching Solfeggio in Children's Music and Art Schools. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 4(5), 228-230.
13. Jamilovna E. M. Musiqa o'qituvchisini zamonaviy texnologiyalardan foydalanishga tayyorlash //INTERNATIONAL CONFERENCE ON ADVANCE SCIENCE AND TECHNOLOGY. – 2024. – Т. 1. – №. 1. – С. 160-164.
14. Kholmurodovna, Ramazonova Ogiloy, and Torayev Ruslan Ilkhovich. "A Look at Some of the Problems of Teaching Solfeggio in Children's Music and Art Schools." *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION* 4.5 (2024): 228-230.
15. Jamilovna E. M. Musiqa o'qituvchisini zamonaviy texnologiyalardan foydalanishga tayyorlash //INTERNATIONAL CONFERENCE ON ADVANCE SCIENCE AND TECHNOLOGY. – 2024. – Т. 1. – №. 1. – С. 160-164.
16. Kholmurodovna R. O., Abdulatif T. Note Reading Exercises in Primary Classes in Music Schools //EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION. – 2024. – Т. 4. – №. 5. – С. 231-233.
17. Kholmurodovna, Ramazonova Ogiloy, and Torayev Ruslan Ilkhovich. "A Look at Some of the Problems of Teaching Solfeggio in Children's Music and Art Schools." *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION* 4.5 (2024): 228-230.

18.Saidaxmedov S. et al. XORAZM MAQOMLARINING TALABALARGA O'RGATISH USULLARI //BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIIY JURNALI. – 2022. – С. 324-326.

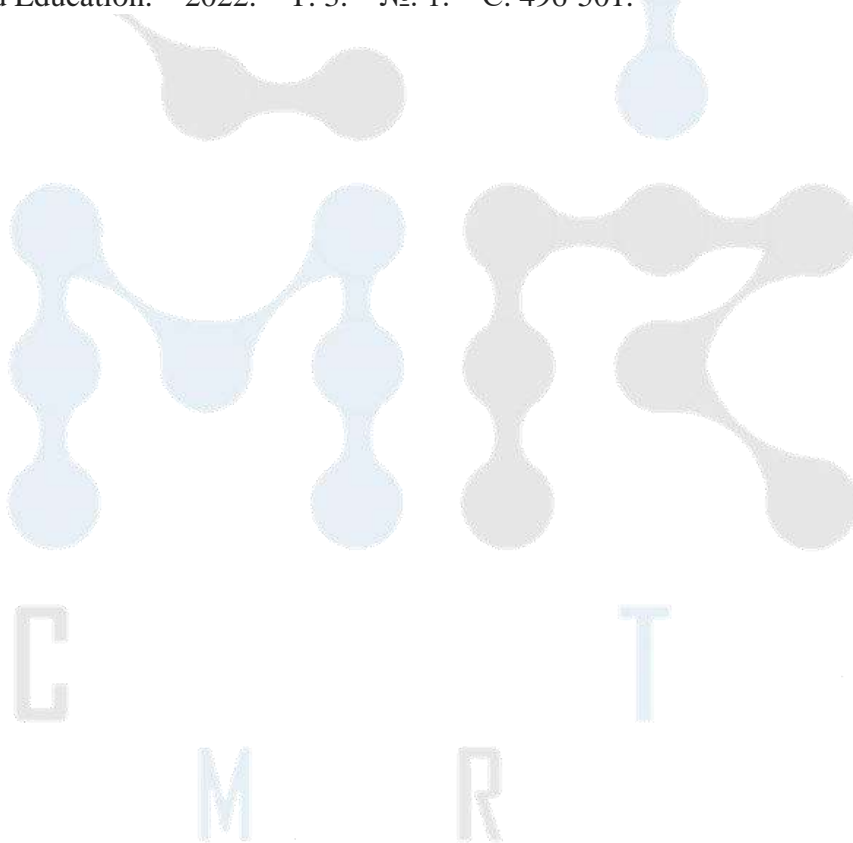
19.Ramazonova U. H., Muhammadova M. The spiritual impact of traditional sound exercises on the minds of students. – 2022.

20.Ramazonova O. K., qizi Mustaqimova G. G. Formation and Development of National Musical Traditions //european journal of innovation in nonformal education. – 2022. – Т. 2. – №. 1. – С. 336-339.

21.Рамазонова У. Х. Эсанова Махлиё Жамиловна Подготовка Молодых Певцов К Ансамблевому Выступлению. – 2021.

22.Рамазонова Ў. Х. Талабаларда маънавий-ахлоқий тушунчаларни шакллантириш, гуруҳ билан ишлаш ва уни бошқариш тамойиллари //Scientific progress. – 2021. – Т. 1. – №. 5. – С. 586-590.

23.Ramazonova U. X., Esanova M. J. An'anaviy xonandalik rivojida maqomlarning o'rni //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 496-501.

Banklarning iqtisodiyotdagi roli*Abdiraxmonov Anvarbek Akbar o'g'li**Qarshi muhandislik iqtisodiyot instituti 3-kurs talabasi*Abduraxmonov8504@gmail.com**Annotatsiya.**

Banklarning mohiyati va funksiyalari, shuningdek, bajaradigan operatsiyalari va ko'rsatadigan xizmatlari ularning iqtisodiyotdagi rolini belgilab beradi. Banklarning iqtisodiyotdagi roli deganda asosiy e'tiborni ularning vujudga kelish omillari, rivojlanish jarayonlari va bajaradigan operatsiyalariga qaratish lozim. Banklarning roli ularning funksiyalari kabi ma'lum darajadagi xususiyatlarga egadir. Banklar mulkiy jihatdan qanday shaklda tashkil topgan bo'lishidan qat'iy iqtisodiyotda umum ahamiyatga ega bo'lgan operatsiyalarni bajaradi. Shu bois ham banklar qanday mulkiy shaklda yoki ixtisoslikda tashkil topgan bo'lishidan qat'iy nazarda, ular iqtisodiyotda alohida ahamiyat kasb etadi.

Banklarning iqtisodiyotdagi roli xususida so'z ketganda, dastlab jamiyatda ularning bajaradigan operatsiyalarini zarurligi va turlari, shuningdek, xo'jalik yurituvchi subyektlar va aholining ularga bo'lgan ehtiyoji doirasida so'z yuritish maqsadga muvofiq. Bularning barchasi banklarning iqtisodiyotdagi ahamiyatini anglatadi.

Kalit so'zlar: bank sektori, tadbirkorlik faoliyati, xususiy sektor, passiv operatsiyalar, davlat banklari, pul-kredit siyosati, markaziy banklar, mulkiy shakli, iqtisodiyot, tijorat banklarining funksiyalari, aktiv operatsiyalar, ssuda kapitali, korxonalar mablag'lari, xo'jalik yurituvchi subyektlar.

Asosiy qism.

Bank - bu moliyaviy muassasa bo'lib, jamiyatdagi vaqtinchalik bo'sh pul mablag'larini tegishli shartlar bilan jalb etib, ushbu mablag'larga ehtiyoji mavjud bo'lgan yuridik va jismoniy shaxslarga qaytarishlik, muddatlilik, to'lovlilik va ta'minlanganlik asosida kredit beradigan va ular uchun turli vositachilik xizmatlarini ko'rsatuvchi tijorat tashkilotidir.

Boshqa bir adabiyotda, bank - tadbirkorlik faoliyatining o'ziga xos turi bo'lib, uning faoliyati ssuda kapitalining harakati, ya'ni ularni jalb qilish va joylashtirilishi bilan bevosita bog'liqdir, degan fikr ilgari suriladi.

Bankir ssuda kapitalistidan farqli o'laroq, turli ko'rinishdagi xizmatlarni taklif etadi va pul aylanmasini tashkil qiladi. Ssuda kapitalisti ishlab chiqarishni o'z kapitali hisobidan moliyalashtirsa, bankir ushbu jarayonni chetdan jalb qilingan begona shaxslarning mablag'lari hisobidan amalga oshiradi.

Albatta, banklarning iqtisodiyotdagi ahamiyati juda ko'pqirrali bo'lib, ularning asosiylari quyidagilardan iborat:

- ✚ jamiyatdagi vaqtinchalik bo'sh pul mablag'larni tegishli shartlar asosida o'ziga jalb etadi;

- ✚ qo'shimcha moliyaviy mablag'larga ehtiyoji mavjud xo'jalik yurituvchi subyektlar va aholiga qaytarishlik, to'lovlilik, muddatlilik va ta'minlanganlik asosida mablag'lar beradi;

- ✚ milliy valyutaning emissiyasini tashkil etadi va uning barqarorligini ta'minlash doirasida pul-kredit siyosatini amalga oshiradi;

- ✚ pul aylanmasini tashkil etadi va uning tartibini belgilaydi;

- ✚ iqtisodiy munosabatlarga kirishuvchi subyektlar o'rtasida hisob-kitob va to'lovlarni amalga oshirishda vositachilik qiladi;

✚ bozor ishtirokchilariga turli darajadagi komission va maslahat xizmatlarini amalga oshiradi;

✚ aholiga va mijozlarga trast va depozitar xizmatlarini taklif etadi.

Banklarning iqtisodiyotdagi rolining asosiy jihatlaridan biri, jamiyatdagi vaqtinchalik bo'sh pul mablag'larini jamg'arish asosida ularni iqtisodiyotning tegishli tarmoqlariga qayta taqsimlashda namoyon bo'ladi. Ma'lumki, jamiyatda faoliyat yurituvchi xo'jalik subyektlarining asosiy maqsadi iqtisodiy foyda olishga qaratilgan. Shu bilan birga, ishlab chiqarish jarayoni turli tarmoqda turlicha bo'lganligi bois, ma'lum davrda ayrim xo'jalik yurituvchi subyektlarda ishlab chiqarish jarayonini rivojlantirish uchun qo'shimcha moliyaviy mablag'larga ehtiyoj tug'lsa, ayrimlarida aksincha. Iqtisodiyot tarmoqlarida ishlab chiqarish siklining turli tumanligi (qishloq xo'jaligi, qayta ishlovchi korxonalar, qurilish sanoati va boshqalar) sababli, moliyaviy mablag'lar vaqtinchalik ishlab chiqarish jarayonidan chetlashtiriladi. Bu jarayonda bir tomondan bir guruh iqtisodiyot tarmoqlarida qo'shimcha moliyaviy mablag'larga nisbatan qo'shimcha ehtiyojni keltirib chiqarsa, iqtisodiyotning boshqa tarmoqlarida mablag'larning ishlab chiqarishdan chetlashishini keltirib chiqaradi.

Bu ikki tomonning iqtisodiy manfaatlarini birlashtiruvchi moliyaviy tashkilot sifatida banklar maydonga chiqadi. Birinchi guruh iqtisodiyot tarmoqlarining vaqtinchalik bo'sh pul mablag'larini tegishli shartlar asosida jalb etib, ushbu mablag'larga ehtiyoji bo'lgan ikkinchi guruh iqtisodiyot tarmoqlariga, ya'ni qo'shimcha moliyaviy resurslarga ehtiyoj sezgan xo'jalik subyektlariga qayta taqsimlab beradi.

Bizningcha, ushbu munosabatlarni bankdan bo'lak birorta moliyaviy tashkilot samarali va tez hal eta olmaydi. Banklarning ushbu o'ziga xos jihati iqtisodiyotdagi rolini belgilaydi.

Banklarning iqtisodiyotda bajaradigan yana bir o'ziga xos xususiyatlaridan biri, bu ularning xo'jalik yurituvchi subyektlar, aholi va davlat tashkilotlari o'rtasida amalga oshiriladigan hisob-kitoblarni tashkil etishi va ularning ustidan tegishli nazorat ishlarini amalga oshirish hisoblanadi. Ma'lumki, bozor iqtisodiyoti sharoitida xo'jalik yurituvchi subyektlari, jismoniy shaxslar o'rtasida har kuni bir necha yuz minglab pul o'tkazmalari amalga oshiriladi.

Bularning barchasi banklar tomonidan amalga oshiriladi va tartibga solib turiladi.

Banklarning iqtisodiyotdagi rolini yuqori yoki pastligiga omillar ta'sir qiladi. Ularning asosiylari qator quyidagilardan iborat:

A. Aholi va mijozlarning banklarga bo'lgan ishonchining mustahkamligi. Xalqaro bank amaliyoti va mustaqillikdan keyin bosib o'tilgan qisqa davrda yig'ilgan tajribalarning natijalari shuni ko'rsatmoqdaki, bozor iqtisodiyotining asosiy o'zagi asosan o'zaro ishonch va halollikka tayanadi. Agar mazkur holatni aholi va mijozlarning banklarga bo'lgan ishonchi yo'qolishi bilan bog'lab ko'radigan bo'lsak, banklarga nisbatan ishonch yo'qolishi oqibatida ularning jamiyatdagi rolini pasayishiga olib keladi.

Aholi va mijozlarning banklarga bo'lgan ishonchining zaifligiga quyidagilar sabab bo'lishi mumkin:

- ❖ banklarning mijozlar oldidagi majburiyatlarini o'z vaqtida bajarmasa;
- ❖ aholi va mijozlarning kreditga, ayniqsa naqd pulga bo'lgan talabi to'liq va o'z vaqtida qondirilmasa;
- ❖ mijozlarning hisobvaraqlari bo'yicha mablag'lar qoldig'i va aylanmalari haqida bank siri ta'minlanmasa;
- ❖ mijozlarning pul o'tkazmalarini istalgan paytda va zarur miqdorda tegishli manzilga o'tkazilmasa;

❖ bankda omonatlarni saqlashning iqtisodiy manfaatdorligi pasayib ketishi va boshqalar.

B. Mamlakatda qonun ustuvorligini ta'minlash va bozor mexanizmlari samaradorligini oshirish lozim. Tijorat banklarining xo'jalik subyektlariga kreditlarni berishda, mijozlarning naqd pullarga bolgan talabini qondirish dolzarb masalalardan hisoblanadi. Bularning barchasi banklarning iqtisodiyotdagi rolini yanada oshirish lozimligidan dalolat beradi.

Banklarning iqtisodiyotdagi rolini oshishi yoki pasayishiga nafaqat ularning say-harakatlari, balki milliy iqtisodiyotning va darajasi rivojlanganlik raqobatbardoshligi bevosita ta'sir qiladi. Chunki, banklar milliy iqtisodiyotdan ajralgan holda, alohida subyekt sifatida samarali faoliyat yuritishi mumkin emas. Masalan, banklarning asosiy faoliyat turlaridan biri muomalaga pulni emissiya qilishini oladigan bo'lsak, muomalaga emissiya qilingan pul massasi tovar massasi bilan ta'minlangan bo'lishi lozim. Aks holda, milliy valyutaning inflyatsiya darajasi oshishi bilan birga, uning sotib olish qobiliyati pasayib ketadi. Demak, muomalaga emissiya qilingan pullar tegishli tovar massasi bilan ta'minlangan bo'lishi lozim. Bu o'z navbatida iqtisodiyotda ishlab chiqarish va tovarlar aylanmasi samaradorligi ta'minlanganligini talab etadi.

Demak, iqtisodiyotda tovar massasi va pul massasi o'rtasidagi muvozanatlikning ta'minlanishi, birinchidan, bankning iqtisodiyotdagi rolini oshirsa, ikkinchidan, milliy iqtisodiyotning samaradorligini ta'minlashga xizmat qiladi. Biroq, bu muvozanatlikni ta'minlanishiga qator obyektiv va subyektiv omillar ta'sir qiladi.

Masalan, 90-yillarning oxirlarida Rossiyada, shuningdek, qator sobiq ittifoq respublikalarida, shu jumladan malakatimizda ham pullarni muomalaga chiqarish hajmi ishlab chiqarish hajmidan sezilarli darajada pasayib ketdi. Buning natijasida ishlab chiqarish jarayonida uzilishlarni vujudga kelishiga, shuningdek, xo'jalik yurituvchi subyektlar o'rtasida debitor kreditor summalari miqdorining sezilarli darajada oshib ketishiga olib keldi.

Banklarning mamlakat iqtisodiyotiga ta'sirini, ya'ni ularning rolini real sektorni kreditlash munosabatlari misolida ham ko'rishimiz mumkin. Mamlakat real sektori ishtirokchilari bank kreditiga nisbatan doimiy ravishda ehtiyoji mavjud bo'lib, ushbu ehtiyoj ayniqsa, iqtisodiy inqiroz sharoitida ortib ketadi. Inqiroz sharoitida iste'mol tovarlarga nisbatan talabning hamda tovar va xizmatlar bahosining pasayishi, davlat buyurtmalari hajmining qisqarishi, debitorlarning to'lovga layoqatsizligi korxonalarda qo'shimcha moliyaviy resurslarga bo'lgan kuchli talabni paydo bo'lishiga sabab bo'ladi. Albatta, ushbu talab to'lig'icha banklarning kreditlari hisobidan qondirilishi, birinchidan, maqsadga muvofiq emas. Ikkinchidan, banklarda iqtisodiy inqiroz sharoitida ushbu ehtiyojni qondirish uchun yetarli moliyaviy resurslarning taqchilligi paydo bo'ladi.

Bundan tashqari, eng muhimi banklar tomonidan berilgan kreditlarning to'liq qaytmaslik xavfi, ya'ni kredit riski vujudga keladi. Shu bois, iqtisodiy inqiroz sharoitida banklarning kreditiga talab yuqori bolsada, banklar kredit quyilmalari hajmini oshirishga moyillik sezishmaydi. Bu banklarning iqtisodiyotdagi rolini pasayishiga emas, balki banklar ham tijorat muassasa sifatida asosiy e'tiborini iqtisodiy manfaatdorlik olishga qaratishini, eng muhimi banklar risk asosida kredit sifatida beradigan mablag'lari o'z mablag'lari emas, balki chetdan jalb qilingan boshqa shaxslarning mablag'lari hisobiga faoliyat yuritayotganligini unutmaslik lozim.

Xulosa.

Xulosa o'rnida ta'kidlash mumkinki, banklarning iqtisodiyotdagi roli nafaqat banklarning o'ziga, balki milliy iqtisodiyotning rivoji va raqobatbardoshligiga bevosita bog'liq. O'z navbatida, iqtisodiyotning rivojlanishi va raqobatbardoshligi mamlakatda barqaror va samarali bank tizimining tashkil etilganligi bilan bevosita bog'liqdir. Bir so'z bilan aytganda, banklar va milliy iqtisodiyot bir-biridan ayri holda rivojlanishining imkoniyati mavjud emas. Ular biri-birini to'ldirgan holda, bir-biriga o'zaro hamohang tarzda rivojlanib va takomillashib boradigan iqtisodiy-moliyaviy subyektlar hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdiraxmonov, A.A. (2024). Importance of Digital Economy in Global Economy. BEST JOURNAL OF INNOVATION IN SCIENCE, RESEARCH AND DEVELOPMENT ISSN: 2835-3579 Volume:03 Issue: 7 |2024 54-59 pages.

2. Abdiraxmonov, A.A. (2024). MONETARY POLICY: HOW CENTRAL BANKS REGULATE THE ECONOMY Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences (E) ISSN: 2181-1784 4(6), June, 2024 Research BIB / Index Copernicus www.oriens.uz.

3. Rashidov, R., Turobov, Sh., Dustova, M., & Azamatova, G. (2020). The Crisis Conditions And The Ways Of Solving Them. International Journal of Advanced Science and Technology, 29, 7 (May 2020).

4. Abdiraxmonov, A.A., Rashidov, R.I. (2023). Ways of effective implementation of monetary policy in our country. Laboratorium WIEDZY Artur Borcuch GOSPODARKA I INNOWACJE

5. Abdiraxmonov, A.A., Rashidov, R.I. (2023). Benefits of digital banking for customers and banks. Laboratorium WIEDZY Artur Borcuch GOSPODARKA I INNOWACJE

6. Abdiraxmonov, A.A., (2024). MATHEMATICAL STATISTICS AND MODELS IN DIGITAL BANKING AND FINANCE. Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences (E) ISSN: 2181-1784 4(6), June, 2024 Research BIB / Index Copernicus www.oriens.uz.

7. Jakhongir, O. (2022). FINANCIAL POLICY. Web of Scientist: International Scientific Research Journal, 3(10), 592-597.

ГИЛАМДЎЗЛИКНИНГ ЭТНОМАДАНИЙ ЖАРАЁНЛАРГА ТАЪСИРИ

Терду Жаҳон тарихи кафедраси ўқитувчиси

Маллаев Дилмурот Турсунмуродвич

Аннотатсия : Ўзбекистон ҳудудида гилам тўқиш сан'ати тарихи ва ривожланиш тарихи ҳақида маълумот берилган

Калит сўзлар: Тўқима гилам, босма гилам Қохма гилам

Аннотация: информация об истории и развитии искусства ковроткачества на территории Узбекистана

Ключевые слова: тканевый ковер, набивной ковер, скользящий ковер

Annotation : information about the history and development of the art of carpet weaving on the territory of Uzbekistan

Keywords: tissue carpet, printed carpet slip carpet

Халқ амалий безак санъатининг кенг тарқалган турларидан бири гилам тўқиш санъати ҳисобланиб, кўп асрлик миллий анъанага ҳамда узоқ тарихга эга. “Гилам” сўзи жуда кўп маданий терминлар сингари туркий тилларга, хусусан, ўзбек тилига форс тилидан кириб келган (фореча - “килим” ёки “гилим”) бўлиб, сурёнийча galima (גלילא) сўзидан олинган. Ўз навбатида, сурёнийчага қадимги юнон тилидан кириб келган (юнонча - kalymma (κάλυμμα) “қоплама”, kalúptō (καλύπτω) – “қопламоқ”). [3. 130]

Гиламдўзлик, гиламчилик, гилам тўқиш касби-маишгулоти, гилам ва гиламчилик маҳсулотлари ишлаб чиқариш қадимдан аёллар орасида кенг тарқалган анъанавий уй машгулоти сифатида ривожланиб келган. Ҳозирги кунга келиб гилам тўқиш бадий хунар тури ҳисобланади. Шунингдек, *гилам тўқиш амалий санъати* тури сифатида чорвачилик билан шуғулланадиган кўчманчи халқлар орасида хўжалик машгулоти ёки анъанавий уй хунармандчилиги сифатида кенг тарқалган.

Гилам қадимдан уй-хона ичини безатиш, иссиқ ҳароратни ҳосил қилиш ва сақлаш, шовқин-товушни камайтириш учун хизмат қилган. Гилам асосан полга, бўйра устига тўшалади. Қўлда тўқилган гиламлар ўзининг чидамлилиги, чиройлилиги ва бетакрорлиги билан тўқув дастгоҳида тўқилган гиламлардан ажралиб туради. Гилам тўқишда қўй, эчки, туя жунлари ва гиламнинг асос ипи учун эса пахта толаларидан фойдаланилади. Ипакдан тўқилган гиламларда тук иплари ипак, танда ва арқоқ иплари пахта толасидан олинади.[5.90]

Гиламлар анъанавий тўқиш технологияси аждодлардан авлодларга ўтиб, асрлар

мобайнида ривожланиб ва мукаммаллашиб борган. Гилям тўқиш техникаси ва нақшининг мукаммаллиги, рангларнинг нозиклиги жиҳатидан гилямдўзлик бошқа хунар турларидан алоҳида ажралиб туради. Ўзбекистонда патли ва патсиз (палос) гилямларнинг тўқиладиган (*тўқима-гули*), буюмга тикиладиган (*тикма-тайёр*), бўяб босиладиган (*босма-гули*) турлари мавжуд¹. Шу боис, гилямлар маҳаллий жой номлари, баъзида келиб чиққан қабилалар номи билан ҳам аталади.

Тўқима гилям тайёрлашда дастлаб гилямнинг гули тўқилади. Ўзбекистоннинг Хива, Андижон, Ургут, Қарши ва бошқа минтақалари каби Жиззах воҳасида ҳам тўқима гилямлар кўп учрайди. Улар ўзининг ўсимликсимон ва геометрик нақши, бежиримлиги, табиий маҳсулотлардан кўп фойдаланилганлиги ва мустаҳкам сифати билан ҳам машҳурдир.

Тикма гилямга алоҳида гул тикилади ва *босма гилям* эса гули бўяб босиладиган жараёнларни ўз ичига олади.

Патсиз гилямларни тўқиш учун ўтказиладиган ипни “қилич” деб аталадиган махсус ёғоч билан уриб боришади. Унда асосан бод келтириш муҳим саналади. [4.125] Патли гилямларни тўқиш учун дастлаб бирмунча, бир неча қатор тўқиш учун патсиз гилямларда қўлланиладиган усулдан фойдаланишади. У асосан гилямнинг четки қисмининг барча томонларида ҳам кузатилади. Уларнинг ораларида патлик, қалин қисми мужассамлашган. Гилямни тарқаб кетмаслиги учун уста гилямдўзлар гилямнинг четки қисмида махсус тор қисми маҳкам қилишади. Бу усул туманларда турлича ҳисобланади. Ўз ўрнида айтиб ўтиш лозимки, гилямнинг мустаҳкамлиги ҳам айнан мана шунга боғлиқ бўлади.

Гилямнинг иккала қисмида ҳам кесиб олингандан сўнг (дастгоҳдан) бирмунча ип миқдори чиқиб туради. Уларни ҳам бир-бирига боғлаб ва иккала томонини айланасига тикиб чиқилади. Гилямнинг тузилиши ва тасвирлари ҳам турлича бўлади. Кўп ҳолатларда гилям тасвирларининг муқобиллиги жиҳатдан ҳам бир-бирига жуда ўхшаб кетади. Уларни фақат тўқиш усулидан ажратиш олиш мумкин. Баъзан соҳа мутахассислари ҳам бу борада кўп янглишганлар. Уни аниқлашда биринчидан пат чатмалари (тугунларидан), ўтказиладиган ўрталиқ ипини ўтказилиши, ён томонларидаги катакчалари ва патларни тўзиб кетмаслигини таъминловчи боғламлардан ҳам ажратиш мумкин. Бироқ бу ҳам жуда кўп ноаниқликни келтириб чиқаради. Чунки қадимги даврдаги эски турдаги гилямларда барчасида тўқиш жараёни бир хил бўлади. Айниқса, бу туркман гилямларида жуда кучли сезилади. Масалан, туркманларнинг салор ва сарик

қабилаларида тўқиш, тикиш тасвиридаги ҳолатлар бир-биридан деярли фарқ қилмайди. [1. 60]

Гидамларнинг бозорда яхши сотилиши учун албатта унинг сифати ва бежирим кўриниши бўлиши керак. Шунинг учун гиламдўзлар тайёр бўлган гиламларни тўқиш дастгоҳидан олганидан сўнг яна қайтадан яхшилаб ишлов беришган. Бунинг учун гиламдўзлар жунни ялтироқлиги, ипларни охириги четки қисмларини қайтарзда боғланганлиги ва патларнинг миқдори (қалинлиги)га қараб танлаб олишган. Гидамларнинг бундай ҳолатда тўқилиши ва тайёрланиб сотувга чиқарилиши учун гиламдўз усталар дастлаб тўқилган гиламнинг чап томонини тупроқ билан ювишган. Шу боис, гиламнинг патлик қисми ялтираб кўриниб турган, шунингдек, усталар гиламнинг ортикча ипларини чиқиб туришини йўқотиш учун оловдан ҳам фойдаланишган. Бу таваккал қилинадиган иш ҳам гиламдўзлардан жуда пухталиқ ва моҳирликни талаб қилган ва воҳага хос локал хусусият ҳисобланган. [2.60]

Патсиз гиламларни кенг ва тор шаклдаги тўқиш икки хил усулда олиб борилган. Гидамларни чиройли ва мустаҳкам чиқишида ипларни юмшоқлиги ва яхши, сифатли бўялишига боғлиқ. Иплар қаттиқлиги гиламни сифатсиз чиқишига сабаб бўлади, айниқса, бу ҳолат гиламнинг ташқи томонида сезилиб қолади. Шунинг учун гиламдўз усталар бу жараёнда оқ рангли ёки яхши бўялган иплардан фойдаланишади

Қохма гиламларга *терма* ва *гажари* гиламлари киради. Бу матолар ингичка, узун чизиклар билан тайёрланган. Ҳар бир ингичка йўлакчада 7-8 хил катта кичик турли рангдаги йўлакчалар бўлиб, ушбу гиламлар(битта гилам)бир хил тусда (аксарият ҳолларда) бўлади.

Узун тўқилган ингичка дастгоҳдан чиққан гилам бир неча бўлакларга бўлиб кесилади ва бир-бирига бирлаштириб ён томони билан тикилади. Кесиш жараёнида гиламнинг ва уй хоналарининг энига қараб таққослаб кесиб олинади. Патсиз гиламлардан турли маҳсулотлар тайёрлаш мумкин. Бундан *хўржун*, *катта қоп*, *оёқ ости учун тўшамачи (тўшама)* ва *жойнамоз (ибодат учун гиламча)*лар тайёрлаш мумкин. Бу ўзбек ва тожикларда кенг кўламда ишлатилади.

Сурхон воҳаси гиламдўзлиги, жумладан, ўрганилган мавзунинг назарий жиҳатлари ва трансформациясини ёритишда аҳоли этник таркиби, тарихи, турмуш тарзи, иқтисодий ва табиий омиллар сингари бошқа бир қатор муҳим хусусиятларни кўрсатиб ўтиш мумкин:

а) маҳаллий табиий-географик шарт-шароитларнинг мавжудлиги бу ерда чорвачилиқ қадимдан халқ хўжалигининг асосий тармоғи бўлиб келган. Натурал хўжалиқнинг ўзига хос хусусиятилари хўжалиқ юритишнинг ушбу шакли манфаатларига

жавоб берадиган турли хил уй-рўзгор буюмларини ишлаб чиқаришга асосланган ва шунга эҳтиёж бўлган. Воҳа тоғли ҳудудларининг иқлим шароити, бу ерда яшовчи аҳоли чорвачилиги етарли даражада хўжалик учун турли хил маҳсулотларни тайёрлаш имконини берган. Бу эса ўз навбатида кигиз ва гилам тўқиш машғулотининг ривожланишига олиб келган; .[4.90]

б) маҳаллий табиий бўёқларнинг кўплиги – булоқ суви, алюмин кварцлар, темир сульфат, суюқ қатиқ, қорамол пешоби аҳоли томонидан маҳаллий табиий бўёқларни олиш технологиясини ишлаб чиқиш учун асос бўлиб, уларнинг мавжудлиги етарли миқдори, шунингдек, ажойиб сифати, барқарорлиги, ранг ёрқинлиги ва хилма-хиллиги каби жиҳатлар Сурхон гиламлари ранглариининг ўзига хослигини шакллантирган ҳамда воҳада гиламчилик соҳасининг ривожланишига ёрдам берган; .[2.120]

Фойдаланилган адабиёт :

1. Ўзбекистон халқ амалий безак санъати. Меҳнат. Тошкент. 1991.
2. Мошкова В.Г. Ковры народов Средней Азии в конце XIX – начале XX вв.– Т.: “Фан”, 1970.
3. Жабборов И.М. Ўзбеклар: турмуш тарзи ва маданияти. – Тошкент: Ўқитувчи, 2008. –
4. Гюль Э. Қўнғирот гиламлари // Moziydan sado. – 2004. – № 1. – Б. 8-11.
5. Давлатова С.Т. Ўзбек анъанавий хунармандчилиги трансформацион жараёнлар контекстида (Ўзбекистоннинг жанубий ҳудудлари мисолида XIX аср иккинчи ярми – XXI аср бошлари). – Тошкент: “Yangi nashr”,

MOLIYA NAZORATI FUNKSIYASINING TURLARI VA USULLARI**Alijonova Yodgoroy Toirjon qizi***Andijon davlat pedagogika instituti***Xolmirzayev Ozodbek Abdurasulovich***Andijon davlat pedagogika instituti o'qituvchisi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada mamlakatlarda moliyaviy nazoratni tashkil etish masalalari yoritilgan, nazorat qiluvchi organlarning umumiy tamoyillari va funksiyalari o'rganilgan. Xorijiy davlatlarning nazorat organlari faoliyati to'g'risidagi materiallar umumlashtirilib, nazoratni tashkil etishning zamonaviy xorijiy tajribasining o'ziga xos xususiyatlari tadqiq etilgan.

Kalit so'zlar: davlat moliyaviy nazorati, xorij tajribasi, moliyaviy nazorat organlari, audit.

Kirish. Zamonaviy boshqaruv nazariyalari boshqaruv faoliyati sohasidagi nazorat funksiyasini o'z ichiga oladi va uni tegishli alohida funktsiya sifatida ajratib ko'rsatadi. Serebryakovaning (2016) fikriga ko'ra, nazorat har bir jarayonni, har qanday xodimning, har qanday tashkilotning mehnat funk-siyalarini amalga oshirishi bilan bog'liq har qanday faoliyat turini amalga oshirish jarayonida mavjud.

Umumiy holatda nazorat jamiyat hayotining barcha jarayonlarini boshqarish funksiyasidir. Bu ijtimoiy-iqtisodiy tizimdagi barcha fikr-mulohazalarni kuzatish va ijtimoiy rivojlanishning berilgan parametrlaridan paydo bo'ladigan og'ishlar haqida signallarni olish imkonini beradi. Agar nazorat predmeti jamiyatdagi moliyaga nisbatan munosa-batlar bo'lsa, u holda biz nazariy asosga ega bo'lgan va tashkil etish va yuritishning maxsus shakllariga ega bo'lgan moliyaning nazorat funksiyasi haqida gapiramiz.

Davlat moliyaviy nazorati masalasi moliya huquqi fani va amaliyotida eng dolzarb masalalar-dan biridir. Zero, davlat mablag'larining sarflanishini nazorat qilish, davlat g'aznasini o'z vaqtida va to'g'ri to'ldirish masalasi o'z dolzarbligini yo'qotgani yo'q, aksincha, tobora kuchayib bormoqda.

Moliyaviy nazorat turlari, shakllari va metodlari. Moliyaviy nazoratning muvaffaqiyatli va samarali o'tkazilishi uning tashkil etilish darajasiga hamda nazorat turlari, shakllari va o'tkazish metodlariga bog'liq,

Moliyaviy nazoratni amalga oshiruvchi sub'ektlarga ko'ra uning quyidagi turlari mavjud:

- umumdavlat moliyaviy nazorati;
- idoraviy moliyaviy nazorat;
- xo'jalik ichidagi moliyaviy nazorat;
- jamoatchilik moliyaviy nazorati;
- mustaqil moliyaviy nazorat.

Umumdavlat moliyaviy nazorati davlat hokimiyat organlari (prezident, hukumat, Oliy majlis, Moliya vazirligi, Davlat soliq qo'rnitasi, Davlat bojxona qo'mitasi va boshqalar) tomonidan amalga oshiriladi. Bu turdagi moliyaviy nazoratning bosh maqsadi daromadlar tushib turishi va davlat xarajatlarining sarflanishi bo'yicha davlat va jamiyat manfaatlarini ta'minlashdan iborat.

Idoraviy moliyaviy nazorat vazirliklarning nazorat-taftish boshqarmalari va boshqa tarkibiy tuzilmalari tomonidan amalga oshirilib, shu idoraga bo'ysunuvchi korxonalar, tashkilot va muassasalarning faoliyatini qamrab oladi.

Xo'jalik ichidagi moliyaviy nazorat korxonalar va tashkilotlarning iqtisodiy va moliyaviy xizmatlari tomonidan o'tkaziladi. Bu yerda moliyaviy nazoratning ob'ekti sifatida korxonalar, tashkilot va muassasalarning xo'jalik va moliyaviy faoliyati maydonga chiqadi.

Jamoatchilik moliyaviy nazorati davlatdan tashqari tashkilotlar tomonidan amalga oshiriladi. Nazorat ob'ekti uning oldiga quyilgan vazifalarga muvofiq ravishda aniqlanadi.

Mustaqil moliyaviy nazorat maxsus organlar: auditorlik firmalari va boshqa xizmatlar tomonidan o'tkaziladi.

Moliyaviy nazoratning shakllarini quyidagi mezonlar bo'yicha klassifikatsiya etish qabul qilingan:

- amalga oshirilish reqlamenti;
- o'tkazilish vaqti;
- nazoratning sub'ektlari;
- nazoratning ob'ektlari.

Amalga oshirilish reqlamenti bo'yicha moliyaviy nazoratning shakllari quyidagilardan iborat bo'lishi mumkin:

- majburiy (tashqi);
- tashabbusli (ichki). Yuridik va jismoniy shaxslarning moliyaviy faoliyati ustidan majburiy (tashqi) nazorat qonun asosida amalga oshiriladi. Bular, masalan, asosan tashqi, mustaqil nazoratchilar tomonidan amalga oshiriladigan soliq tekshiruvlariga, byudjet resurslaridan maqsadli foydalanish ustidan nazoratga, korxonalar va tashkilotlarning moliyabuxgalteriya hisobotlari ma'lumotlarini majburiy auditorlik tasdiqlanishi va boshqalarga tegishli bo'lishi mumkin.

Tanlov asosidagi nazoratda esa muayyan davr uchun buxgalteriya, moliya, statistika, bank hujjatlari va boshqa hujjatlarning faqatgina ayrim qismlari nazorat qilinadi.

Moliyaviy nazoratning yo'naltirilgan maqsadiga va predmetiga qarab quyidagi:

- Kompleks nazorat
- Mavzuli nazorat
- Muqobil nazorat usullariga bo'linadi.

Kompleks nazorat – moliyaviy nazorat ob'ekti hisoblanmish korxonalar, tashkilot va muassasaning moliyaviy va xo'jalik faoliyatining barcha yo'nalishlarni har tomonlama nazorat qilish tushuniladi. Ushbu nazorat turida korxonalar, tashkilot va muassasaning moddiy, mehnat va moliyaviy resurslarining butligi hamda ulardan maqsadli foydalanish, buxgalteriya hisobi, hisobotning holati va sifati kabi jihatlar nazorat ostiga olinadi. Shuni ham ta'kidlab o'tish joizki, nazoratning tor texnikaviy va texnologik masalalari uchun ushbu sohaning mutaxassislari jalb etiladi. *Mavzuli nazorat* – bir turdagi korxonalar, tashkilot va muassasalarning moliyaviy-xo'jalik faoliyatining ma'lum bir qismi uchun, jumladan, xo'jalikka xos bo'lgan tipik kamchiliklar va qonun buzilishlarini aniqlash hamda ularni bartaraf etish maqsadida tashkil etiladigan moliyaviy nazorat usuli hisoblanadi. *Muqobil nazorat* - operatsiyalar yagonaligi bilan o'zaro bog'liq bo'lgan va turli davlat moliyaviy nazorati ob'ektlarida turgan hujjatlarni solishtirishni o'z ichiga olgan tekshirish, bundan tadbirkorlik subyektlari mustasno. Muqobil nazorat o'zaro bog'liq bo'lgan turli xo'jalik yurituvchi subyektlarda yoki bir xo'jalik yurituvchi subyektning turli bo'linmalaridagi moliyaviy hujjatlarni taqqoslash orqali amalga oshiriladi hamda ushbu nazorat

turida xo‘jalik yurituvchi subyektlarga bormasdan turib o‘tkaziladi. Muqobil nazorat jinoyat ishlari bo‘yicha yoxud nazorat qiluvchi organning qarori asosida o‘tkaziladi hamda muqobil tekshirish predmetiga taalluqli bo‘lgan hujjatlarga talab qilib olinadi va tekshiriladi.

Moliyaviy nazoratning turli xil asoslarga ko‘ra turlarga, usullarga va shakllarga bo‘linishini tadqiqotchi olimlarning qarashlari hamda qonunchilik hujjatlarida belgilab qo‘yilgani bo‘yicha ko‘rib chiqdik. Moliyaviy nazoratni samarali, maqsadli tashkil etish va ko‘zlangan maqsadga erishishda moliyaviy nazorat obyekti, subyektining va ularning faoliyatining o‘ziga xos jihatlarini inobatga olish hamda shu asosda nazorat usullari va turlaridan foydalanish muhim hisoblanadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Maqolada davlat moliyaviy nazorati sohasida xorijiy mamlakatlar taj-ribasi ko‘rib chiqilgan bo‘lib, tahlilning analiz, sintez va ilmiy abstraksiya usullari qo‘llanilgan holda ilmiy natijalar ishlab chiqildi.

Tahlil va natijalar muhokamasi. Davlat moliyaviy nazoratining evolyutsiyasi ko‘p jihatdan mamlakatning siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy sohalari-da sodir bo‘layotgan o‘zgarishlarga bog‘liq. Davlat moliyaviy nazorati organlarining ishlash tamoyillari esa ma‘lum bir mamlakatda shakllangan moliyaviy nazorat modeliga bog‘liq (Matveeva, 2020).

Qonunchilik darajasida ko‘pgina davlatlar moliyaviy nazorat va boshqaruvning ixtisoslashgan mustaqil oliy organlarining mavjudligini ta‘min-laydi.

Asosiy vazifasi milliy qonunchilikda belgilan-gan tartibda davlat moliyasi va davlat mulkini bosh-qarish ustidan tashqi nazoratni amalga oshirishdan iborat bo‘lgan davlat organlari oliy moliyaviy nazo-rat organlari hisoblanadi. Oliy audit organlari fao-liyatining asosiy tamoyillari turli mamlakatlarda farq qiladi, lekin odatda quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

1. Mustaqillik: ushbu organlar o‘zlari tekshi-radigan tashkilotlar va siyosiy aralashuvlardan mustaqil ravishda faoliyat yuritishi kutiladi. Bu mustaqillik ularning xulosalari va tavsiyalarining obyektiv va xolis bo‘lishini ta‘minlaydi.

2. Obyektivlik: oliy audit institutlari o‘z tek-shiruvlarini obyektiv, tarafkashliksiz va xolisona o‘tkazishlari kerak. Ular o‘z xulosalari va tavsiyala-rini asosli dalillar va professional mulohazalarga asoslashlari kerak.

3. Professionallik: oliy audit institutlari o‘zla-rining auditorlik ishlarida yuqori darajadagi profes-sional malaka va professional standartlarni saqlab qolishlari kutilmoqda. Bunga malakali va tajribali xodimlarga ega bo‘lish, tegishli audit metodologiya-laridan foydalanish va ularning malaka va bilimla-rini doimiy ravishda oshirish kiradi.

4. Shaffoflik va hisobdorlik: oliy nazorat organlari davlat faoliyatida shaffoflik va hisobdor-likni ta‘minlash uchun mas‘uldirlar. Ular o‘z faoliya-tida, jumladan, auditorlik hisobotlarini e‘lon qilish va aholini axborot bilan ta‘minlashda shaffof bo‘-lishlari kerak. Shuningdek, ular davlat organlari zimmasiga davlat mablag‘laridan foydalanganliklari uchun javobgarlikni yuklatishi kerak.

5. Qonun va qoidalarga rioya qilish: oliy nazorat organlariga qonunlar, me‘yoriy hujjatlar va amaldagi boshqa standartlarga rioya etilishini ta‘-minlash vazifasi yuklatilgan. Ular davlat organlari-ning o‘z moliyaviy boshqaruvi va faoliyatida qonun-chilik va me‘yoriy talablarga rioya qilishlarini baho-lashlari kerak.

6. Samaradorlik va natijaviylik: oliy nazorat organlari davlat mablag‘laridan samarali va natijali foydalanishga hissa qo‘shishi kutilmoqda. Ular dav-lat dasturlari va tadbirlari o‘z oldiga qo‘yilgan maq-sad va vazifalarga tejamkorlik yo‘li bilan erishganli-gini baholashlari kerak.

7. Doimiy takomillashtirish: oliy nazorat organlari o'z faoliyati va amaliyotini doimiy ravish-da takomillashtirishga intilishi kerak. Bu auditning yangi metodologiyalarini joriy etish, texnologiyalar-dan foydalanish va ilg'or tajriba va xalqaro stan-dartlarni o'rganishni o'z ichiga oladi.

Bu tamoyillar oliy nazorat organlari faoliyati-ni aniqlab beradi va ularning davlat mablag'larini boshqarishda shaffoflik, hisobdorlik va samarali boshqaruvni rag'batlantirish bo'yicha o'z vazifalari-ni bajarishini ta'minlashga yordam beradi.

Oliy nazorat organlari o'z faoliyati doirasida parlament, hukumat, davlat hokimiyati organlari, shuningdek, boshqa nazorat organlari bilan o'zaro hamkorlik qiladilar. Ular o'z faoliyati natijalarini davlat rahbari yoki parlamentga taqdim etadilar. Ushbu hisobotlar ommaga e'lon qilinishi kerak. Shu-ningdek, oliy nazorat organlarining konstitutsiyaviy darajada kafolatlangan, tashkiliy, funksional va moliyaviy mustaqilligini o'z ichiga olgan mustaqil-ligiga alohida e'tibor qaratish kerak.

Xulosa va takliflar. Davlat moliyaviy nazo-rati organlarining xorijiy tizimlarini o'rganish shuni ko'rsatadiki, tahlil qilinayotgan aksariyat mamlakat-larda davlat moliyaviy nazorati organlari davlat moliyasini boshqarishda faol ishtirok etadilar. Ular o'z faoliyatida mustaqillik, xolislik va oshkoralik tamoyillariga amal qiladi.

Bundan tashqari, tahlillar nazorat organlari ishini tashkil etishda umummilliy xususiyatlar va tarixiy rivojlanishni hisobga olgan holda umumiy vazifalar va umumiy tamoyillar mavjudligini tasdiq-laydi. Guvohi bo'lishimiz mumkinki, barcha mamla-katlar nazorat organlarining roli va mas'uliyatini oshirishga, ularga zarur vakolatlar va tegishli mod-diy bazani ta'minlashga intilmoqda.

Davlat moliyaviy nazorati bo'yicha mahalliy konsepsiyani ishlab chiqish doirasida shuni hisobga olish kerakki, nazoratni tashkil etish boshqaruvning majburiy elementi hisoblanadi, shuning uchun uni nazorat tadbirining maqsadi sifatida emas, balki davlat moliyaviy resurslarini tartibga solish tizimi-ning ajralmas qismi sifatida ko'rib chiqish lozim. Bundan tashqari, rivojlangan mamlakatlarda davlat moliyaviy nazoratini rivojlantirishning asosiy ten-densiyalarini hisobga olish zarur, bu esa istiqbolda ushbu sohaning rivojlanish yo'nalishlarini belgilab beradi. Shu jumladan:

- moliyaviy nazoratni davlat boshqaruvi tizi-miga integratsiyalash, boshqaruv funksiyasi sifatida nazoratning ahamiyatini oshirish;

- nazorat organlarining ekspert rolini oshi-rish, chunki ular o'z mamlakatining moliyaviy va ijtimoiy-iqtisodiy siyosatini ishlab chiqishda faol ishtirok etadilar.

- oliy nazorat organi tomonidan ishlab chiqil-gan davlat moliyaviy nazorati standartlari doirasida barcha davlat moliyaviy nazorati tartib-qoidalarini amalga oshirish.

Rivojlangan mamlakatlar tajribasi shuni ko'r-satadiki, moliyaviy nazorat tizimini amalga oshirish samaradorligini ko'tarish uchun uni transformat-siya qilish zarur. Shu bilan birga, yagona metodolo-giya va qonunchilik bazasini ishlab chiqish, zamo-naviy axborot texnologiyalarini faol qo'llash, har bir davlat organi tomonidan ichki moliyaviy nazorat va ichki auditning samarali tizimini yaratish uchun zarur shart-sharoitlarni ta'minlash zarur.

Manba va foydalanilgan adabiyotlar ro`yxati:

1. Erkaboyev S.O, Ibragimov A.G (2023). *Davlat moliyasini boshqarish tizimida davlat moliyaviy nazorati: Yevropa tajribasini tahlil qilish. Nazariy va amaly haqida xalqaro jurnali* , 3(3), 6-18. doi : 10.5281/zenodo.7821225
2. Huseynov R. (2019) *Byudjet mablag`laridan foydalanish samaradorligini oshirishda moliyaviy nazoratning o`rni . Iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanish bo`yicha 37-xalqaro ilmiy konferensiya - "Barqaror rivojlanishning ijtimoiy-iqtisodiy muammolari" - Boku, 14-15 fevral. P. -238*
3. Seyfrid , M. (2021). *Bundesrechnungshof . Handwörterbuch des politischen Systems der Bundesrepublik Deutschland , r . 80-82.*
4. Bogov X.M. (2011) *Byudjet jarayonida xorijiy parlamentlarning vakolatlarini amalga oshirish // Vestnik AKSOR. № 4. 160–169-betlar. URL : <https://www.kutubxona.uz/element.asp?id=17184322&>.*
6. Golovin K.L. (2007) *Rossiya Federatsiyasi va Germaniyada byudjet nazoratining huquqiy asoslari: qiyosiy huquqiy tadqiqot. Abstrakt. dis . samimiy. jurid . Fanlar. Moskva: MGIMO Rossiya TIV.*
7. Guseva D.E. (2016) *Evropa davlatlarining parlament nazoratining zamonaviy institutlari (Germaniya, Frantsiya, Buyuk Britaniya, Rossiya) // PolitBook . № 3. P.168–181.*

DEVELOPMENT OF INTELLECTUAL SKILLS OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS*Karimova Sevara Shaxriddin qizi**Teacher of the Department of "Pedagogy,**Psychology and Sports" at**Bukhara Innovation University**+998971235191**sevarakarimovaa141@gmail.com**Xojiyeva Muslima Ravshanbek qizi**Bukhara Innovation University**Primary Education 1st year**+998882242119**muslimaxojiyevaa232@gmail.com*

Abstract. This article covers important issues of comprehensive intellectual development of elementary school students, information about the harmony and commonality of the concepts of "intellect" and "thinking". The importance of the elements of personality development and the development of intellectual abilities in students of all subjects in primary school programs is considered.

Key words: Primary education, intellect, memory, ability, intellectual, philosophy, thinking, socio-psychological, talent.

**РАЗВИТИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫХ НАВЫКОВ УЧАЩИХСЯ
НАЧАЛЬНЫХ ШКОЛЬНИКОВ**

Абстрактный. В данной статье освещены важные вопросы всестороннего интеллектуального развития учащихся младших классов, информация о гармонии и общности понятий «интеллект» и «мышление». Рассмотрена важность элементов развития личности и развития интеллектуальных способностей у учащихся всех предметов в программах начальной школы.

Ключевые слова: Начальное образование, интеллект, память, способности, интеллектуальные, философия, мышление, социально-психологические, талант.

“A person who cannot perfect himself cannot ensure the perfection of others.” **Confucius**

Today, various approaches to improving the quality of education are proposed and implemented in practice. One of the modern approaches to the educational process is the creative approach. As we know, terms such as creativity and creativity are widely used in school practice. In the pedagogical and psychological literature, it is defined as follows. “Creativity is a product of the intellect, embodied through a motivational structure. This structure slows down or stimulates its manifestation.” As a “unit of research” of creative expressions of a person, psychologists see intellectual activity, which combines mental abilities and personal factors. Studying the problem of the typology of intellectual activity and creativity, we see that there is an optimal and argued position on the issue of levels of intellectual activity and their correlation with creativity. According to our scientists who have conducted research in the field of pedagogy in the world, a 7-8-year-old child usually thinks in certain categories. Then, there is a transition to the stage of formal operations, which is associated with a certain level of development of the ability to generalize and abstract. By the

time schoolchildren enter the 5th grade, they should learn to think independently, draw conclusions, compare, analyze, find the specific and the general, and establish patterns. However, this is often not observed. Because children find such actions as generalization, comparison, analysis, and drawing conclusions difficult. In this regard, children lose interest in science and the study of various phenomena. Passive perception and assimilation of new things cannot be the basis of solid knowledge.

If we take the primary education system of the French Republic, one of the countries that stands out in terms of the quality of education and meets world standards, as an example, French children are required to start school at the age of six. The duration of study at this school level is 5 years. The first year is an adaptation year, the next two children go to primary grades, and then to secondary grades. This is how the principle of gradual complication of educational material and smooth adaptation of students to new conditions and educational tasks works in primary schools in France. In junior schools in France operating according to this schedule, Saturday is also a school day, but classes are held only in the first half of the day. On weekdays, children are at school from 9:00 to 17:00, but classes have a two-hour break from 12:00 to 14:00, when they can relax in the fresh air and play with friends. Primary - from 6 to 11 years old - 5 years of study in primary school. During this time, children learn the basics of classical school subjects and learn to clearly plan their daily routine. The morning of a primary school student (L'école élémentaire) begins with a trip to the library. 15 minutes before the lesson, children line up to exchange their read books for new ones. All library books are marked with colorful stickers and divided into 12 blocks. For example, books marked with pink stickers are for those who have just learned to read. And books of the most difficult level are marked with striped stickers. This allows the teacher to easily understand what level the student is at.

Nowadays, only educated, modern, independent-thinking, intellectually developed, highly qualified specialists in their profession can ensure the great future of the country.

Intellect (Latin: intellectus - to know, understand, perceive) is a person's mental ability; the ability to accurately reflect and transform life, the environment in the mind, to think, read and learn, to know the world and accept social experience; The ability to solve various problems, come to a decision, act rationally, and foresee events. Intelligence includes perception, memory, thinking, and speech.

We can distinguish three qualitative levels of intellectual activity: motivated-productive; heuristic; creative. At the same time, the first level corresponds to the concept of "general talent". The second level is heuristic, when a person, having a sufficiently reliable solution method, "continues to analyze the composition, structure of his activity, compares individual tasks with each other. This leads to the discovery of new, original, much more intelligent than the first appearance of solutions".

The highest level of intellectual activity is considered to be the creative level. At this level, the law identified by a person becomes not a formal method, but an independent problem. Adhering to this position, we recognize the fact that two fundamentally different levels of creativity correspond to two types of thinking - empirical and theoretical. The typology of creativity is also based on this classification of levels of intellectual activity. At the motivated-productive level, people are capable of solid hypotheses and original discoveries.

The second level - heuristic - is suitable for discovering new laws empirically, while the creative level is proportional to theoretical discoveries. Taking as a basis the idea that creativity manifests the quality of an integrative personality, we will analyze the components of

creativity.

Today, in our country, major changes are being made to the school education system based on the idea that "New Uzbekistan begins at the school threshold." It is necessary to carry out work aimed at developing the intellectual thinking of primary school students. It should be remembered that the process of developing logical thinking should be carried out comprehensively and systematically. Such work can be carried out not only in the classroom, but also in extracurricular activities. The main task of teachers in this type of activity is to competently select various forms and methods that are convenient and acceptable for young children. Interactive methods are also important in that the teacher never sharply rejects the student's idea, but only in time suggests the correct conclusion. As a result, the student will understand his/her own mistakes. This will prevent them from becoming discouraged and the possible defects in thinking that may arise due to this discouragement. Interactive methods are based on mutual respect between the student and the teacher. Currently, there are many modern teaching methods. Among these methods, we can say that the "interactive" method is the most widely used and most effective method. Because this method can effectively influence the intellectual abilities of primary school students. At the same time, the term "interactive" is actually derived from the English word "interactive", which means "mutual influence" and refers to the mutual discussion, thinking-based activity or joint solution in an activity or method.

The opportunities for developing students' intellectual abilities through primary school mathematics lessons are wider than in other subjects. This is because we implement interdisciplinary integration by simply solving a problem in a mathematics lesson, and we help students to relate broader theoretical knowledge to practical life, and in mathematics lessons students also become aware of the changes taking place in their lives.

The authors of the theory of mental development distinguish the following stages of the formation of intellectual learning:

- 1) the stage characterized by the identification of experience in the application of learning;
- 2) diagnostic stage, in which the levels of formation of the studies are determined;
- 3) motivation stage;
- 4) stage of understanding the algorithm for using the method;
- 5) stage of direct application and comparison with other subjects.

Two active learning theories have gained wide application in teaching schoolchildren to think: representatives of the first school developed the theory of the formation and development of intellectual operations. The main idea of this theory is as follows: the assimilation of knowledge occurs by students only as a result of the implementation of a certain system of efforts. The action is functionally connected with the object being performed on it, includes the goal of changing this object and the means of such change. All this together constitutes the executive part of the action being formed. To organize the primary education process on the basis of pedagogical technologies, a new approach to education, innovative educational technologies, should be based more on the activity of learners, aimed at developing

their need and skills for independent learning. The teacher must move from the role of a knowledge transmitter to the role of organizing the active learning process of learners, managing their motivation and activities for learning, rationally supporting and developing their existing needs for knowledge, free thinking, creativity, and innovation in psychological and pedagogical terms. At each stage of the innovation process, participants in this process must work in the following three areas: material and technical; organizational; socio-psychological. The introduction of any innovation, including the introduction of pedagogical technology, and its necessary effect depend on how the members of the pedagogical team perceive the innovation and their attitude to it.

In developing the intellectual abilities of primary school students

1. Non-standard problems
2. Logical problems
3. We will achieve our goal if we make wider use of problem types that lead to problematic situations.

The development of the abilities of primary school students is an important part of the pedagogical process.

With the help of a teacher, students should learn to think, highlight the main thing, analyze different facts and points of view, compare and contrast them, ask questions and try to independently find answers to them. Active daily activity is necessary for the development of the student's personality. We need to create conditions for young students to acquire knowledge, and then new inventions and innovations will appear in our country.

Conclusion. We consider the main direction of developing the memory of junior schoolchildren to be the formation of indirect memorization, that is, the use of auxiliary means for memorization, including signs and symbols. This requires the ability to divide the memorized objects into parts, highlight various features in them, establish certain connections and relationships between each of them and a certain system of traditional signs. To develop thinking, I use the following exercises: "additional object", "grouping", etc. One of the important features of verbal-logical thinking is the functioning of concepts. The development of verbal-logical thinking involves the formation of mental operations: analysis, synthesis, generalization, etc. To develop comparative operations, I use tasks in which we need to compare similar objects (fly and butterfly; table and chair; book and notebook; water and milk, etc.) and ask them to name the signs of similarity and difference. We consider the formation of positive motivation for the process of educational and cognitive activity and intellectual tension to be one of the main tasks. I try to ensure the emergence of positive emotions in the learning process. In this case, the deep inner experiences of the individual are connected with cognitive processes (attention, memory, memorization, understanding), making the process of developing intellectual abilities more effective.

References:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategisi to'g'risida"gi PF4947 son Farmoni //O'zbekiston Respublikasi qonun xujjatlari to'plami, 2017, 6- son, 70-modda.
2. Adizov B. "Boshlang'ich talimni ijodiy tashkil etishning nazariy asoslari" Toshkent. 2002- yil.
3. Nurmatova Sh.I. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining intellektual qobiliyatlarini

rivojlanirish: Mag. Diss. Toshkent 2014.

4. Shahriddinova, K. S. (2023). Didactic Features Of Development Of Nature Perception Skills Of Primary School Students. *Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching*, 19, 183-187.

5. Shahriddinova, K. S. (2023). INTRODUCING CHILDREN OF PRIMARY SCHOOL AGE WITH THE WORLD. *American Journal of Applied Science and Technology*, 3(06), 09-14.

6. Shahriddinova K. S. Didactic Features Of Development Of Nature Perception Skills Of Primary School Students // *Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching*. – 2023. – T. 19. – C. 183-187.

7. Shahriddinova K. S. INTRODUCING CHILDREN OF PRIMARY SCHOOL AGE WITH THE WORLD // *American Journal of Applied Science and Technology*. – 2023. – T. 3. – №. 06. – C. 09-14.

8. Karimova, S. (2022). THE ROLE AND IMPORTANCE OF "NATURAL SCIENCES" IN THE DEVELOPMENT OF UNDERSTANDING OF NATURE IN GENERAL SECONDARY SCHOOLS. *Science and innovation*, 1(B6), 214-218.

9. Karimova S. THE ROLE AND IMPORTANCE OF "NATURAL SCIENCES" IN THE DEVELOPMENT OF UNDERSTANDING OF NATURE IN GENERAL SECONDARY SCHOOLS // *Science and innovation*. – 2022. – T. 1. – №. B6. – C. 214-218.

10. Karimova S. CHARACTERISTICS OF NATURAL TEACHING METHODOLOGY // *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*. – 2021. – T. 1. – №. 11. – C. 737-740.

11. Karimova, S., & Ashurova, M. (2023). TYPES OF EDUCATION. *Modern Science and Research*, 2(8), 161–163. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/22537>

12. Mamatova, X., Karimova, S., & Turg'unboyeva, M. (2023). EDUCATION IS UPBRINGING, KNOWLEDGE IS SALVATION. *Modern Science and Research*, 2(8), 164–166. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/22538>

13. Mamatova, H., Karimova, S., & Mamayusupova, Z. (2023). PEDAGOGICAL ANALYSIS IN THE WORKS OF ALISHER NAVOI. *Modern Science and Research*, 2(9), 5–8. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/23865>

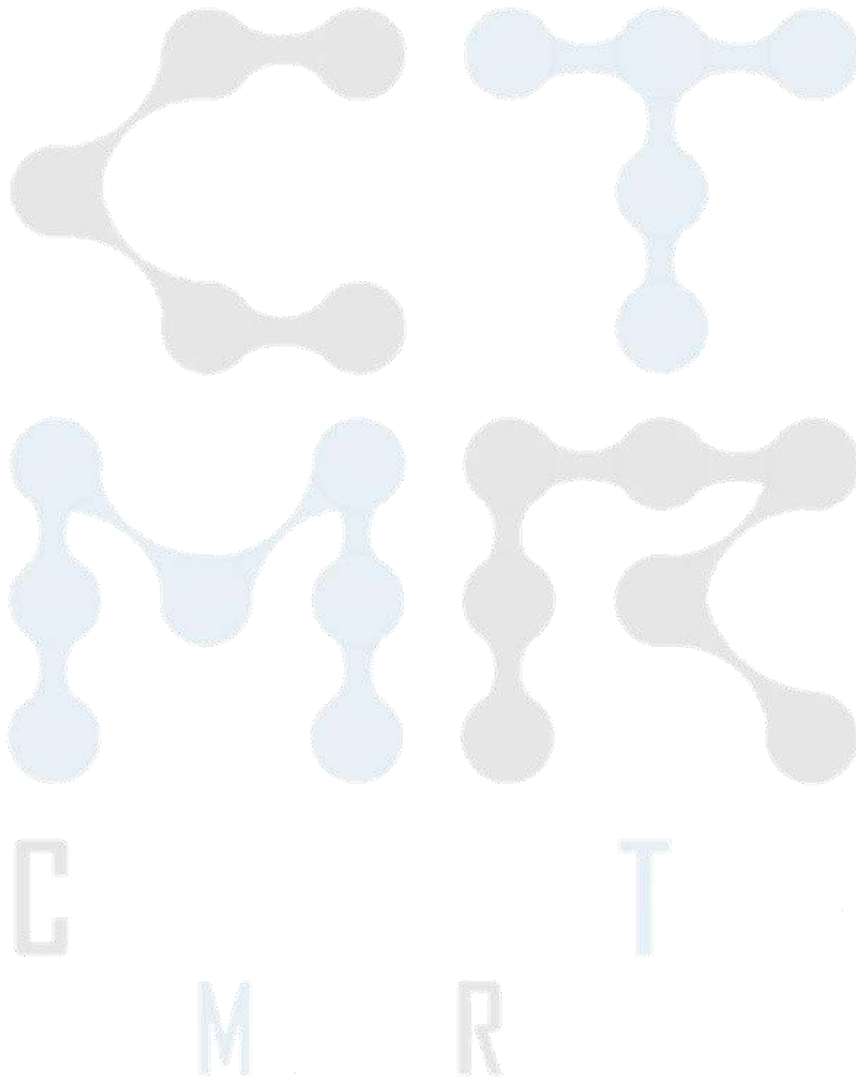
14. Karimova S., Habibullayeva S. THE ESSENCE OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN PEDAGOGY // *Modern Science and Research*. – 2024. – T. 3. – №. 1. – C. 40-44.

15. Karimova Sevara Shaxriddin Qizi. (2023). FORMATION OF NATURE AWARENESS SKILLS OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS. *International Scientific and Current Research Conferences*, 1(01), 43–45. Retrieved from <https://www.orientalpublication.com/index.php/iscrc/article/view/1105>

16. Mamatova H., Karimova S., Mamayusupova Z. PEDAGOGICAL ANALYSIS IN THE WORKS OF ALISHER NAVOI // *Modern Science and Research*. – 2023. – T. 2. – №. 9. – C. 5-8.

17. Sevara, K., & Maftuna, S. (2024, February). BOSHLANG 'ICH SINFLARDA ONA TILI DARSLARIGA QO 'YILGAN ZAMONAVIY TALABLARNING XUSUSIYATI VA AHAMIYAT. In *International conference on multidisciplinary science* (Vol. 2, No. 2, pp. 65-67).

18. Sevara, K., & Mahliyo, X. (2024, February). BOSHLANG'ICH SINFI
19. O'QUVCHILARIDA MATEMATIK QOBILİYATLARINI RIVOJLANTIRISHDA QO'LLANILADIGAN METODLAR. In *International conference on multidisciplinary science* (Vol. 2, No. 2, pp. 68-70).
20. In *INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE" INNOVATIVE TRENDS IN SCIENCE, PRACTICE AND EDUCATION"* (Vol. 1, No. 4, pp. 54-57).

Eshqobil Shukurning stilizatsiya xarakteridagi she'rlari tahlili**Sadoqat Ergashova**

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti 3-bosqich tayanch doktranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada iste'dodli shoir Eshqobil Shukur ijodida qo'llangan stilizatsiya xarakteridagi she'rlari tahlili haqida so'z boradi. Maqola mavzusi ilmiy-nazariy fikrlar bilan asoslangan holda misollar vositasida ochib berilgan.

Kalit so'zlar: stilizatsiya xarakteridagi she'rlar, ijodkor mahorati, folklorizmlar, obraz, xalqona uslub.

Stilizatsiyaviy folklorizmlarda ayni takror emas, balki xalqona uslub, xalqona pafos ustuvorlik qiladi. Bu kabi usulda yaratilgan asarlar xalqona shaklni yodga solishi bilan xarakterlanadi. Stilizatsion folklorizmlar ijodkor mahoratini, uning xalq ijodi bilimdoni ekanligini belgilovchi muhim vosita desak yanglishmagan bo'lamiz. Ijodkor xalq og'zaki ijodiga mansub janr, motiv, ohang yoki obrazni o'z usulida, yangicha ko'rinishda qayta yaratar ekan u nafaqat yozma adabiyot rivojiga balki, og'zaki adabiyot umrboqiyiligiga ham o'z hissasini qo'shgan hisoblanadi. Demak, xalq og'zaki ijodiga mansub asar syujeti, mazmuni, shakli, ohangi aynan saqlanib, yangicha usulda, shaklda yaratilgan asarlar stilizatsion folklorizmlarni vujudga keltiradi.

L.Sharipova stilizatsion folklorizmlar folklor janrlari (doston, ertak, afsona, rivoyat, qo'shik, yig'i, yo'qlov, alla kabilar)ning asosiy motivlari va badiiy shaklini ifoda uslubini hamda ularga aloqador yuksak g'oyaviy motivlarni, an'anaviy epik obrazlarni, ko'tarinki ritmni ijodiy o'zlashtirish natijasida yuzaga keladi, deya ta'kidlaydi va stilizatsion folklorizmlarni shu asosda to'rt turga bo'ladi: 1. Janr stilizatsiyasi. 2. Motiv stilizatsiyasi. 3. Obraz stilizatsiyasi. 4. Ritm stilizatsiyasi¹.

Folklor janrlarini o'zlashtirib, ularni yozma adabiyotga olib kirish **janr stilizatsiyasi** hisoblanadi. Folklor janrlarini aynan o'zlashtirish imkoniyatiga ega emas, negaki, ikki adabiyot ham o'ziga xos qonun-qoidalarga ega. Janr o'zlashuvi ikki tomonlamadir. Dastlab yozma adabiyot folkloridan janr o'zlashtirgan bo'lsa, keyinchalik og'zaki adabiyot ham yozma adabiyot janrlaridan foydalangan.

Yozma adabiyotimizda dastlab doston, maqol, topishmoq, yo'qlov, yig'i, keyinchalik yor-yor, alla kabi folklor janrlari stilizatsiya qilingan. XX asrning 70-80-yillari o'zbek she'riyatida, xususan, Shoir Eshqobil Shukur ijodida ham ana shu an'ananing davomini ko'ramiz. Shoirning "Mengim momoning yo'qlovi"² nomli she'rida motam marosimiga aloqador yig'i va yo'qlov xakteri namoyon bo'ladi. Surgunga ketgan yaqinlari izidan Sibirga borgan momo o'sha yurtlarda joni-omonatini topshirayotib, o'z-o'ziga yo'qlov aytadi. Voqelik sivilizatsiyasi yuzaga kelgan. Quyida she'rdan parcha keltiramiz:

*Go'rim o'z yuragimda,
Yurakda bordir Vatan.
Qishloqdan bichib kelgan
Ko'yलगim bo'lsin kafan.*

¹ Шарипова Л.Ф. XX асрнинг 70–80-йиллари ўзбек шеъриятида фольклоризмлар: Филол. фанлари номз. дисс. – Тошкент, 2008. – Б.88.

² Эшқобил Шукур. Яшил қушлар. –Т., Ёзувчи, 1995. –Б. 37.

Voy, Mengim-a, sho'r Mengim.

Uvv!..Uv!!!

Shoir onasidan eshitgan “Kelin salom” qo‘shig‘ini eshitib, uning quyidagi parchasi orqali qadim qo‘shiqlarimiz ruhini “Xalq ohangida”³ nomli she‘ri orqali xalqimizga qaytaradi, demakki, stilizatsiya qiladi:

*“Oybulutning orasidan oyday kelinlar obkeldik,
Kunbulutning orasidan kunday kelinlar obkeldik”.*

Qo‘shiqdan qolgan shugina parcha shoir qalb prizmasidan o‘tib, quyidagi she‘rga aylandi:

*“Oybulutning orasidan oyday kelinlar kelar,
Kunbulutning orasidan kunday kelinlar kelar
Taram-taram sochlar mana boylar ko‘ngilni,
Qalam-qalam qoshlar yana naylar ko‘ngilni...”*

Shoirning yana bir “Qadimiy qo‘shiq”⁴ nomli she‘ri ham folklor materiallari asosida dunyoga kelgan. Adabiy suhbatlarning birida Esqobol Shukur ushbu she‘rning yaratilishi xususida so‘z ochib, “Xalq tilida saqlanib qolgan yolg‘iz bir satr, uning “Mening manglay sochimni tong shamoli qayirdi” satrigina qolgan”. – deb xotirlagan edi. Shoir bu qo‘shiqning ruhini jonlantirib, betakror she‘r yaratgan.

She‘rga lirik qahramon tongga yuzlangan chog‘ “manglay sochini tong shamoli qayirgan”i holati bilan kirib keladi. Bu obrazli ifoda, qo‘shiq xalq tomonidan yaratilgan, ammo ular yo‘qolib ketishi mumkin edi. Ushbu qo‘shiqlarni hech kim aytmasa, bilmasa bu qo‘shiqlar o‘z-o‘zidan odamlar xotirasidan ko‘tariladi. Shoirni shu holatlar tashvishga soladi, bunday qo‘shiqlarni endilikda saqlab qolishning yagona yo‘li ularni topish va qayta ishlash kerak deb hisolaydi.

*Mening manglay sochimni
Tong shamoli qayirdi,
Ayta qolgin, shamoljon,
Jon shamoli qayerda?*

Tong shamoliga murojaat etayotgan lirik qahramon “Jon shamoli qayerda?” deydi. Qiziq, tong shamoli quyoshning chiqishi bilan bog‘liq, jon shamoli-chi? U inson ruhiga aloqador emasmi?

*Sahar-cahar yuragim
Shudring kechib sayrda,
Ayting endi saharlar,
Dil sahari qayerda?*

Ijodkor lirik qahramonning tongda go‘yo yurak yalang‘ochlab shudring kechganidan sevinadi. Saharlardan “dil sahari” –oydin tuyg‘ular tongi qayerda deb so‘raydi.

*Mening qora boshimni
Oqbulut aylantirdi,
Ayta qolgin, jon bulut,
Jon yomg‘iri qayerda?*

³ Эшқобил Шүкүр. Яшил қушлар. –Т., Ёзувчи, 1995. –Б. 92.

⁴ Эшқобил Шүкүр. Яшил қушлар. –Т., Ёзувчи, 1995. –Б. 292.

Lirik qahramon boshdagi xayollarini oq bulutlar olib, go‘yo sehrlab qo‘yganini aytar ekan, u qachondir yomg‘ir bo‘lib ruhini ham g‘amlardan arishini istaydi va uni yo‘qlaydi. She‘rining so‘nggida birinchi bayt takrorlanadi. Ushbu she‘rda **“janr sivilizatsiyasi”** amalga oshirilib, so‘zlashuv ikki tomonlama kechadi.

Xalq og‘zaki ijodida savol-javob, suhbat, aytishuv shaklida yozilgan she‘rlarni ko‘p uchratamiz. Bu shakllar ko‘plab shoirlar ijodiga ham ko‘chgan. Masalan, Usmon Azimning “Baxshiyona” turkumida Oqbotir va Qora botir suhbatini olaylik:

“Oqbotir:

*Chopa-chopa otlar quladi,
Jang-jadalda sindi qilichlar.
Do‘st, sen omon holasan hali,
Meni yovga topshirsang agar!*

Qorabotir:

*Ko‘zlarimga quyosh ko‘rinmas.
Rahibimiz zo‘r ekan — ayon.
Do‘stim, senga fido bo‘lay, bas,
Sen uchun men topshirayin jon.”⁵*

Ushbu turkumdan o‘rin olgan shoir va Elbek baxshi aytishuvining har bir misrasida xalqona ruh ustuvorligini ko‘rishimiz mumkin:

Shoir:

*“— Elbek baxshi, bu dunyoning o‘tarin ayt,
Bu dunyoga umr kelib-ketarin ayt,
Manov bizning pahlavonlar ko‘krak kerib —
Maydon kirsas, falakni ham yiqarin ayt.*

Elbek baxshi:

*— Men ko‘rganman osmonlarning tinig‘ini,
Toshlar tegdi, terib oldim sinig‘ini.
Beshikdagi go‘daklarga tig‘ sanchdilar,
Shunda bildim mardlaringning qilig‘ini”⁶*

Iste‘dodli shoir Eshqobil Shukurning “Qodir baxshi yodi”⁷ she‘ri ham obraz qo‘llash va xalqona ohanggi bilan o‘z qimmatiga ega. Bunda shoir “chanqovuzni kim chaldi” savolini 6-marta qo‘llaydi va har gal savol so‘raluvchi o‘zgarib boradi. Har bir berilgan javob shaxs nuqtayi nazaridan kelib javoblanadi:

1.

Og‘am, aytgin,

Chanqovuzni kim chaldi?

himmat tutib kuyov kutgan kelinlar chaldi.

Tadqiqotimizning ikkinchi bobida chanqovuz haqida batafsil to‘xtalib o‘tilgan. Aytib o‘tilganidek, uni ko‘proq momolarimiz, qizlarimiz chaladi. U dasht ohanglarini o‘zida mujassamlashtirib, tinglovchini o‘ziga ohangrabodek tortadi, “kuyov kutgan kelinlar” chalishi ham shundan, aslida.

⁵ Азим, Усмон. Сайланма: Шеърлар. —.:«Шарқ» нашрибт — матбаа концерни, 1995. —Б 193.

⁶ O‘sha asar. —В 199.

⁷ Эшқобил Шукур. Ҳамал айвони. Т, Шарқ, 2002. —Б 85.

2. —
Sarbon, aytgin,
Chanqovuzni kim chaldi?
 — Q
aqshab-qaqshab qumda qolgan qulunlar chaldi.
 Sarbonning vazifasi sahroda otlar va tuyalarga yetakchilik qilish. Shuning uchun ham qaqshagan qulun (otning bir yoshga to‘lmagan bolasi) lar chalganini obrazli tasvirlaydi.
3. —
Singlim, sen ayt,
Chanqovuzni kim chaldi?
 — D
alalarda kuyib ketgan oylarim chaldi.
 Mehnatdan qo‘llari qavargan, oftob issig‘idan qoraygan singlisiga o‘xshash “oylar” (ayol va qizlar demoqchi) o‘z dardini oshkora etmoq uchun, dilidagi dardlarini kuylagani uqtirilmoqda.
4. —
Ona, sen ayt,
Chanqovuzni kim chaldi?
 — B
olalarim tashlab ketgan kuylarim chaldi.
 Bu misradagi kuyunchak ona obrazi bolalaridan qolgan kuylar, ya‘ni qalbidagi dardlar chalganligini aytadi. Bu yerda ona tomonidan kuy so‘ziga qo‘shilgan egalik qo‘shimchasi “-im” dardning onaga tegishli ekanligini ko‘rsatadi.
5. —
Elim, sen ayt,
Chanqovuzni kim chaldi?
 — T
omirimga qo‘nib o‘tgan bir bulbul chaldi.
 Bu yerda bulbul-yurtning erk va ozodlikni kuylovchi shoir(lar)dir. Tomir esa hayotdan nishona. Ozodlik, erk tuyg‘ulari chanqovuz timsolida ochib berilgan.
6. —
Baxshim, sen ayt,
Chanqovuzni kim chaldi?
 — K
o‘kragida erk chayqalgan ena el chaldi.
 Oxirgi ikki band o‘rtasida uzviy bog‘liqlik bor. Har ikki bandda erk va ozod vatan timsoli ustuvorlik qiladi.
Motiv stilizatsiyasi, nomidan ma‘lumki, folklor ta‘siridagi motivlar asosida paydo bo‘ladi. Zamonaviy o‘zbek she‘riyatida to‘y, tush, safar, befarzandlik, maktub yo‘llash, ov kabi dostonlarda uchraydigan motivlar stilizatsiyasi keng qo‘llanilib kelinmoqda. Masalan, Eshqobil Shukurning “Chimildiq”⁸ she‘rini o‘qir ekanmiz, to‘y va u bilan bog‘liq jarayonlar ko‘z oldimizdan o‘tadi:

⁸ Эшқобил Шукур. Ҳамал айвони. Т, Шарқ, 2002. —Б 62.

*Chimildiq tortlari silkindi,
Kemaday qalqiydi chimildiq.
Shamolga yoy alvon yelkanni,
Xushbo‘y havolarga cho‘milib.*

She‘rning birinchi bandida xalqimiz urf-odatlaridan biri hisoblangan chimildiq tasviri beriladi. Uning qalqib turishi kemaga qiyoslanadi.

*She‘rning birinchi, ikkinchi va uchinchi bandlari o‘rtasida,
Sochala sochingiz, sochala,*

Sepini ochingiz chechalar bayti takror holda qo‘llanadi va xalqona ohangni yuzaga chiqaradi.

Ikkinchi bandda noz bilan kerilgan qudalarni “kapkirday” tashbehi bilan ifodalab o‘tadi va xalqimiz orasida mashhur bo‘lgan, to‘ylarda hozirgacha saqlanib qolgan “kampir o‘ldi” marosimi haqida to‘xtalib o‘tiladi. “Bu marosimda odatda biron-bir kampir chimildiq tutilgan uyning ostonasiga o‘zini o‘lganga solib yotib oladi. Kuyovnavkarlardan biri kampirga atagan puli borligini va unga berishini aytgandan keyin kampir yotgan joyidan tirilib turadi va kuyov bilan o‘rtoqlarini chimildiq tomonga o‘tkazib yuboradi”.⁹

*...Kuyovning pulidin tirilgan
Ostonada o‘lgan kampirday.*

Bu yerda urf-odatga ishora bilan bir qatorda qudalarni kuyovdan pul olib “tirilgan” kampirga ham mengzash kuzatiladi.

Uchinchi band:

*Otalar eshikda tortinib,
Yo‘l bo‘yiga o‘tin qalatar.
Ichkarida kulib, qimtinib,
Yangalari shakar yalatar.*

Bu bandda “ota” va “yanga” obrazi juda chiroyli ochib berilgan. Bilamizki, qizining to‘yida ota oldingi boshqaruvchanlik holatidan bosiq, jim holatga o‘tadi. Sababi qizini boshqa uyga “berib yuborish” og‘ir, shuning uchun shoir ota obraziga nisbatan “tortinib” holatida ifodalaydi. Yanga esa ko‘z oldimizda kelinning yonida turadigan, oro beradigan, hatto shakar yalatadigan obrazda gavdalanadi. Bundan tashqari, xalqimizga xos bo‘lgan “o‘t qalatish”¹⁰ urf-odati ota obrazi orqali ochib berilgan.

Oxirgi misrada keltirilgan “shakar yalatish” an‘analari ham shoir nazaridan chetda qolmagan. “Bu odat har ikki tomon boshlagan ishning oxiri ham xuddi shirin suv kabi o‘tsin, yoshlarning turmushi shirin, totli bo‘lsin degan niyatda qilinadi”.¹¹

To‘rtinchi bandda kuyovning kelin uyiga kirib kelishidagi hayajon holati va yangalarning bu jarayonga munosabati tasviri badiiy bo‘yoqlarda tasvirlanadi:

*Chimildiq tortlari silkindi,
Chimildiq, yo‘lga soch gulingni.
Kuyovning qomati ko‘rindi,
Yangalar turatadi kelinni.*

⁹ <https://oz.sputniknews.uz/20230607/ozbek-toyi-nikoh-va-undan-keyingi-urf-odatlarini-bilasizmi-35679224.html>

¹⁰ Nikoh to‘yida kuyov o‘tadigan yo‘lning ikki chetiga olov yoqish odati. Surxondaryo viloyatining ayrim tumanlarida hozirgacha saqlanib qolgan.

¹¹ Haydarov Z.U. «NOMODDIY MADANIY MEROS» fanidan MA‘RUZALAR MATNI. Namangan-2014. 110-bet

Sheʼrning oxirgi bandida toʻyxona tasviri bilan bir qatorda qalbi orzu-havasga toʻla boʻlgan boʻydoqlarning “shoʻxliklari” tasvirlab berilgan:

*Kemaday qalqiydi chimildiq,
Yonadi moy toʻlgan oʻchoqlar.
Toʻyning havosiga choʻmilib,
Qoshini qoqadi boʻydoqlar.
...Bizni ham tinglangda chechalar.*

Baʼzan bir sheʼrda motivning bir necha turlari ham kelishi mumkin. Bu kabi qoʻsh motivlardan foydalanish ijodkorning isteʼdod koʻlami va xalq ogʻzaki ijoddan xabardorlik darajasini koʻrsatib beradi desak xato boʻlmaydi. Jumladan, Eshqobil Shukurning “Xudoyberdi chol hikoyasi”¹²da farzandsizlik va tush motivlari sheʼrga mohirlik bilan singdirilgan:

*Kun boʻyi takrorladi...
Tun boʻyi takrorladi...
Tili aylandi bitta ismga,
Yuragi aylandi bitta ismga,
ISMga...
Sitilib ketmoqda koʻzidan yoʻllar,
Sitilib bitmoqda umridan yillar,
“Farzand koʻrsam edi uning ismini...
Oh, uning ismini...”
Takrorlayverardi, takrorlayverardi
Xudosi bermagan Xudoyberdi chol.*

Yetmish yoshga kirgan Xudoyberdi chol va u bilan ellik yildan beri birga yashab kelayotgan kampir farzandsizlikdan iztirob chekadi. Cholga ham Xudoyberdi ismining tanlanishi Xudodan tilab olinganligiga ishoradir. Farzandsizlik motivi “Alpomish” dostonidagi Boyoʻgʻli va Boysari obrazlari orqali bizga tanish.

Sheʼrning oxirgi bandida tush motivi qoʻllangan boʻlib, Xudoyberdi tush koʻradi, tushida homilador kelini va oʻgʻli bilan birga choy ichib oʻtirgan edi:

*Xudoyberdi chol tush koʻradi:
Bir kelin. Unda
Yetmish ming kelinning husni, hayosi.
Osmonday roʻmolining bir burji bilan
Doʻppaygan qornini yashirib,
Uyalib choy uzatar cholga.
Jilmayib turadi yonida oʻgʻli...
Soʻng...
Tili aylanar bitta ismga,
Yuragi aylanar bitta ismga...
ISMga...*

¹² Эшқобил Шукур. Ҳамал айвони. Т, Шарқ, 2002. —Б 271.

Obraz stilizatsiyasi. Og‘zaki ijod na‘munalaridagi mashhur obrazlarning yozma adabiyot tarkibida paydo bo‘lishi obraz stilizatsiyasi hisoblanadi¹³. Folklor obrazlari yozma adabiyot obrazlar olamini yanada boyitishga xizmat qiladi. Ular epik, ramziy, mifologik va dramatik tur janrlari obrazlari stilizatsiyasi –so‘zlashuvidir. Shoir Eshqobil Shukurning “Alpomish” ohanglarida¹⁴ nomli she‘ri “Alpomish” dostoni ohanglariga uyg‘un ekanligini ko‘ramiz. Shu jihatdan she‘rda epik obrazlar so‘zlashuvi amalga oshgan deyish mumkin:

*Nomozshomda gullab so‘lgan tarzim bor,
To‘xta, ey yo‘lovchi. Senga arzim bor,
Orbonglagan ot boshida dardim bor,
Ko‘nglim kuygan, kuyganlardan qarzim bor,
Kuyib –kuyib suyganlarga arzim bor.*

She‘rda baxshilarning doston voqealari va qahramonlari ruhiy holatini tasvirlashda an‘anaviylik yo‘ldan borilgani kuzatiladi. O‘zaro qofiyadosh bo‘lib kelgan “*tarzim bor*”, “*arzim bor*”, “*dardim bor*”, “*qarzim bor*”, “*orzum bor*” satrlari she‘rda doston matnidagi kabi ohangdorlik kasb etadi. She‘rdagi yo‘lovchi obrazi xalq dostonlariga xos bo‘lgan asosiy qahramonlardan biridir. She‘rning ikkinchi bandida to‘ra, sulton; to‘rtinchi bandida Zuhro; beshinchi bandida Dalli obrazlari qo‘llangan.

“Tabassum xotirasi”¹⁵ she‘rida “Ming kecha” ertagidagi Shaxrizod obrazi keltirilgan:

*...Ming kecha Shaxrizod ertagin tinglab
Xayol qanotlarin tikdim niyatdan.
Sizning chehrangizda o‘sha tabassum,
Men uchun yuksakdir abadiyatdan...*

Shoirning “Sotqinlik”¹⁶ she‘rida xalq dostonlari va ertaklariga xos bo‘lgan qirq dev obrazi qo‘llangan:

*... “Ustuxonni oling”, - der,
Yelkamga mingan qirq dev...*

Folklor an‘analarini shoirning “Ko‘pkari”¹⁷ she‘rida yanada yaqqolroq ko‘rishimiz mumkin. Uloq – xalqimizning qadimiy o‘yini. Eshqobil Shukurning ushbu she‘rini o‘qiganimizda, milliy an‘analarimiz, xalq o‘yinlari, kurash-ko‘pkari bahslarida yurgan bir chavandoz va uning hamrohi – ot obrazi tasviri ko‘z oldimizda jonlanadi:

*”Xayt!”- dedi, uloq ketdi,
Uloqda tovoq ketdi.
Nogahon el gurullar,
Yer oynaday zirillar
Otlarga qoldi maydon.*

Chavandoz otga ”xayt!” deya qamchi soldi. Ot poygaga qo‘shildi. Ungacha elning tanti bakovuli uloq ko‘pkari musobaqasi uchun qo‘yilgan sovrinni – ”tovoq” ni e‘lon qilgan, uning belgisi sifatida o‘rtaga uloq tashlangan edi. Bu zavqli tomoshaga yig‘ilgan xalq uzoq

¹³ Шарипова Л. XX асрнинг 70-80-йиллар ўзбек шеърлятида фольклоризмлар: Филол.фанлари номзоди ... дисс. – Тошкент, 2008. - Б. 80.

¹⁴ Эшқобил Шукур. Яшил қушлар. –Т., Ёзувчи, 1995. –Б. 255.

¹⁵ Эшқобил Шукур. Ҳамал айвони. Т, Шарқ, 2002. –Б 312.

¹⁶ Эшқобил Шукур. Ҳамал айвони. Т, Шарқ, 2002. –Б 88.

¹⁷ Эшқобил Шукур. Яшил қушлар. –Т., Ёзувчи, 1995. –Б. 21.

kutilgan lahzalarda hayajonini yashirolmay oyoqqa qalqdi, "gur" etib ovoz berdi. Adirda otlardan chang-to'zon ko'tarildi. Tuyoqlar zarbidan yer zirillaydi. Bu maydon endi yolg'iz otlarga, ularning bellashuv maydoniga aylandi.

Suluv –suluv yollari
Suv o'tiday chayqaldi
Yopinchiq'in gullari
Yor yuziday sayqalli.

Har bir otning o'z ishqibozi bor, uni munosib chavandoz chopsa ayni muddao. Otni kuni-tun parvarish etgan g'amxo'ri yollarini silab, ertangi bo'ladigan ko'pkarida uyaltirmasligini so'raydi. Qarang ot ko'pkarida shamolday uchib borayotir, uning suluv-suluv yollari suv o'tiday chayqalmoqda. Yopinchiq'ining gullari esa yorining yuziday yoniq-sayqalli...

Yaraqlagan yag'ringda
Semiz qirlar xarsillar,
Tuyoqlaring tig'ida
Qora chaqmoq chirsillar

Ot yag'ringning baquvvatligi uning kuchga to'lganligining bir belgisi. Uning o'ktam harakatidan hatto baland-past "semiz" qirlar harsillab toliqmoqda. Tuyoqlarining tig'day uchida "qora chaqmoq chirsillar" ko'pkaridagi poyga jadal olmoqda.

"Xayt!" - dedi, uloq ketdi,
O'rtada taboq ketdi.
Changakday qo'li bilan
Kuch changallar chavandoz
Otining yoli bilan
Changni chalar chavandoz.

Chavandozlar otlarini niqtaydi, kurash avj pallaga chiqmoqda. Har bir chavandoz poygada raqibiga chap berib sovringa ega bo'lmoqchi. O'rta qo'yilgan sovrin – taboq er yigitning munosib ulushi, o'ljasidir. Poygani el hayrat va katta hayajon bilan kuzatib turibdi. Hammaga zavq beradigan "xayt!" demish xitoblar otlarni ham birdek hayajonga solmoqda. Mard o'g'lon yolg'iz shu o'ljani olmoq uchun baquvvat qo'llari bilan o'ljasiga chang solgan va uloqni ayirgan. Endi kerakli nuqtaga uloqni yetkazmog'i lozim. Mana, chavandoz otini raqiblaridan farqli masofada ortda qoldirib ketmoqda. Otining suluv yollari havodagi changni soz kabi chalib sado bermoqda. Bu sado tulporning shiddat ovozi.

Qora-qora qomati
Qorayib ko'rinadi,
Lekin chavandoz oti
Ko'zlarda suriladi.
Nogahon el gurillar
Yer oynaday zirillar.

Poygani boshida ketayotgan tulporning "qora-qora qomati" sekin-asta ko'rinmay uzoqlashdi. Tuyqus, mohir chavandozning oti odamlar nigohida surinadi. Misraga diqqat qilinsa, she'rdagi "Ko'zlarda surinadi" satridagi poetik topilma orqali xalq tilida "Ko'z-sux" deb atalmish hodisaga ishora etiladi. Ya'ni ko'z qarashidagi "suqlanish"–salbiy holat ifodasidir. Odamlar ko'z o'ngida bo'lgan voqeadan odamlar oyoqqa qalqdi. Chunki, bu hol kutilmagan, hozirgina uning harakatlaridan el zavqlanayotgan edi.

*Muzlab qoldi saraton
 Quyosh qorga botadi
 Ichdan yig'lar chopog'on
 Oti o'lib yotadi
 "Voh!"- dedi, uloq ketdi
 Qosh ila qaboq ketdi.
 Chavandozning ko'nglidan
 Shom ila Iroq ketdi.*

Saratonning jazirasida odamlarning yuragi muzday. Otashin quyosh ham qorga botdi. Chavandoz ichidan sel bo'lib yig'layapti. Voqeadan tosh qotgan, hayron, chunki qarshisida oti – hamrohi jon taslim etib yotardi. "Voh!" dedi, o'rtandi-yondi, ammo uning dardli ovozi hech kim eshitmayotgandi. Chavandozning hol axvoli yuzida, qosh-qovog'ida zuhr topdi. Chavandozning yuzidan rang ketgan, ko'nglidan esa butun bori –dunyosi "Shom ila Iroq" ketayotgandi...

*Birdan kun qoldi qarib,
 Qil sig'maydi ko'ngilga
 Otning g'amin ko'tarib
 Otsiz qaytar ovulga*

Chavandoz nazarida vaqt yo'qqa aylandi, u nimalar bo'layotganini tushunolmas, yolg'iz ko'z oldida otining siymosi, undan bo'lak ko'ngilda, xotirda hech narsa yo'q. U ovuliga ko'pkaridan shu alfozda "otining g'amini ko'tarib" qaytayotgan – otsiz qaytayotgandi.

*O'tday yongan daraga
 O'zin tashlagan ko'nglim
 Gurullagan davrada
 Uloq tishlagan ko'nglim.*

Ha, uloqchi- chavandoz ovulining ori-nomusi uchun poygaga tushgan, o'tday yonayotgan bu maydonga, kurash maydoniga o'zini tashlagan edi. Uning ham ko'nglida tukkan niyatlari, tilaklari bor edi!

*Endi g'amli eriga
 So'z aytmasdan botinib
 Olti oy aza tutar
 Chavandozning xotini*

Otga chavandoz qatori butun el achindi. Endi bu vaqtda so'z ochib bo'lmaydi chavandozga. Hatto uning ayoli ham bunga jur'at etolmaydi. Otga xuddi insonga motam tutgani kabi olti oy unga aza tutdi chavandozning xotini.

She'r syujeti xalqona tasvir, ifodaviylikka ega. Ayni damda xalq qadriyatlari, marosim va urf odatlarining uyg'unligi she'r kompozitsiyasidan o'rin olganki, muallif voqea tasvirini chizishda ulardan unumli foydalangan. Otni muqaddas bilgan xalqimizning hayvonot olami bilan bog'liq qarashlari she'rning mazmuniga singdirilgan.

Ritm stilizatsiyasi. Yozma adabiyotdagi ritm stilizatsiyasi folkloriy ritmika ta'sirida namoyon bo'ladi. Bu jarayonda "alliteratsiya, anafora, tarse", takrir, naqorat kabi ohangdoshlik yaratuvchi qulay xalqona badiiy ifoda vositalari"¹⁸ muhim rol o'ynaydi.

Eshqobil Shukurning "Sevgi"¹⁹ she'ri folklor ohangida yozilgan bo'lib, *ritm stilizatsiyasini* hosil qilgan:

*Quv yelindan sutlar keldi sirqirab,
q a n i s a n-u v?*

*Qora boshga qor yog'di yarqirab,
q a n i s a n-u v?*

*Qizil-yashil kunlar o'tdi gurkirab,
q a n i s a n-u v?*

Barcha murodlar amalga oshdi, ammo sevgidan darak yo'q. Lirik qahramon uni qidirmoqda "q a n i s a n-u v?"!. Xalq qo'shiqlariga xos bo'lgan ohang va pafos, har misrada o'zaro qofiyadosh so'zlar (*sirqirab-yarqirab-gurkirab-chirqirab-sharqirab-zirqirab*) ning kelishi ritm stilizatsiyasi uchun asos bo'lgan.

Shoirning yana bir 4 bandlik she'ri "Oydin qayg'u"²⁰ da ham "q a n i s a n u v" so'zi har band oxirida o'ziga xos yasaliş tizimiga ega bo'lgan shaxsga murojaat sifatida qo'llangan.

Birinchi bandda kunsuluv va tunsuluvga, ikkinchi bandda gulsuluv va dursuluvga, uchunchi bandda kuysuluv va oysuluvga, oxirgi bandda jonsuluv va ruhsuluvga murojlat qilinadi.

Shoirning "Sholi qo'riqchisi"²¹ she'rida ham xalq qo'shiqlari ohangidagi "Hoyyo-huyt! Hoyyo-huyt!" birikmasi 6 o'rinda takror kelib, ohangni kuchaytirgan:

...Chumchuq, chumchuq, sho'r chumchuq,
Hoyyo-huyt! Hoyyo-huyt!
Tumshug'ingni toshga tut,
Hoyyo-huyt! Hoyyo-huyt!...

Guvohi bo'lganimizdek, sholipoyaga qo'ngan chumchuqlari haydash uchun qo'riqchi tilidan yozilgan yuqoridagi she'rda ritm stilizatsiyasi hosil qilingan.

Yana bir "Ruhim"²² she'rida takror, tarse, anafora va epifora vositasida ritm stilizatsiyasi hosil bo'lganligini ko'rishimiz mumkin:

Ahay-aha-hay. Ahay-aha-hay!
Men qushlarning tushlarida **ko'rinay**,
Men tushlarning qushlarida **ko'rinay**.

Ahay-aha-hay. Ahay-aha-hay!

¹⁸ Шарипова Л. XX асрнинг 70-80-йиллар ўзбек шеърлятида фольклоризмлар: Филол.фанлари номзоди ... дисс. – Тошкент, 2008. – Б 20.

¹⁹ Эшқобил Шукур. Ҳамал айвони. Т, Шарқ, 2002. –Б 281.

²⁰ Эшқобил Шукур. Ҳамал айвони. Т, Шарқ, 2002. –Б 102.

²¹ Эшқобил Шукур. Ҳамал айвони. Т, Шарқ, 2002. –Б 10.

²² Эшқобил Шукур. Ҳамал айвони. Т, Шарқ, 2002. –Б 15.

*Men olovning gullarida ko‘rinay,
Men gullarning tillarida ko‘rinay.*

*Ahay-aha-hay. Ahay-aha-hay!
Men to‘ylarning kuylarida ko‘rinay,
Men kuylarning to‘ylarida ko‘rinay.*

*Ahay-aha-hay. Ahay-aha-hay!
Men ko‘zlarning so‘zlarida ko‘rinay,
Men so‘zlarning ko‘zlarida ko‘rinay.*

Ahay-aha-hay. Ahay-aha-hay!

She’rda kelgan “Ahay-aha-hay. Ahay-aha-hay!” birikmasi 5 o‘rinda takrorlanib kelgan va ritmning uzviyligini ta’minlagan. Tahlillardan anglashiladiki, folklorizm an’analari va obrazlari bilan tasvirlangan she’rlarda lirik qahramon ifodalamoqchi bo‘lgan fikr ohang bilan ifodalanishi o‘quvchini bezdirmaydi.

Umuman olganda, Eshqobil Shukur folklorizmning turli shakllaridan umumli foydalangan holda she’rlarining ta’sir doirasi, teran mazmun, samimiylik, jozibadorlik, poetik ohangini oshiradi. Shu bilan birga xalq urf-odatlari, unutilayotgan an’analarni ham yozma adabiyotga mohirlik bilan ko‘chiradi.

REFERENCES

1. Шарипова Л.Ф. XX асрнинг 70–80-йиллари ўзбек шеърлятида фольклоризмлар: Филол. фанлари номз. дисс. – Тошкент, 2008. – Б.88.
2. Эшқобил Шукур. Яшил кушлар. –Т., Ёзувчи, 1995.
3. Азим, Усмон. Сайланма: Шеърлар.—.:«Шарк» нашрибт — матбаа концерни, 1995. –Б 193.
4. Эшқобил Шукур. Ҳамал айвони. Т, Шарк, 2002.
5. <https://oz.sputniknews.uz/20230607/ozbek-toyi-nikoh-va-undan-keyingi-urf-odatlarini-bilasizmi-35679224.html>
6. Haydarov Z.U. «NOMODDIY MADANIY MEROS» fanidan MA‘RUZALAR MATNI. Namangan-2014. 110-bet

ФАКТОРЫ ВОССТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ МАКОМНОГО ЖАНРА В ИСКУССТВЕ МУЗЫКАЛЬНОГО ИСПОЛНЕНИЯ

Бухарский государственный университет
отдел музыкального исполнительства и культуры

12-1 вокал 21 ученица группы

Химматова Рохила Нуралиевна

Аннотация: В данной статье рассказывается о факторах восстановления и развития макомного жанра в узбекском народном музыкальном исполнительстве и о работе, проводимой по развитию макомного искусства в нашей стране.

Ключевые слова: Музыка, маком, мелодия, песня, инструмент, исполнение, вызов, условность.

Восстановление и развитие макомного жанра в музыкально-исполнительском искусстве. В XVII-XIX веках не было масштабных произведений, в которых бы инструменты подробно описывались. Это больше связано с усилением феодальной раздробленности. Огромное государство разделено на несколько ханств. (Бухарское, Хивинское, Коканское ханства). На развитии музыкального искусства это не отразилось. Узбекская музыкальная культура стала приобретать местные особенности. Были созданы уникальные музыкальные инструменты. Отныне маком видов музыки улучшался в каждом ханстве в свою сторону.

Исполнители положения внесли изменения в связи с необходимостью. Тем не менее, они сохранили общие черты музыки. Каждый исполнитель творчески подходит к исполнению статуса и привносит уникальные аспекты в исполнение музыки. Традиция устного сохранения музыкальных инструментов является одной из основных характеристик статуса, без которой трудно представить ее выживание и современное развитие. В каждом ханстве создавались новые виды народной музыки в определенном направлении; праздничные, наигрыши, народные исполнительские наигрыши (танцевальные, кукольные), танцевальные напевы нового типа. Эти напевы отличались друг от друга жизнерадостностью и жизнерадостностью и привлекали народные массы. В конце 17 — начале 19 веков в узбекской музыкальной культуре стали совершенствоваться следующие новые виды народной и профессиональной музыки: большая песня, большая дичь, Шодиена, Навруз, Мавриги, Шашмаком, Чор маком (в него входили Дугох, Хусайный, Чоргох, Байот, Гулёри-Шахноз). В зависимости от имеющихся музыкальных инструментов и исполнителей формируются различные музыкальные ансамбли. Во многих случаях в ансамбль народных инструментов входят такие музыкальные инструменты, как гиджак, танбур, дутор, чанг, флейта, кошнай, дойра. Особую популярность в музыке имел Шашмаком, состоящий из шести серий произведений. Она создана в результате длительного развития профессиональной музыки народов Средней Азии в форме сюиты. И. Раджабов пишет: Шашмаком состоит из шести различных систем, каждая из которых, в свою очередь, делится на следующие макамы (части), состоящие из мушкилотного (инструментального) и прозаического (певческого) разделов: «», «Бузруг», «Наво». », «Дюго», «Сего», «Ирак»... Каждый статус включает в себя от 20 до 40 крупных и мелких частей. Всего в серии около 250 задач и частей прозы. Оформление одного статуса заняло несколько часов.

Народные инструменты развиваются в неразрывной связи с фольклором и классической литературой. Образы музыкальных инструментов в произведениях искусства и образы музыкантов в книжных миниатюрах обогащают представление о народных инструментах. Более 60 народных инструментов упоминаются в произведениях Фирдауси, Саади, Навои и Дехлави. Макамы совершались преимущественно в присутствии дворцовых евнухов в определенное время или при определенных условиях. Известно даже, что был организован специальный конкурс искусных певцов (особенно в исполнении кульминаций, а также в заливке новых партий). Продолжалось восстановление и развитие статусного жанра в музыкально-исполнительском искусстве. Маком по своим мелодическим и ритмическим законам был неразрывно связан с народными песнями и отличался лишь шириной своего охвата. Обычно каждый статус делится на две большие части. Первая часть песни исполняется только инструментами и называется мушкилат, вторая часть песни исполняется под аккомпанемент инструментов и называется наср. В прозе есть танцевальная сцена. У музыкантов появилось желание создать нотную запись — особую систему символов для записи музыкальных звуков. Это смог поэт-музыкант Пахлавон Нияз Мирзабаши (Комил Хорезмий 1825-1879). Пахлавон Нияз Мирзабаши, талантливый музыкант, искусный танбурист и игрок на джижаке, был удивлен, увидев во время поездки музыкантов, музицирующих по нотам. Как только Мирзабаши-Камиль Хорезми вернулся в Хорезм, он с вдохновением принялся записывать статусы, которые давно были в его сердце. Мухаммад Ягуб Харратов (1867-1939), ученик пахлованского наяза Мирзабаши Камиля, был известным танбуристом. Он овладел не только столярным искусством, но и искусством ровки. В составлении нотации танбура и записи хорезмских макамов принял участие Мухаммад Ягуб Харратов (Матьякуб Харратов) - музыкант ансамбля дворцовых народных инструментов под руководством талантливого музыканта Камиля Хорезми. Он принял от своего учителя статусные категории Хорезма и внес большой вклад в их сохранение.

В Хиве прошла творческая и исполнительская карьера известного танбуриста и певца Ниёжджи Хаджи, работавшего во дворце Мухаммада Рахимхана (1806-1825). Большое внимание он уделял музыкальной культуре Хорезма. Матьякуб Харратов рассказал, что Ниёжджа поехал в Бухару изучать «Шашмаком». После его возвращения из Бухары бухарская музыка была перенята хивинскими музыкантами и широко распространилась в Хорезме. Известные музыканты Хорезма Мухаммадрахим Феруз, Камиль Хорезми, Мирзо Мухаммадрасул и другие в сотрудничестве с Ниёжджа добавили в макамы новые музыкальные разделы и обогатили их. Во второй половине XIX века город Кокан стал центром, где собирались известные музыканты. Здесь под руководством Усты Худойберди была создана уникальная школа по изучению школы исполнительства на узбекских народных инструментах. Ферганские музыкальные инструменты стали активно осваивать бухарский шашмаком. Отец - Джалолоддин Носиров (1845-1928) был статусным артистом, известным педагогом, музыкантом на инструментах, мастером игры на танбуре. Музыкальной науке он научился сначала у своей матери, затем получил образование у отца, который был умным знатоком макамов и искусным исполнителем. Ота-Джалал Носиров на протяжении многих лет был бессменным руководителем и певцом ансамбля узбекских народных инструментов во дворце Амира Олимхана (Бухара), Амира Музаффархана (Шахрисабз), Амира Отахонала

(Кармана, ныне Навои) (1858). -1924) был знатоком узбекской музыки, танбуристом из Бухары и одним из известных исполнителей таджикской музыки, в 1888 году уехал в Бухару. Изучал узбекскую народную музыку в городах Фергана, Самарканд под руководством Оты Джалолиддина Назирова и активно пропагандировавшего его статус, музыканты в свое время начали свой творческий путь и достигли творческой зрелости. Все они были просветителями и учителями молодых музыкантов. Их педагогические взгляды и учения являются новым источником педагогической жизни игры на узбекских народных инструментах и сохраняются как бессмертное наследие. После 1917 года узбекская музыка стала бурно и бурно развиваться. В первое десятилетие были достигнуты определенные успехи в области музыкального образования, фольклористики и исполнительского искусства. Большие работы были проведены в музыкальных школах - Туркестанской народной консерватории в Ташкенте (1918) и ее филиалах в Самарканде, Фергане (1919) и Бухаре (1920). В основном обучали игре на узбекских народных инструментах и на некоторых европейских музыкальных инструментах (фортепиано, скрипка, духовые инструменты).

Хотя эти школы музыкального образования не являются консерваториями в прямом смысле слова, тем, кто не имел возможности освоить науку музыкальной культуры прошлого периода, давали уроки простой теории музыки и исполнительского искусства. Благодаря этому увлечение музыкой широко распространилось во многих городах молодой республики. Большой вклад в развитие музыкального искусства внес основоположник узбекского искусства, драматург, композитор, педагог, общественный деятель Хамза Хакимзода Ниязи. Традиции, созданные народными музыкантами и исполнителями периода до 1917 года, нашли содержание и получили продолжение в создании музыкальных инструментов следующего поколения. Музыканты-исполнители начали работать в реструктуризированных культурно-просветительских организациях. В 1919 году известный танбурист и певец Шорахим Шумаров создал в ташкентском интернате «Намуна» ансамбль народных инструментов. Этот ансамбль впоследствии послужил основой для создания Ташкентского музыкального технического училища. В 1920-е годы вблизи школ, фабрик, в сельской местности формировались такие музыкальные коллективы, как «Синяя рубашка», «Девочки-художницы», «Санойи Нафиса». Волынщик в организованных творческих коллективах. существовали также ансамбли народных инструментов, в том числе чанчи, дуторчи, танбурчи, гидяхчи, кружковцы, барабанщики и музыканты-кашкар-рубобы. Ансамбли народных инструментов сформированы в Фергане, Андижане, Самарканде. Их возглавляли известные музыканты мастера Олим Комилов, Тохтасин Джалилов, Ахмаджон Умирзаков, Юсуфжон Шакарджонов, мастера Розмат Исабоев, Матюсуф Харратов, мастера Тойир Маруфжон Тошполатов, Мухиддин Мавлонов. Благодаря их плодотворному творчеству многие люди наслаждались искусством игры на узбекских народных инструментах. В 1936 году, в связи с десятилетием в Москве, Гари Якубову было поручено создать Государственную филармонию, и он был назначен первым директором филармонии. Благодаря решимости Кори Ягубова и других деятелей музыкального искусства было принято решение о создании Ташкентской государственной консерватории. Творческая деятельность Юнуса Раджабия (1897-1976), продолжателя традиций узбекской народной музыки, искусного исполнителя на народных инструментах, танбуриста, волынщика из Ташкента, характеризовалась

широкими музыкально-социальными особенностями просветительства. Запись пяти томов узбекской народной музыки и подготовка их к изданию стала наиболее ярким результатом многолетней творческой деятельности Юнуса Раджаби. В 1927 году Юнус Раджаби организовал при Радиокomitee Узбекистана национальный ансамбль народных инструментов в составе 12 музыкантов (певцов и музыкантов). В этот ансамбль он вошел вместе с известными в то время ташкентскими музыкантами - Хайрулло Убайдуллаевым, дутористами Абдусоатом Вахобовым, Арифом Касимовым, танбуристами Рихси Раджаповым, Махсудходжей Юсуповым, джижжакистами Имомджоном Икрамовым, Наби Гасановым, Махмудом Юсуповым, флейтистами Дада Али Соаткуловым, Саидом. Калонов, мусорщиками Нигматжон Достмухаммедов, Фахриддин Содиков, Он привлек Махаматджона Расулова и Дадаходжу Соттиева. Помимо узбекских народных песен, в репертуар ансамбля входят произведения современных композиторов, в том числе «Чоргох» Юнуса Раджаби, «Кочабоги», «Байот», «Бирлашиги», «Фабрика», «Победа», «Хаммамиз», «Илгор» и «Мирзадавлат». Позже в этом ансамбле работали известные певцы республики мулла Тойчи Ташмухамедов из Ташкента, Домла Халим Ибодов из Бухары, Хаджи Абдурахман Умаров из Самарканда, танбурист и певцы из Хорезма Матёкуб Харратов, Сафо Мугоний, Назира Ахмедова из Ташкента. На данный момент в исполнительский репертуар ансамбля входят сложные и прозаические партии «Шашмакома»: «Насуруллай», «Наврози Сабо», «Талькини ушок», «Сарвинози талкинча», а также «Просыпайся», «Наша деревня». ", "Яшасин", расширилась за счет таких произведений, как "Колхозимиз". В 1930 году было открыто Ташкентское высшее музыкальное училище, а в 1936 году на его базе — первое высшее музыкальное учебное заведение в Средней Азии — Ташкентская государственная консерватория. 1936-1937 учебный год был очень важным периодом для развития музыкального образования в области исполнительского мастерства на народных инструментах. Именно в этот период такие педагоги, как Ю.Раджабий, А.Дарошев, А.Мансуров, Б.Гиенко, Н.Крестьянин, В.Марсинковский, А.Махсудов, О.Касимов, по инициативе А.И. , они начали давать уроки игры на узбекских народных инструментах. Среди их первых учеников были.

Использованная литература

1. Holmurodovna R. U. I., Oqila S. Makom art is a priority in the musical culture of Uzbekistan //Проблемы педагогики. – 2020. – №. 2 (47). – С. 87-88.
2. Kholmuradovna R. U., Obidovna R. M. Social norms, sanctions and personality //Вестник науки и образования. – 2020. – №. 21-2 (99). – С. 115-118.
3. Рамазонова У. Х., Сайфуллаева О. М. Развитие чувства ритма у детей //Проблемы науки. – 2021. – №. 1 (60). – С. 49-51.
4. Ramazonova U. X., Esanova M. J. An'anaviy xonandalik rivojida maqomlarning o'rni //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 496-501.
5. Ramazonova O. K., qizi Mustaqimova G. G. Formation and Development of National Musical Traditions //european journal of innovation in nonformal education. – 2022. – Т. 2. – №. 1. – С. 336-339.

6. Рамазонова Ў. Х. ТАЛАБАЛАРДА МАЪНАВИЙ-АХЛОҚИЙ ТУШУНЧАЛАРНИ ШАКЛЛАНТИРИШ, ГУРУХ БИЛАН ИШЛАШ ВА УНИ БОШҚАРИШ ТАМОЙИЛЛАРИ.

7. Kholmurodovna U. R. Formation of publicistic performing skills in singing. – 2021.

8. Рамазонова У. Х., Эсанова М. Ж. ПОДГОТОВКА МОЛОДЫХ ПЕВЦОВ К АНСАМБЛЕВОМУ ВЫСТУПЛЕНИЮ //Наука, техника и образование. – 2021. – №. 2-1. – С. 88-91.

9. Ramazanova U. H., Muhamadova M. The spiritual impact of traditional sound exercises on the minds of students. – 2022.

10. Ramazanova O. K., Shukurov M. Historical development of status. – 2022.

11. Kholmurodovna R. O., Abdulatif T. Note Reading Exercises in Primary Classes in Music Schools //EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION. – 2024. – Т. 4. – №. 5. – С. 231-233.

12. Kholmurodovna, R. O., & Ilkhovich, T. R. (2024). A Look at Some of the Problems of Teaching Solfeggio in Children's Music and Art Schools. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 4(5), 228-230.

13. Jamilovna E. M. Musiqa o'qituvchisini zamonaviy texnologiyalardan foydalanishga tayyorlash //INTERNATIONAL CONFERENCE ON ADVANCE SCIENCE AND TECHNOLOGY. – 2024. – Т. 1. – №. 1. – С. 160-164.

14. Kholmurodovna, Ramazonova Ogiloy, and Torayev Ruslan Ilkhovich. "A Look at Some of the Problems of Teaching Solfeggio in Children's Music and Art Schools." *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION* 4.5 (2024): 228-230.

15. Jamilovna E. M. Musiqa o'qituvchisini zamonaviy texnologiyalardan foydalanishga tayyorlash //INTERNATIONAL CONFERENCE ON ADVANCE SCIENCE AND TECHNOLOGY. – 2024. – Т. 1. – №. 1. – С. 160-164.

16. Kholmurodovna R. O., Abdulatif T. Note Reading Exercises in Primary Classes in Music Schools //EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION. – 2024. – Т. 4. – №. 5. – С. 231-233.

17. Kholmurodovna, Ramazonova Ogiloy, and Torayev Ruslan Ilkhovich. "A Look at Some of the Problems of Teaching Solfeggio in Children's Music and Art Schools." *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION* 4.5 (2024): 228-230.

18. Saidaxmedov S. et al. XORAZM MAQOMLARINING TALABALARGA O'RGATISH USULLARI //BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIIY JURNALI. – 2022. – С. 324-326.

19. Ramazanova U. H., Muhamadova M. The spiritual impact of traditional sound exercises on the minds of students. – 2022.

20. Ramazanova O. K., qizi Mustaqimova G. G. Formation and Development of National Musical Traditions //european journal of innovation in nonformal education. – 2022. – Т. 2. – №. 1. – С. 336-339.

21. Рамазонова У. Х. Эсанова Махлиё Жамиловна Подготовка Молодых Певцов К Ансамблевому Выступлению. – 2021.

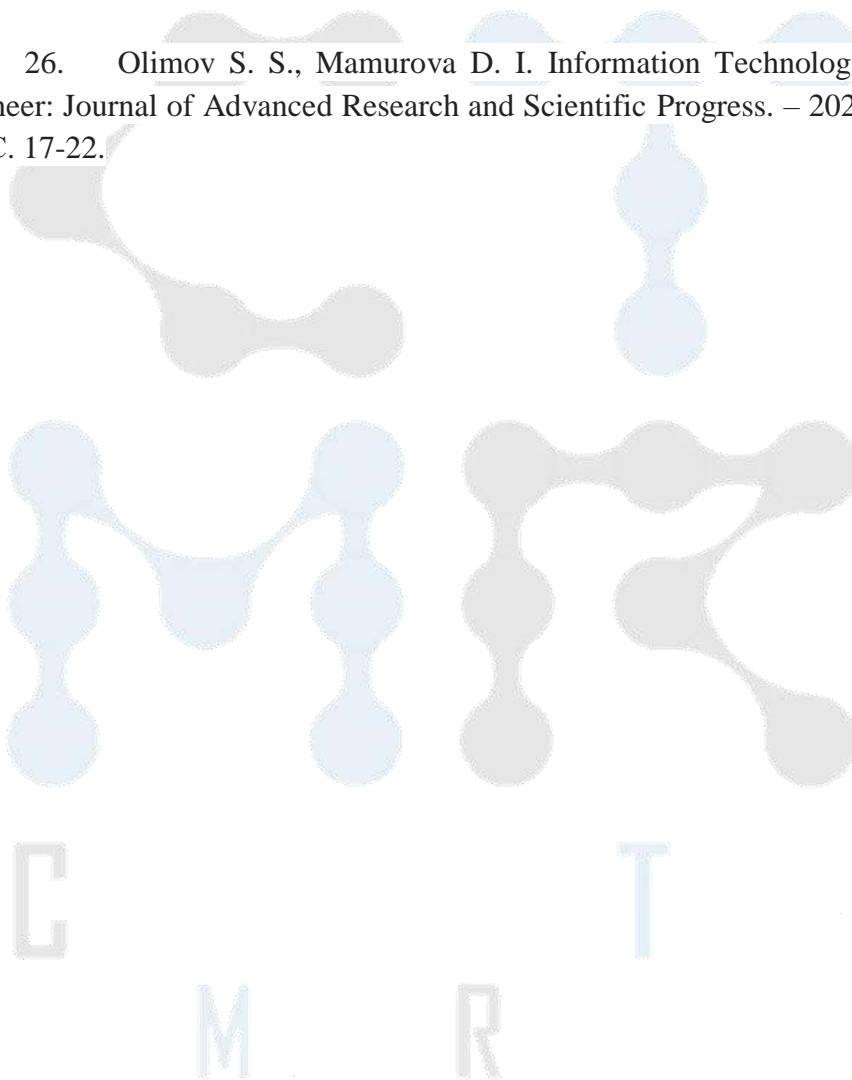
22.Рамазонова Ў. Х. Талабаларда маънавий-ахлоқий тушунчаларни шакллантириш, гуруҳ билан ишлаш ва уни бошқариш тамойиллари //Scientific progress. – 2021. – Т. 1. – №. 5. – С. 586-590.

23.Ramazonova U. X., Esanova M. J. An'anaviy xonandalik rivojida maqomlarning o'rni //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 496-501.

24.Olimov S. S., Mamurova D. I. Directions For Improving Teaching Methods //Journal of Positive School Psychology. – 2022. – С. 9671–9678-9671–9678.

25.Aminov, A. S., Mamurova, D. I., & Shukurov, A. R. (2021, February). Additional and didactic game technologies on the topic of local appearance. In *E-Conference globe* (pp. 34-37).

26. Olimov S. S., Mamurova D. I. Information Technology in Education //Pioneer: Journal of Advanced Research and Scientific Progress. – 2022. – Т. 1. – №. 1. – С. 17-22.

INTEGRATION OF THE ZERO-WASTE CONCEPT INTO THE SERVICE SYSTEM OF FAMILY BUSINESSES**Aziza Ergasheva, PhD student of Bukhara State University,**Email: azizaergasheva1986@gmail.com**Nuritdinov Ramziddin, PhD student of Bukhara State University**

Abstract. *The integration of the zero-waste concept in family businesses is a transformative approach that aligns with global sustainability goals. This paper explores how family enterprises can adopt zero-waste strategies in their service systems, highlighting best practices, challenges, and economic impacts. It also presents case studies demonstrating successful implementation and provides a roadmap for integrating zero-waste principles into operational processes.*

Keywords: *Zero-Waste Concept, Family Businesses, Sustainability, Service Systems, Economic Impact, Recycling, Circular Economy, Best Practices, Case Studies, Green Business.*

Аннотация. *Интеграция концепции нулевых отходов в семейных предприятиях представляет собой трансформационный подход, соответствующий глобальным целям устойчивого развития. В статье рассматриваются стратегии, которые семейные предприятия могут применять для внедрения концепции нулевых отходов в своих сервисных системах, подчеркиваются лучшие практики, проблемы и экономические последствия. Также приведены примеры успешной реализации и предложена дорожная карта для интеграции принципов нулевых отходов в операционные процессы.*

Ключевые слова: *Концепция нулевых отходов, семейные предприятия, устойчивое развитие, системы обслуживания, экономическое воздействие, переработка, циркулярная экономика, лучшие практики, кейсы, зеленый бизнес.*

Annotatsiya. *Oilaviy korxonalarda nol chiqindilar konsepsiyasini integratsiya qilish global barqarorlik maqsadlariga mos keluvchi transformatsion yondashuv hisoblanadi. Ushbu maqolada oilaviy korxonalar xizmat ko'rsatish tizimlarida nol chiqindilar strategiyalarini qanday qo'llashi, ilg'or amaliyotlar, muammolar va iqtisodiy ta'sirlar tahlil qilinadi. Shuningdek, muvaffaqiyatli tatbiq etish bo'yicha tajriba misollari va nol chiqindilar tamoyillarini operatsion jarayonlarga integratsiya qilish bo'yicha yo'l xaritasi taqdim etiladi.*

Kalit so'zlar: *Nol chiqindilar konsepsiyasi, oilaviy korxonalar, barqarorlik, xizmat ko'rsatish tizimlari, iqtisodiy ta'sir, qayta ishlash, aylana iqtisod, ilg'or tajribalar, tajriba misollari, yashil biznes.*

Introduction

Family businesses represent a significant portion of global economic activity and often exhibit a unique ability to innovate and adapt. As environmental concerns rise, these enterprises are increasingly encouraged to adopt sustainable practices. The zero-waste concept, which aims to minimize waste generation and promote recycling and reuse, offers a viable pathway for family businesses to enhance sustainability in their service systems [6].

This integration not only aligns with global sustainability goals but also enhances operational efficiency and cost-effectiveness. Moreover, adopting zero-waste practices allows family businesses to meet consumer demands for environmentally responsible operations, thereby improving their market positioning[2].

Effective zero-waste strategies require a comprehensive approach, including waste audits, employee engagement, and leveraging eco-friendly technologies [8]. By implementing such

practices, family businesses can play a pivotal role in advancing sustainable development while securing their long-term viability [3].

Literature Review

The integration of the zero-waste concept into service systems has been a subject of extensive research in the sustainability and business domains. The existing literature provides a comprehensive understanding of the principles, challenges, and benefits of adopting zero-waste strategies, particularly in family-run enterprises.

The concept of zero waste is rooted in the principles of sustainability, emphasizing the reduction, reuse, and recycling of resources to minimize environmental impact. Scholars like Zaman and Lehmann [16] have highlighted the importance of closed-loop systems in achieving zero waste, where all materials are reused in the production process without being discarded. Additionally, the Ellen MacArthur Foundation [17] has championed the circular economy as a framework for implementing zero-waste strategies, arguing that businesses can achieve cost savings and environmental benefits simultaneously.

Family businesses, due to their long-term vision and values-driven operations, are uniquely positioned to adopt sustainable practices. Ward [18] explored how family enterprises prioritize legacy and community well-being, making them natural candidates for zero-waste initiatives. Moreover, Berrone et al. [19] examined the role of socioemotional wealth in family businesses, noting that such enterprises are more likely to invest in sustainability initiatives that align with their ethical values.

The economic implications of integrating zero-waste practices are significant. Studies by Stahel [20] have demonstrated that zero-waste initiatives can lead to cost savings, increased efficiency, and enhanced brand reputation. Family businesses, in particular, benefit from reduced operational costs and improved customer loyalty when they adopt sustainable practices [21].

While the benefits of zero waste are well-documented, the challenges are equally noteworthy. Heshmati [22] identified barriers such as high initial investment costs, lack of employee training, and resistance to change as significant obstacles. Family businesses may also face additional challenges due to limited access to resources and expertise compared to larger corporations [23].

Numerous case studies illustrate successful zero-waste implementations in family businesses. For instance, studies on Japanese family-owned restaurants showcase how waste audits and employee engagement can achieve over 80% waste diversion. Similarly, research on European family-run hotels demonstrates the effectiveness of switching to reusable materials in reducing plastic waste [24].

Emerging research suggests that the integration of technology, such as digital platforms and IoT devices, can significantly enhance zero-waste initiatives. Scholars like Geissdoerfer et al. [25] advocate for the adoption of advanced technologies to monitor waste generation and improve resource efficiency.

The literature provides a robust foundation for understanding the integration of zero-waste principles into family business service systems. While challenges exist, the economic and environmental benefits, coupled with innovative strategies and international best practices, make zero-waste integration a viable path forward for family enterprises committed to sustainability.

Results and discussion

Zero-waste involves designing and managing processes to avoid and eliminate waste, thereby reducing environmental impact. The concept emphasizes the 3Rs—Reduce, Reuse, and Recycle—and advocates for closed-loop systems.

Family businesses often operate with a long-term vision, making them ideal candidates for implementing sustainable practices. The zero-waste approach aligns with their values of resource efficiency, cost savings, and community engagement.

Family businesses worldwide are increasingly adopting the zero-waste concept to align their operations with sustainability goals. This table 1 provides an overview of the critical steps for integrating zero-waste principles into service systems, supported by descriptions and examples of best practices from leading countries. These steps highlight practical measures and real-world applications, showcasing how family businesses can innovate while contributing to environmental conservation.

The table 1 outlines ten essential steps for integrating zero-waste principles into family business operations, covering areas such as waste audits, employee training, operational revisions, and leveraging technology. Each step is described in detail, accompanied by real-life examples from countries that have demonstrated leadership in implementing zero-waste practices. These examples illustrate the tangible benefits and transformative potential of zero-waste initiatives.

Table 1.

Integration of the zero-waste concept into the service system of family businesses

Steps to Integrate Zero-Waste	Description	Examples from Leading Countries
Conducting a waste audit	Analyze the type and volume of waste produced. Categorize into recyclable, reusable, and non-recyclable streams.	Japan: Conducts regular waste audits for family-owned restaurants, ensuring over 80% waste diversion.
Employee training and engagement	Educate employees on zero-waste principles. Encourage active participation through incentives and programs.	Sweden: Offers zero-waste workshops for employees in family-run cafes to foster sustainability awareness.
Revising operational processes	Redesign operations to reduce waste generation. Replace disposable items with reusable alternatives.	Germany: Family hotels have replaced disposable toiletries with refillable dispensers, reducing plastic waste by 60%.
Partnering with eco-friendly suppliers	Source materials and products from sustainable and zero-waste-oriented suppliers.	Canada: Family-owned catering businesses use biodegradable and compostable packaging sourced from local eco-friendly suppliers.
Leveraging technology	Implement digital tools for operations such as booking, customer feedback, and inventory management.	United States: Family-owned retail stores use QR code systems for receipts, saving thousands of paper rolls annually.

Implementing composting systems	Introduce composting to manage organic waste effectively.	France: Family-owned bakeries compost leftover bread and food waste, turning it into fertilizer for local farms.
Investing in circular economy models	Reuse and recycle waste within the business or partner with recycling firms for resource recovery.	Netherlands: Family-run fashion boutiques implement take-back programs, ensuring clothing recycling into new textiles.
Promoting customer awareness	Engage customers with information on zero-waste practices and involve them in initiatives like reusable packaging schemes.	Australia: Family-owned coffee shops give discounts for customers using reusable cups, reducing single-use waste by 40%.
Monitoring and reporting progress	Set measurable zero-waste goals and monitor progress. Regularly report achievements to stakeholders.	United Kingdom: Family farm-to-table restaurants publish annual sustainability reports to share waste reduction progress with customers and partners.
Advocacy and collaboration	Join local zero-waste networks and collaborate with other businesses to share resources and strategies.	Italy: Family-owned wineries collaborate within consortia to reduce production waste and recycle winemaking by-products like grape skins.

The integration of zero-waste principles into family business service systems is not only an environmentally responsible approach but also a strategic decision that enhances brand reputation and operational efficiency. By learning from international best practices, family businesses can adopt innovative strategies that align with sustainability goals, improve resource efficiency, and contribute to a circular economy.

The global transition towards sustainability has prompted family businesses to embrace the zero-waste concept. These businesses, often characterized by long-term vision and community values, are well-positioned to implement waste reduction strategies effectively. This table 2 highlights key insights and best practices from leading countries that have successfully integrated zero-waste principles into family business operations. By examining these examples, other businesses can draw valuable lessons to improve their sustainability practices.

The table 2 presents a comprehensive overview of zero-waste integration strategies adopted by family businesses across ten countries. Each row outlines a specific step in the zero-waste journey, its practical implementation, and the benefits realized in real-world scenarios. Countries such as Japan, Sweden, and Germany are showcased for their innovative approaches, including waste audits, employee training, and leveraging technology. This analysis underscores the global relevance of the zero-waste movement and the adaptability of these practices in diverse economic and cultural settings.

Table 2.

Insights from leading countries on zero-waste integration in family businesses

Country	Key Initiatives and Outcomes	Sector Example
Japan	Comprehensive waste segregation policies and composting programs reduce waste sent to landfills by 80%.	Family restaurants
Sweden	Nationwide awareness programs and support for small businesses transitioning to zero-waste operations.	Small cafes
Germany	Government incentives for businesses adopting closed-loop systems. Reduced packaging waste by 60% in family hotels.	Hospitality
Canada	Tax credits for eco-friendly initiatives in small enterprises. Compostable packaging adoption by family-owned catering services.	Food and beverage
United States	Innovation grants for zero-waste technologies. QR code receipt systems in retail save millions of paper rolls annually.	Retail
France	Strong local partnerships for composting and recycling. Family bakeries turn organic waste into fertilizer for farms.	Bakery
Netherlands	Take-back schemes for fashion and textiles to reduce landfill waste. Recycling old garments into new fabrics.	Apparel and textiles
Australia	Customer incentives for reusable containers, cutting single-use plastic waste in family cafes by 40%.	Coffee shops
United Kingdom	Annual sustainability reporting mandated for businesses, encouraging transparency and goal setting.	Farm-to-table restaurants
Italy	Collaboration in recycling winemaking by-products like grape skins and seeds to reduce industrial waste in wineries.	Wineries

This comprehensive table 2 provides a roadmap for integrating zero-waste principles into family businesses, enriched with insights and practices from leading countries. It offers actionable strategies and demonstrates the economic and environmental benefits of transitioning to zero-waste service systems.

The insights provided by leading countries illustrate the significant potential of integrating zero-waste principles into family business operations. These practices not only enhance environmental sustainability but also drive operational efficiencies and customer satisfaction. By adopting tailored strategies such as waste audits, employee engagement, and innovative technologies, family businesses can achieve measurable progress in their zero-waste journey. Furthermore, these examples highlight the importance of collaboration and continuous improvement in embedding sustainability into the core of business operations.

Challenges in zero-waste implementation:

- Cultural resistance - family businesses may face resistance to change, particularly in long-established processes;
- Initial investment costs - implementing zero-waste systems may require upfront investment in technology, training, and infrastructure;

- Supply chain constraints - accessing eco-friendly materials and suppliers can be challenging in regions with limited green infrastructure.

Recommendations for family businesses:

1. **Start small:** begin with incremental changes, such as reducing single-use items or adopting digital tools.
2. **Engage stakeholders:** involve employees, customers, and suppliers in zero-waste initiatives.
3. **Monitor progress:** use key performance indicators (kpis) to measure waste reduction and identify areas for improvement.
4. **Collaborate locally:** Partner with local recycling centers and eco-friendly organizations.

Conclusion

Integrating the zero-waste concept into the service systems of family businesses is both an environmental necessity and a business opportunity. While challenges exist, the benefits—including cost savings, enhanced reputation, and contributions to sustainability—far outweigh the obstacles. By adopting a phased approach and leveraging community support, family businesses can become leaders in zero-waste practices, setting an example for other sectors to follow.

References

1. Ellen MacArthur Foundation. (2021). "The Circular Economy in Action."
2. Zero Waste International Alliance. (2020). "Principles of Zero-Waste."
3. Smith, J., & Brown, L. (2022). "Sustainable Practices in Family Businesses." *Journal of Business Sustainability*, 34(2), 45–62.
4. United Nations. (2022). "Sustainable Development Goals: A Guide for Businesses."
5. Wilson, T. (2021). "Zero-Waste Implementation in Small Enterprises." *Environmental Management Journal*, 18(3), 78–89.
6. Smith, J., & Taylor, R. (2020). *Sustainable Business Models: The Path to Zero-Waste*. New York: Green Economy Press.
7. UNEP. (2021). *Global Waste Management Practices*. Retrieved from <https://www.unep.org>
8. Miller, K. (2018). "Case Studies in Circular Economy Models." *Journal of Business Sustainability*, 12(3), 45-59.
9. OECD. (2021). *Advancing Zero-Waste Practices in Family Enterprises*. Paris: OECD Publishing.
10. Johnson, P., & Lee, M. (2019). "Employee Training for Sustainable Practices in Hospitality." *International Journal of Hospitality Management*, 15(4), 87-104.
11. United Nations Industrial Development Organization (UNIDO). (2020). *Best Practices in Sustainable Tourism and Hospitality*. Vienna: UNIDO.
12. Green, A. (2020). "Promoting Customer Awareness for Sustainable Business." *Business and Environment Review*, 20(1), 34-49.
13. Allen, C. (2021). *Zero-Waste Implementation: Challenges and Solutions*. London: Global Sustainability Press.
14. Watson, T. (2019). "Composting in Small Enterprises: A Global Perspective." *Eco Journal*, 19(2), 66-73.

15. Lee, H. (2022). "Digital Tools for Sustainability in Family-Owned Businesses." *Technology and Sustainability Review*, 16(5), 98-115.
16. Zaman, A. U., & Lehmann, S. (2011). Challenges and opportunities in transforming a city into a "zero waste city." *Challenges*, 2(4), 73-93.
17. Ellen MacArthur Foundation. (2013). Towards the circular economy: Economic and business rationale for an accelerated transition. Retrieved from <https://www.ellenmacarthurfoundation.org>
18. Ward, J. L. (2016). Keeping the family business healthy: How to plan for continuing growth, profitability, and family leadership. Palgrave Macmillan.
19. Berrone, P., Cruz, C., & Gomez-Mejia, L. R. (2010). Socioemotional wealth in family firms: Theoretical dimensions, assessment approaches, and agenda for future research. *Family Business Review*, 23(3), 258-279.
20. Stahel, W. R. (2016). Circular economy. *Nature News*, 531(7595), 435.
21. Carter, C. R., & Rogers, D. S. (2008). A framework of sustainable supply chain management: Moving toward new theory. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, 38(5), 360-387.
22. Heshmati, A. (2015). A review of the circular economy and its implementation. *International Journal of Green Economics*, 9(1), 31-45.
23. Bos-Brouwers, H. E. J. (2010). Corporate sustainability and innovation in SMEs: Evidence of themes and activities in practice. *Business Strategy and the Environment*, 19(7), 417-435.
24. Morioka, S. N., Evans, S., & Carvalho, M. M. (2018). Sustainable business model innovation: Exploring evidences in sustainability reporting. *Procedia Manufacturing*, 21, 758-765.
25. Geissdoerfer, M., Savaget, P., Bocken, N. M., & Hultink, E. J. (2017). The circular economy—A new sustainability paradigm? *Journal of Cleaner Production*, 143, 757-768.
26. Rustamovna, T. H., & Salimovna, N. G. (2022). Possibilities Of Bio Economic Development In Uzbekistan. *European Multidisciplinary Journal Of Modern Science*, 4, 860-866.
27. Turobova, H., & Amonov, S. (2024). ECOLOGICAL ENTREPRENEURSHIP AS A SUSTAINABLE BUSINESS MODEL. *Miasto Przyszłości*, 47, 466-476. Retrieved from <https://miastoprzyszlosci.com.pl/index.php/mp/article/view/3166>
28. Hulkar Turobova, & Sardor Amonov (2024). THE SIGNIFICANCE OF DEVELOPMENT OF ECO-BUSINESS IN AGRICULTURE. *Science and innovation*, 3 (Special Issue 42), 639-648. doi: 10.5281/zenodo.11446577 .
29. Saribayevich , X. F., Sariyevich, X. X., Davlatov, S., Turobova, H., & Ruziyev, S. (2024). Analysis of Factors Affecting CO2 Emissions: In the Case of Uzbekistan. *International Journal of Energy Economics and Policy*, 14(4), 207-215. <https://doi.org/10.32479/ijeep.16193>

IKAT FABRIC PROCESSING: INSIGHTS AND INNOVATIONS IN TEXTILE

Axmadxanov Musoxon A'zam ugli

Master student of Namangan Institute of Textile Industry, Namangan, Uzbekistan

Akramov Abduvali Mamatxanovich

Vice rector of Turan International University, Namangan, Uzbekistan

Abstract: *Ikat is a revered textile tradition recognized for its intricate patterns and cultural heritage. This paper investigates advancements and challenges in ikat fabric processing by analyzing contemporary research. By systematically examining over 10 studies, this paper evaluates the impact of technological interventions, sustainability practices, and cultural preservation in ikat production.*

Keywords: *Ikat fabric, processing, fabric manufacturing, yarns, binding.*

INTRODUCTION

Ikat is a textile production method that combines art and technology. Threads are resist-dyed before weaving, creating complex designs that vary across cultures. This technique has historical significance and continues to thrive, despite challenges in scalability, technological integration, and sustainability. Recent innovations in ikat processing offer new perspectives on preserving this traditional craft while addressing environmental concerns.

Objective: To systematically evaluate advancements and challenges in ikat processing, including innovations, sustainability efforts, and preservation strategies.

METHODS

A systematic review of peer-reviewed literature was conducted using databases such as Google Scholar and ResearchGate. Studies were selected based on relevance, recency (2019–2024), and coverage of technological, cultural, or sustainability aspects of ikat. Papers focusing on production methods, motif recognition, and digital tools were prioritized.

RESULTS AND DISCUSSION

Technological Integration in Ikat Processing

Artificial Intelligence for Pattern Recognition

Sudarma et al. (2023) introduced convolutional neural networks to classify ikat motifs, enhancing precision and aiding in quality control. This innovation bridges traditional craftsmanship and modern technology, ensuring consistent production quality.

Mobile Applications for Motif Identification

Kumala Sari (2024) developed an Android application for ikat motif recognition, democratizing access to cultural designs. The study emphasizes the role of digital tools in preserving cultural heritage while fostering design innovation.

Sustainability in Ikat Production

Eco-Friendly Practices in Tenganan Village

Utami et al. (2024) explored sustainability through upcycling waste materials in gringsing fabric production. This initiative reduces environmental impact while innovating within traditional frameworks.

Natural Dye Techniques

Tasya (2024) investigated the use of natural dyes in ikat production, combining Malay decorative elements with environmentally responsible practices. This method reduces chemical waste and promotes traditional dyeing knowledge.

Cultural Preservation and Modernization***Digital Marketing for Ikat SMEs***

Rahayu and Christanti (2024) analyzed how digital platforms promote ikat businesses, enhancing market reach. This approach demonstrates the synergy between modern marketing and traditional craft promotion.

Ethnomathematics in Sikka Ikat Designs

Regi and Rodriquez (2024) examined the geometrical underpinnings of ikat motifs, revealing a fusion of art and mathematics. Their work underscores the intellectual depth of ikat designs.

Challenges and Innovations in Global Context***Pattern Transmission and Historical Evolution***

Bier (2024) discussed the transmission of ikat techniques across Asia, highlighting historical adaptations and contemporary relevance. The study underscores the need to document these transitions for future preservation.

Educational Applications

Rodriquez et al. (2023) explored integrating ikat motifs into STEM education, enhancing cultural appreciation while teaching mathematical concepts.

Limitations and Future Research

Despite technological advancements, scaling ikat production without compromising quality remains challenging. Future research should focus on:

- Automation strategies that retain artisanal quality.
- Expanding eco-friendly dyeing techniques.
- Developing comprehensive digital archives for ikat motifs.

CONCLUSION

Ikat fabric processing exemplifies a balance between tradition and innovation. Advances in technology, coupled with sustainability efforts, demonstrate the craft's resilience. However, challenges in scalability and global market integration highlight areas for future exploration.

REFERENCES

1. Sudarma, M., et al. (2023). AI in Gringsing Ikat Classification. *IEEE Xplore*.
2. Kumala Sari, P. (2024). Mobile Application for Ikat Recognition. *Repository.wicida.ac.id*.
3. Utami, N. L. A. P., et al. (2024). Sustainability in Ikat Fabric. *Sidyanusa.org*.
4. Tasya, N. (2024). Eco-Friendly Dyeing Techniques. *Polimedia.ac.id*.
5. Rahayu, C., & Christanti, Y. (2024). Digital Marketing for Ikat. *Journal.binus.ac.id*.
6. Regi, B., & Rodriquez, E. (2024). Geometrical Analysis in Ikat. *E-journal.my.id*.
7. Bier, C. (2024). Ikat Pattern Transmission. *Inner Asia*.
8. Rahayu, C., et al. (2024). Challenges in Ikat SMEs. *Journal.binus.ac.id*.

BOKSCHILARNI TAYYORLASHDA JISMONIY TAYYORGARLIKNING AHAMIYATI

Xonto'rayev Nodir

Jizzax davlat pedagogika universiteti katta o'qituvchisi

Zokirova Aziza

Jizzax davlat pedagogika universiteti Jismoniy madaniyat fakultetining 3-bosqich talabasi

ANNOTATSIYA

O'quv-mashg'ulot jarayonida bajarilayotgan jismoniy yuklama (jismoniy mashqlar)ning shug'ullanuvchilar organizmining funksional imkoniyatlariga muvofiqligi e'tiborga olinishi shu yuklamani maqsadga muvofiq rejalashtirish imkoniyatini yaratadi. Bokschilarni tayyorlashda maqsadga muvofiq rejalashtirilgan jismoniy tayyorgarlik texnik-taktik maxoratni shakllantirishda va musobaqa davomida yuksak natijaga erishishda muhim omillardan biridir.

Kalit so'zlar: *jismoniy tayyorgarlik, umumiy va maxsus jismoniy tayyorgarlik, tezkor-kuch sifati.*

Boksning jismoniy tayyorgarligi sport trenirovkasining muhim tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi va jismoniy sifatlari – kuch, chidamlilik, egiluvchanlik, chaqqonlik va tezkorlikni rivojlantirishga qaratilgan jarayondir.

Jismoniy tayyorgarlik umumiy, yordamchi va maxsus tayyorgarlikka bo'linadi.

Boksning umumiy jismoniy tayyorgarligi yuqori natijalarga erishish uchun poydevor, zarur jismoniy sifatlarni sport kurashining o'ziga xos xususiyatiga javob beradigan birlikda jismoniy sifatlarni rivojlantirish asos hisoblanadi. U asosan quyidagi vazifalarning hal etilishini ta'minlaydi:

- *bokschi organizmini har tomonlama garmonik rivojlantirish, uning funksional imkoniyatlarini oshirish, jismoniy sifatlarini rivojlantirish.*
- *salomatlik darajasini oshirish.*
- *shiddatli trenirovka va musobaqa nagruzkalari davrida faol dam olishdan to'g'ri foydalanish.*

Umumiy jismoniy tayyorgarlik turli vositalar to'plamini o'z ichiga oladi. Ular orasida snaryadlarda va snaryadlar bilan bajariladigan mashqlar, sherik bilan maxsus trenajyorlarda bajariladigan mashqlar, boshqa sport turlari: akrobatika, engil atletika, sport o'yinlari, suzish va h.k.dan olingan umumiy rivojlantiruvchi mashqlar ajratiladi.

Yordamchi jismoniy tayyorgarlik maxsus harakat malakalarini rivojlantirishga qaratilgan katta hajmdagi ishni samarali bajarish uchun zarur bo'lgan maxsus asosni yaratishga mo'ljallangan. U ancha tor va o'ziga xos yo'nalishga ega hamda quyidagi vazifalarni hal etadi:

- *asosan boks sport turi uchun ko'proq xos bo'lgan sifatlarni rivojlantirish;*
- *boksning harakatlarida katta darajada ishtirok etuvchi mushak guruhlarini tanlab rivojlantirish.*

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari.

Yordamchi jismoniy tayyorgarlikning ilg'or vositalari sifatida shunday mashqlar qo'llaniladiki, ular o'zining kinematik va dinamik tarkibi hamda asab-mushak kuchlanishi xususiyatiga ko'ra boksning musobaqa faoliyatida bajaradigan asosiy harakatlariga mosdir. Shunday mashqlar orasida boksning turli usullarini ishora orqali bajarish, maxsus trenajyor moslamalarida bajariladigan mashqlarni ajratish mumkin.

Bokschining maxsus jismoniy tayyorgarligi harakatlanish sifatlarini bokschilarning musobaqa faoliyati xususiyatlari tomonidan qo'yiladigan talablarga qat'iy muvofiq holda rivojlantirishga qaratilgan.

Bokschilarning maxsus jismoniy tayyorgarligi asosan ringda o'tkaziladi va harakat malakalari tarkibidagi eng muhim harakat sifatlarini rivojlantirishga qaratiladi. Shuning uchun maxsus jismoniy tayyorgarlikning asosiy vositalari sifatida mumkin bo'lgan turli murakkabliklarni jalb qilgan holda musobaqa mashqlari qo'llaniladi. Bunday murakkablashtirilgan mashqlar bokshi organizmiga bo'lgan ta'sirni kuchaytiradi. Masalan, og'irroq vazn toifasidagi sherigini tashlash, sheriklarni almashtirgan holda o'quv-trenirovka bellashuvlari bajarish va h.k. Mana shu hamma mashqlar energiya ta'minotining u yoki bu mexanizmlarini rivojlantirish imkonini ta'minlaydi, bokschining mashqlanganligiga kompleks holda ta'sir ko'rsatadi hamda bir vaqtning o'zida uning jismoniy va texnik-taktik tayyorgarligini oshiradi.

Jismoniy tayyorgarlikning hamma ko'rsatilgan turlari bir-biri bilan uzviy bog'liq. Trenirovka jarayonida biron-bir jismoniy tayyorgarlik turlariga yetarlicha baho bermaslik oxir oqibat sport mahoratini oshishiga to'sqinlik qiladi. Shuning uchun trenirovka jarayonida ko'rsatilgan jismoniy tayyorgarlik turlarini optimal nisbatiga rioya qilish juda muhimdir. Uning son jihatdan ifodasi doimiy o'lcham hisoblanmaydi, balki bokshilar malakasi, ularning alohida xususiyatlari, trenirovka jarayoni davri va organizmining shu paytdagi holatiga bog'liq holda o'zgarib turadi.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi.

V.N. Platonovning fikricha umumiy jismoniy tayyorgarlik tushunchasi bu sportchining harakat sifatlarini har tomonlama (garmonik ravishda) rivojlanganlik darajasini anglatadi, masalaga shu tarzda yondoshish oddiy inson sog'ligini (sportchini ham) hisobga olgan holda shakllantirish maqsadga muvofikdir. Albatta, katta sportda bu ham zarur lekin, bunday amaliyot va shunga asoslangan mashg'ulot uslubi yosh sportchilarni tayyorlash hamda yuksak musobaqa natijasiga erishish samarasini susaytirish extimoldan xoli emas. Chunki, har bir sport turining o'ziga xos va o'ziga mos xususiyatlari mavjudligi tufayli bir sport turida ko'prok tezkor-kuch sifati ustun tursa, ikkinchi bir sport turida chidamkorlik sifati etakchi rolni o'ynaydi yoki uchinchi bir sport turida egiluvchanlik sifati asosiy ahamiyatga ega buladi. Ammo qayd etilgan fikrdan muayyan sport turida ma'lum jismoniy sifat juda zarur, boshqasi esa muhim emas degan xulosa chiqib kelmaydi. Aksincha, har bir sifatning muayyan sport vaziyatida ozmi ko'pmi, lekin muhim "ulushi" mavjud buladi.

Bokschilarni tayyorlashda va texnik maxoratni shakllantirishda egiluvchanlik sifati ham zarur omillardan biridir, yuqori darajada rivojlangan egiluvchanlik qobiliyatiga ega bo'lgan bokshi "most" holatidan keskin xafli vaziyatdan xolos bo'lish, egilib ko'tarib tashlash kabi texnik malakalarni mohirona ijro etishga muayassar bo'ladi.

Egiluvchanlik asta-sekin, uzoq muddatli mashg'ulotlar evaziga shakllanadi. Agar egiluvchanlikni rivojlantirishga oid mashg'ulotlar biroz to'xtatib qo'yilsa, bu sifat keskin yo'qolib ketishi yoki susayishi mumkin.

Boksda qo'llanadigan usullar (texnik) malakalarni o'zi egiluvchanlik shakllantirib boradi. Lekin, buning o'zi ushbu sifatni to'liqli rivojlantirish imkoniyatini bermaydi. Bu sifat samarali takomillashtirish uchun mushak, pay, bo'g'imlarni cho'zish, egish, yoyish, siqish, burash kabi maxsus mashqlarni sekin-asta muntazam qo'llash kerak bo'ladi.

Egiluvchanlikni yoshlikdan boshlab shallantirish maqsadga muvofiqdir. Shu bilan bir qatorda bu sifatni rivojlantirish ehtiyotkorlikni talab qiladi. Shiddat va keskin tarzda qo'llaniladigan

mashqlarni-mushak, pay, bo'g'implarni cho'zish, egish, yoyish, siqish, burash va maxsus mashqlarni sekin-asta muntazam qo'llash kerak bo'ladi. Egiluvchanlikni yoshlikdan boshlab shakllantirish maqsadga muvofiqdir. Shu bilan bir qatorda bu sifatni rivojlantirish extiyotkorlikni talab qiladi. Zo'rma-zo'raki va keskin tarzda qo'llangan mashqlar mushak, pay, bo'g'implarni shikastlanishiga, xatto og'ir jarohatga olib kelish mumkin.

So'nggi yillarga kelib olimlar o'rtasida malakali sportchilarni tayyorlashda jismoniy tayyorgarlikni o'rni, jumladan jismoniy sifatlarning bir biriga uzviy bog'likligini hamda ularni sport maxoratiga bo'lgan ta'siri haqidagi muammolar tobora katta qiziqish uyg'otib bormoqda. So'z jismoniy tayyorgarlik va xususan sportchilarni tayyorlashda harakat sifatlarini (tezkorlik, kuch, chidamkorlik, chaqqonlik va egiluvchanlik) bir biriga bog'lab shakllantirish muximligi hakida borar ekan, bu borada tezlik sifatiga alohida urg'u berish maqsadga muvofiqdir. Har bir sport turida ijro etiladigan harakat malakasi negizida tezlik sifati muxim manba bo'lib hisoblanadi. Masalan voleybolda to'r ustidan hujum zarbasini ijro etish uchun tezlik sifati ushbu malaka muvoffaqiyatini ta'minlovchi omildir, boks sport turida esa mazkur sifat hujum yoki qarshi hujum usullarini qisqa vaqtda qo'llashda zarurdir. Darhaqiqat, kuzatuv natijalariga ko'ra boks bo'yicha Jaxon, Osiyo va boshqa xalqaro musobaqalarda g'alabaga erishgan aksariyat bokschilar yuksak darajada rivojlangan tezlik sifatiga ega bo'lganlar.

Boks sport turida chidamkorlik sifati ham g'alabaga yetaklovchi asosiy manbalardandir. Bu borada taniqli tadqiqotchi olim yu.V. Verxoshanskiy diqqatni jalb qiluvchi o'ta muhim ma'lumotlarni keltiradi. Chunonchi, sportning yakkakurash turlarida texnik mahoratning nisbatan farq qiluvchi xususiyatlaridan biri bu – o'zgaruvchan musobaqa vaziyatida tezkor-kuch asosida ijro etiluvchi murakkab harakat malakalaridir. Aynan shu sifat hal qiluvchi vaziyatlarda o'z yetakchiligini namoyish etadi. Shu bilan bir qatorda uzoq muddat davom etadigan musobaqa jarayonida texnik malakalarni yuqori samarada ijro etish birinchi navbatda maxsus chidamkorlik sifatiga bevosita kuzatuvlarga qaraganda boks bo'yicha Jahon chempionati ishtirokchilarining musobaqa davomida ijro etgan texnik malakalari olishuvchining 3-davrida o'z samarasini keskin susaytirgan. Ushbu vaziyat ana shu bokschilarning maxsus chidamkorligi yuqori darajada shakllanmaganligiga e'tibor qaratadi. Demak, bundan ko'rinib turibdiki, texnik maxorat samarasini musobaqalar davomida uzoq vaqt saqlab turishda maxsus chidamkorlik sifati asosiy o'rin egallaydi. Ma'lumki, maxsus chidamkorlik umumiy chidamkorlik yaxshi rivojlangan holda samarali shakllanishi isbot qilingan.

A.N. Lentsning fikricha maxsus chidamkorlikni rivojlantirish uchun bokschi maxsus texnik mashqlarni uzoq vaqt davomida xatto charchash asoratlari mavjud bo'lganda ham, ijro etishi kerak bo'ladi. Umumiy chidamkorlik o'rtacha shiddatda ko'p hajmli mashqlarni (*uzoq masofaga chopish, eshkak eshish, suzish, velosiped haydash va xakozo*) surunkasiga bajarish asosida shakllantiradi.

Bokschilarni tayyorlashda kuch sifatlarini rivojlantirish ham alohida ahamiyatga ega. Ta'kidlab o'tish joizki, o'quv mashg'ulot jarayonida barcha jismoniy sifatlarni garmonik ravishda rivojlantirish mahoratli bokschilarni tayyorlash garovidir. Zamonaviy boksd bokschilarning muvaffaqiyatga erishishi - ularning jismoniy tayyorgarligiga bevosita bog'liqdir.

V.S. Daxnovskiy va boshqalar tezkor-kuch va maxsus chidamkorlik sifatlarini rivojlantirishga yo'naltirilgan mashqlar bilan uzoq muddat mobaynida muntazam shug'ullanish natijasida bokschilarning texnik-taktik maxorati hamda boshqa qobiliyatlari qanchalik sezilarli darajada shakllanishi mumkinligi tadqiqot asosida isbot qilib bergan. Uning fikricha, umumiy jismoniy

tayyorgarlikka oid mashqlarning hajmi barcha bosqichlarda ham maxsus jismoniy tayyorgarlik mashqlariga nisbatan ustun bo'lishi kerak. Lekin, tayyorgarlikning ikki ushbu turlari kurash turlari xususiyatiga muvofiqlashtirilgan bo'lishi darkor.

XULOSA.

Muallif yuklamalar ta'siridan so'ng jismoniy va ruxiy komponentlarning tuzilmadagi nisbatlarini o'rganish uchun testlar majmuasini qo'llashni taklif qiladi. Bunga dinamometriya, jismoniy ish qobiliyatini baholash, pedagogik nazorat uslublari (PNU), PWC: 170, o'z-o'zini tabaqali baholash testlari, terining elektr qarshiliklari o'lchamlari, seysmotromorografiya, "vaqtni his etish" ni baholash, tomir urish tezligi va boshqalar kiradi.

O'quv-mashg'ulot jarayonida jismoniy sifatlarni rivojlantirishga yo'naltirilgan mashqlarni aylanma tezlanishlar ta'sirida qo'llash samaralidir. Jismoniy tayyorgarlikni samarali shakllantirishga yo'naltirilgan jismoniy mashqlar majmuasi aylanma burchak tezlanishlariga oid mashqlar ishtirokida qo'llanilishi chuqur biologik qonuniyatlarga asoslangan bo'lib, malakali sportchilarni tarbiyalashda muhim ahamiyatga egadir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ачилов А.М, Халмухамедов Р.Д., Шин В.Н, Тажибаев С.С., Ражабов Ф.Қ. Ёш боксчиларни тайёрлаш асослари. Т., Мумтоз сўз, 2012, 228бет.
2. Бартониец К. Исследование скоростно-силовых параметров боксер-ского удара / К. Бартониец // Материалы конф. молодых ученых ГЦОЛИФК. - М, 1975. С. 68-70.
3. Верхошанский Ю.В. Программирование и организация трени-ровочного процесса / Ю.В. Верхошанский. - М.: ФиС, 1985.-176 с.
4. Верхошанский Ю.В. Программирование тренировочного про-цесса квалифицированных спортсменов / Ю.В. Верхошанский. М.: ФиС, 1985. - 126 с.
5. Гаськов А.В. Теоретико-методические основы управления соревно- вательной и тренировочной деятельностью квалифицированных боксеров: автореф. дис. ... докт. пед. наук / А.В. Гаськов. — М., 1999.-53 с.
6. Горстков Е.Н. Анализ тренировочной и соревновательной деятельности боксеров тяжелых весовых категорий / Е.Н. Горстков // Бокс: Ежегодник. - М.: ФиС, 1983. -С. 43-46.

AMIR TEMUR – BUYUK DAVLAT ARBOBI

Andijon Davlat Pedagogika instituti Kimyo yo'nalishi talabalari
**Mahmudjonova Moxlaroy G'anijon qizi, Qodirjonova Shohida Umidjon qiz,
Keldiyeva Shahnoza Shuxratbek qizi**

Anatatsiya. Ushbu maqolada buyuk Movorounnaxr podshohi bo'lgan, jasur sarkarda, buyuk davlat arbobi Amir Temurning hayoti, bolaligi, sarkardalikka kirib kelishi, shoh darajasiga ko'tarilishi, davlatni yuksaltirishi, mamlakatni buyuklikka yetkazishi, qilgan janglari hamda bosib olgan davlatlari borasida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Amir Temur, shoh, sarkarda, Oltin O'rda, jang, siyosat, g'azna, yurishlar.

Annotation. This article contains information about the life, childhood, rise to the rank of king, raising the state, bringing the country to greatness, battles and conquered states.

Keywords: Amir Temur, King, Commander, Golden Duck, Battle, Politics, Treasury, Marches,

Amir Temur (Eski turkcha: تیمور امیر – Amir Temur) (1336-yil 9-aprel – 1405-yil 18-fevral) – o'rta asrlarning buyuk turkiy askari va qo'mondoni, Temuriylar imperiyasi asoschisi, Oltin O'rda, Mamluk sultonligi, Dehli sultonligi, Usmonlilar davlati, Kavkaz va Erondagi davlatlarni yengishi ortidan musulmon olamining to'la yetakchisi, yeri 4,4 mln km² ga yetishgan 14-yuzyillik eng kuchli davlat quruvchisi, 35 yillik boshqaruvi va yurishlari chog'ida biror urushni yutqazmagan qo'shinboshi, o'tmishda ko'rilgan uchta buyuk harbiy-taktik urush va yurish qo'mondonlaridan biri, Temuriylar uyg'onish davri asoschisi, ilm-fan, me'morchilik, san'at va adabiyot homiysi. Temurbekning yoshligi Keshda kechadi. Otasi Tarag'aybek o'z chog'ining odatlariga ko'ra Temurbekka ot minish, ov qilish, yoydan o'q otishni o'rgatuvchilarni tayin qiladi. Shu yuzdan Temurbek 18-20 yoshlarida tulporlarni yaxshi ajrata oladigan epchil otliq va qo'rqmas bahodir bo'lib ulg'ayadi. Temurbekni yoshligida madrasaga ham beradilar. Biroq Temurbekning o'qimishsiz bo'lganligi to'g'risida kunbotar ellari o'rtasida yanglish qarash ular chindek o'rtnashib qolgan. Temurbek o'zi to'g'risida kitobida 21 yoshga to'lganida otasining hosili yaxshi bo'lganini, qoramol va yilqilar ko'p bolalaganini, o'zi ularni 10 tadan qilib ishchilariga bo'lib berganini yozadi. Temurbekning yoshlik yillari to'g'risida bilgilar juda oz.

Temurbek o'z ona tilisi chig'atoy (eski turkcha yoki eski adabiy o'zbekcha) cha va forschada so'zlashgan. Temurbek arabcha so'zlasha olmagan va mo'g'ul tilida so'zlasha olganligiga tegisgli bilgilar tortishmali. Uning davrida Turk (Eski o'zbek adabiy tili) cha – so'zlashuv, qo'shin boshqarish, adabiyot va davlat ishlari tili, forsha – huquq, davlat ishlari, adabiyot va so'zlashuv tili, arabcha – din tili bo'lgan. O'rta chog' davlatlariga bo'lganidek Temurbek davlatida ham asosiy huquqiy ishlar – soliqlar yig'ish, g'aznachilik ishlari, moliya ishlari fors tilida olib borilgan. Temurbek o'z yurishlari chog'larida yilyozarlariga kunlik ishlarni Turkcha va forsha tillarda yozib borishlarini buyurgan. Temurbek o'tmishining bilingan 3 ta tamal asaridan 2 tasi, Nizomiddin Shomiy – Zafarnoma, Sharafiddin Ali Yazdiy – Zafarnoma, aynan shu kunlik qo'lyozmalarga asoslanib yozilgan kitoblardir. Rasmiy yozuv turi esa arab alifbosiga asoslangan fors va turk (eski uyg'ur alifbosiga asoslangan o'zbek yozuvi) yozuvlari edi.

Temurbekning siyosatga kirib kelishi. 1358-yil Qazagʻanbekning oʻlimidan soʻng Movarounnahrda boshlangan bosh-boshdoqlik chogʻida Temurbek amakisi Xoji Barlos bilan Kesh yerlarini boshqarardi. 1360-yil yanvarda Jeta (Moʻgʻuliston) xoni Tugʻluq Temur Movarounnahrda yurish qiladi. Tugʻluq Temur bilan kelishgan Temurbekka Keshdan Sirdaryogacha boʻlgan yerlar topshiriladi. Tugʻluq Temur orqasiga qaytib ketadi. Xizr Yasuriy va Temurbek birga qoʻshin yigʻadilari. Xoji Barlos esa Yasuriy bilan yovlashadi va unga qarshi yurish qiladi. Tomonlar Oyqor yaqinida toʻqnashishadi. Temurbek tomon dushmani yengadi. Biroq keyinroq Temurbek Yasuriy bilan yovlashadi. Kesh yaqinidagi Surushdagi urushda Temurbek dushmani yengadi. Temurbek Termiz tomonga qarab yuradi. Ali Jarjariy bilan yovlashadi. Angor yaqinida toʻqnashishadi. Temurbek dushmani yengadi. 1361-yil martda Tugʻluq Temur yana Movarounnahrda yurish qiladi. Temurbek yana Tugʻluq Temur oldiga boradi va Temurbekka Kesh viloyati va 10 ming kishi topshiriladi. Movarounnahrda xon qilib Ilyosxoʻja, Tugʻluq Temurning oʻgʻli, tayinlanadi. Tugʻluq Temur oʻz yurtiga qaytadi. Temurbek Husaynbek bilan uchrashadi. Alibek Joni Qurboniy bu ikki bekni tutib qamataadi. Moxonda qamoqda bir necha kun qolgan beklar Muhammadbek, Alibekning akasi, tomonidan ozod qilinadi. Temurbek Seyiston tomon yuradi. Temurbek va Husaynbek Seyiston hokimi soʻrovi va bergan soʻzlariga koʻra uning yovlariga qarshi urushishadi. Temurbek tomon dushmani yengadi. Seyiston hokimi soʻzini ustidan chiqmaydi. Temurbek Seyistondan qaytishida Sagziylar Mekrondan kelib Temurbek va yoʻldoshlariga tashlanishadi. Sagziylar qoʻshini chekinadi. Temurbekning oʻng qoʻli va oʻng oyogʻi yaralanadi. Temurbek Garmsirga keladi va tuzaladi. Keyin Balxga qarab boradi va Abdulloh arigʻi oldida, Abu Said, Mangli Buʻga, Haydarlarga qarshi urushadi. Temurbek dushmani yengadi. Temurbek Dashti Koʻlankaga keladi. Toshkoʻprik yaqinida Temurbek Yumkon oʻgʻli Temur, Sariq, Shingum va Tugʻluq Xoʻjaga qarshi urushadi. Temurbek dushmani yengadi. 1364-yil Temurbek va Husaynbek Kesh yaqinidagi Qubba-i metinda Ilyosxoʻja bilan toʻqnashishadi. Temurbek tomon dushmani yengadi. Temurbek Qobulshoh Oʻgʻlonni Movarounnahrda xon qilib koʻtaradi. Ilyosxoʻja yana Movarounnahrda yurish qiladi. 1365-yil 22-mayda Chinoz yaqinida Chirchiq daryosi boʻyida Loy jangi boʻlib oʻtadi. Temurbek boʻlinmasi qarshi tomon boʻlinmasini yengadi. Biroq Husaynbek dushmanga qarshi turolmaydi. Bu yuzdan Temurbek Keshga qaytishga majbur boʻladi. 1366-yil Husaynbek va Temurbek yovlashadi. Qatlashdagi urushda Temurbek tomon dushmani yengadi. Temurbek Qarshiga qarab yuradi. Qarshi qamalida Musabekni 12000 otligʻini 243 kishi bilan yengadi. 1367-yil Moxon yaqinidagi Bermasda Bekishohga qarshi yuradi. Temurbek dushmani yengadi. Temurbek Husaynbek bilan yarashib Qobul tomon yuradi. Temurbek tomon Qobul sharini egallayadi. 1368-yil Temurbek Badaxshonni yagʻmo etib qaytadi. Temurbek Husaynbek ila yana yovlashadi. 1370-yil Arxangdagi urushda Temurbek Husaynbekni uzil-kesil yengadi. Sayyid Baraka Temurbekka tabl va yalov taqdim etadi. Temurbek Balx tomon yuradi va Balxni qoʻlga olib Suyurgʻotmish Oʻgʻlonni xon qilib koʻtaradi. 1370-yil Temuriylar davlati quriladi. Amir Temurning hokimiyat boshqaruvi chogʻi

Temurbek Amir unvonini oladi va Samarqandni boshshahar etib belgilaydi. 1370-yil kuzida yirik Qurultoy oʻtkazadi. 1371-yil Amir Temur Jeta tomon 2 marta yurish qiladi. Hevak oʻlkasi va Kot shahri aslan Chigʻatoy ulusining yerlari boʻlsada, biroq u yerlar soliqlarini Xorazmdagi Soʻfiylar yigʻar edi. 1372-yil bahorda bu yerlarni qaytarishni koʻzlab Temurbek Xorazm tomon ilk yurishini qiladi. Temurbek Qot qalʼasini qamal qiladi va qalʼani egallaydi. Temurbek Qovun arigʻiining oldida Husayn Soʻfiy bilan urushib dushmani yengadi. Husayn

Soʻfiy yengilishdan soʻng Xorazmga qarab chekinadi va oʻsha yerda oʻladi. Temurbek Yusuf Soʻfiy bilan yarashadi va ortiga qaytadi. Qaytish ortidan Yusuf Soʻfiy Kotni talaydi. Temurbek 2-marta Xorazm tomon yuradi. Temurbek qudachilik qilish uchun bu gal Xorazmni urmaydi. 1375-yil yanvarda Temurbek Jeta tomon 3-marta yurish qiladi. Ili daryosi boʻyida urushda Temurbek dushmani yengadi. 1376-yil Temurbek Xorazm tomon 3-yurishini qiladi. Biroq bu yurish chogʻida Sari Bugʻa va Odilshoh yovlik yoʻliga oʻtgani uchun ortiga qaytadi. Keyi 4-marta Jeta yurish qiladi. Temurbek qoʻshini Jeta xoni Qamariddinni toʻla yengadi. Shu yili toʻngʻich oʻgʻli Jahongir Temuroʻgʻli oʻladi. Temurbek 5-marta Jeta tomon yuradi va Toʻqtamish oʻgʻlon bilan uchrashadi. Toʻqtamishga Sigʻnoq va Sabron oʻlkalarini beradi. 1376-yilning oʻzida Temurbek Oʻrisxon tomon qoʻshin tortadi. Jayron Qamishda yogʻiy qoʻshinini yengadi. 1377-yilda Samarqandga qaytadi. Temurbek qaytishi ortidan Toʻqtamish hokimiyati yiqiladi. Temurbek Toʻqtamishni yana qoʻllaydi va qurol-yaroq bilan taʻminlaydi. 1379-yil Temurbek Xorazm tomon 4-marta yurish qiladi. Xorazm qalʼa qamalida Yusuf Soʻfiy Temurbek bilan birga-bir urushishni soʻraydi. Temurbek soʻrovni sharaf bilib yolgʻiz oʻzi qalʼa ostiga boradi. Biroq Yusuf Soʻfiy tashqariga chiqmaydi. Temurbek qalʼani egallaydi. 1381-yilda Temurbek Eron oʻlkasi tomon qoʻshin tortadi. Oq Oʻrda bilan jang

Temurning Oltin Oʻrdaga qarshi 1391-yildagi yurishi Temurning Oltin Oʻrdaga qarshi 1395-yildagi yurishi.

Amir Temur Movarounnahrni moʻgʻullar hukmronligidan ozod etib, bu qad. mamlakatda mustaqil davlat barpo etgan boʻlsada, hali mamlakatda barqaror tinchlik oʻrnatilgan emas edi. Bir tomondan ayrim viloyat hokimlari Amir Temur hakimiyatini tan olishdan bosh tortib turgan boʻlsalar, ikkinchi tomondan mamlakatning sharqiy va shim. hududlari notinch edi. Moʻgʻuliston bilan Oq Oʻrda hukmdorlari Fargʻona vodiysining sharqi, Oʻror, Yassi (Turkiston) va Sayram sh.lariga xavf solib, bu hududlarga tez-tez hujum qilar va aholini talontoroj qilardi. Shuning uchun ham Amir Temur dastlabki yillarda mamlakat sarhadlari xavfsizligini taʻminlashga katta ahamiyat berdi. Isyonchi amirlarga qarshi shafqatsiz kurash olib bordi. 1370-yil kuzi va 1371-yil bahorida amir Zinda Chashmga zarba berib, Shibirgʻon viloyati boʻisundirildi. Balx va Toshkent viloyatlari ham Amir Temur hokimiyatini tan oldilar. Ammo Xorazm Oq Oʻrda hukmdorlariga suyanib, hanuz boʻysunishdan bosh tortib kelardi. Xorazmni Amir Temur Chigʻatoy ulusining ajralmas qismi deb hisoblab, uni oʻz davlatiga koʻshib olish siyosatini tutdi. Ammo bu masala elchilar vositasida tinch yoʻl bilan hal etilmagach, Amir Temur Xorazm hududiga besh marotaba yurish qildi. Birinchi yurishi 1371-yil yoz (iyul)ida Kot shahrini egallash bilan yakunlandi. Amir Temurning 1373-yil bahori va 1375-yil yozida Xorazm tomonga qilgan ikki yurishi natijasiz tugadi. Bu asnoda Oltin Oʻrda xoni Toʻxtamish bilan ittifoq tuzib olgan Xorazm hukmdori Yusuf soʻfi, uning yordamida Amir Temur davlati hududlariga bir necha bor yurish qilib, Qorakoʻl viloyati va Buxoro tumanlarini talon-toroj etdi. Bunday vaziyat shubhasiz, 1379-yilda Amir Temurni toʻrtinchi marotaba Xorazmga qoʻshin tortishga majbur etdi. Lekin, bu yurish ham avvalgilari kabi sulh tuzish bilan tugadi. Biroq shunga qaramay, Yusuf soʻfi ilgari Xorazmning Chigʻatoy ulusiga tegishli boʻlgan jan. sharqiy (Kot va Xiva sh.lari birga) qismini yana qaytadan bosib oldi. Amir Temur davlatiga nisbatan Yusuf soʻfining tutgan bunday tajovuzkorona siyosati Xorazm ustiga Amir Temurning beshinchi marta yurish qilishiga sabab boʻldi. 1388-yilda Xorazmning poytaxti vayron etilib, uning hududlari Amir Temur davlatiga boʻysundirildi.

Amir Temur buyuk shoh va sarkarda, yoshlik chogʻidan jang sanatini puxta oʻrgangan buyuk shohdir. U butun bir Movorounnaxrni gullab yashnatgan. Uning davlati va qudrati oʻsha

davr uchun cheksiz bo'lgan. Xalqini farovonligi va tinchligini muhim deb hisoblagan va buning uchun jang-u jadallar qilgan. Ko'plab davlatlar ustidan g'alaba qozonib ularni o'zini tasarrufiga olgan. Kuchli siyosatshunos bo'lgan. Uning "Temur Tuzuklari" asari butun bir siyosatni, davlatni boshqarishni asosiy qoidalarini mujassamlashtirgan. Biz shunday buyuk ajdodimiz borligidan faxrlanaiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

4. Иванин М. Икки буюк саркарда: Чингизхон ва Амир Темур. – Т.Фан, 1994. – 238 б.
1. Аҳмедов Б. Амир Темур дарслари. – Т. Шарк, 2000.
2. Бердимуродов А. Гўри Амир мақбараси – Т, 1996.
3. Руи Гонсалес де Клавихо. Амир Темур саройига саёхат кундалиги (1403-1406 йиллар). Профессор Очил Тоғаев таржимаси. – Т. О'ZBEKISTON НМЖ, 2010.
4. Meri. *Medieval Islamic Civilization*. Routledge, 2005 — 812-bet. ISBN 978-0415966900.
5. *Muntaxab-al Lubab*, Xafi Xon Nizom-ul-Mulkiy, Vol I, p. 49. Printed in Lahore, 1985

JALOLIDDIN MANGUBERDI - VATAN HIMOYACHISI

Andijon Davlat Pedagogika instituti Kimyo yo'nalishi talabalari

Abdurahmonova Nazokat Oybekjon qizi, Sobirova Charosxon Akmaljon qizi

Anatatsiya. Buyuk sarkarda Jaloliddin Manguberdi yurtimiz tarixida ochmas is qoldirgan vatan himoyachisidir. Uning vatan uchun ko'rsatgan jasorati buyukdir. Ushbu maqolada Jaloliddin Manguberding hayoti, yurtimiz buyuk tarixida qoldirgan ulkan ishlari, yurt tinchligi yo'lida ko'rsatgan jasoratlari haqida hamda Chingizxon bilan olib borgan janglari voqealari to'g'risida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Jaloliddin Manguberdi, Xorazm, xalq, millat, vatan, jasorat, Chingizxon, Sind daryosi, jang.

Анатация. Великий солдат Джалал ад-Дин Мангуберды – защитник Родины, оставивший неизгладимый след в истории нашей страны. Его мужество перед страной огромно. Эта статья содержит информацию о жизни Джалал ад-Дина Мангуберди, его великих трудах в великой истории нашей страны, его мужестве в деле мира в стране, а также о событиях его сражений с Чингисханом.

Ключевые слова: Джалал ад-Дин Мангуберди, Хорезм, народ, нация, родина, мужество, Чингисхан, река Синд, битва.

Annotation. The great soldier Jalal ad-Din Manguberdy is the defender of the homeland, which left an indelible mark in the history of our country. His courage for the country is immense. This article contains information about the life of Jalal ad-Din Manguberdi, his great works in the great history of our country, his courage in the cause of peace of the country, and the events of his battles with Genghis Khan.

Keywords: Jalal ad-Din Manguberdi, Khorezm, people, nation, homeland, courage, Genghis Khan, Sindh River, battle.

Jaloliddin Manguberdi (1198—1231) – Xorazmshohlar davlatining so'nggi hukmdori (1220-yildan), Muhammad Xorazmshohning to'ng'ich o'g'li, kelib chiqishi Turkmanlarning Begdili urug'iga borib taqaladi. Jaloliddin 33 yil umr ko'rgan bo'lib, shundan 11 yili turli janglar ichida o'tgan. To'liq ismi Jaloliddin ibn Alovuddin Muhammad. Onasi – Oychechak bo'lgan. Dastlab u taxt uchun asosiy da'vogar hisoblanmagan, chunki onasi Oychechak Aluddin Xorazmshoh haramidagi kanizaklardan biri edi. Taxt vorisi G'iyosiddin Pirshoh bo'lgan va uning taxt borasidagi da'volarini onasi Terken Xotun qo'llab quvvatlagan. Ammo, otasi o'limi oldidan Jaloliddinni taxt vorisi qilib tayinlaydi, Jaloliddin Anushteginiylar Turkman Sulolasidan Bo'lgan. Jaloliddin Anushteginiylar sulolasidan bo'lgan Xorazmshoh Alovuddin Muhammad va uning rafiqasi Oychechakning to'ng'ich o'g'li edi. Xorazmshohning zamondoshi, tarixchi an-Nasaviyning yozishicha, u o'zini turkiy deb hisoblagan, xususan: „Men turk, arab tilidan bexabarman“, degan. Sulton Jaloliddinning shaxsiy kotibi Shihob addin Muhammad ibn Ahmad an-Nasaviy uni shunday ta'riflaydi: „U qora tanli, bo'yi past, nutqi va ifodasi turkiy edi, lekin forscha ham gapirardi. Uning jasoratiga kelsak, men aytib o'tgan janglar bu haqda gapirishga kifoya qiladi. U sherlar orasida sher, jasur otliqlari orasida eng jasur edi. Yumshoq edi, jahli chiqmasdi, so'kmasdi“. Jaloliddin Manguberdi voyaga yetgach, otasi uni G'azna, Bomiyon, G'ur, Bust, Takinobod, Zamindovar va Hindiston hududlarigacha bo'lgan yerlarga hokim va taxt vorisi etib tayinlagan (1215), biroq Turkon xotun va qipchoq amirlarining qat'iy noroziligi

sababli Qutbiddin O‘zloqshoh foydasiga vorislikdan mahrum etilgan. Jaloliddin Manguberdi otasining harbiy yurishlarida ishtirok etib, o‘zining jasur jangchi, iqtidorli sarkardalik qobiliyatlarini namoyish etgan (qarang Irg‘iz daryosi bo‘yidagi jang).

Sind daryosi bo‘yidagi jang. Chingizxon katta qo‘shin to‘plab Jaloliddin Manguberdiga qarshi shaxsan o‘zi otlangan. Fapdiz qal‘asi yaqinida Jaloliddin Manguberdi Chingizxon qo‘shinining ilg‘orini tor-mor keltiradi va kuchi ozligi sababli Sind (Hind) daryosi tomon chekinadi. Chingizxon qo‘shini Jaloliddin Manguberдини daryodan o‘tishiga imkon bermay qurshab oladi. 1221-yil 25-noyabrda bo‘lgan tengsiz jangda (Sind daryosi bo‘yidagi jang) mag‘lubiyatga uchragan Jaloliddin Manguberdi 4000 jangchisi bilan 18-20 metrlik jarlikdan Sind daryosiga sakrab, uning o‘ng sohiliga suzib o‘tib, cho‘l ichkarisiga kirib ketdi (Bu cho‘l hozirda ham Cho‘li Jaloliy deb ataladi). Chingizxon Jaloliddin Manguberding bu jasoratidan hayratda qolib, o‘z o‘g‘illariga qarab: „Ota o‘g‘il mana shunday bo‘lishi lozim!“, degan.

Chingizxon boshchiligidagi mo‘g‘ul qo‘shinlari Movarounnahrda bostirib kirib birin-ketin shaharlarni egallab, Samarqandga yaqinlashganlarida xorazmshoh Muhammad Kaspiy dengizi bo‘yida joylashgan Obeskun shahri yaqinidagi Ashura orolidan panohtopgan. Og‘ir bemor bo‘lgan Muhammad o‘g‘illarini yoniga chorlab, so‘nggi damda Jaloliddin Manguberдини o‘z o‘rniga xorazmshoh etib tayinlagan. Jaloliddin Manguberdi ukalari Oqshoh va Qutbiddin O‘zloqshoxlar bilan birga Gurganj mudofaasiga oshiqadi. Lekin Gurganjdagi qipchoq amirlari Turkon xotunning akasi Xumorteginni sulton deb e‘lon qilib, Jaloliddin Manguberdiga qarshi suiqasd uyushtirmoqchi bo‘ldilar. Bundan xabar topgan Jaloliddin Manguberdi Temur Malik boshchiligidagi 300 suvoriy bilan Gurganjni tark etib Xurosonga yo‘l olgan. Niso shahri yaqinida uni 700 nafar mo‘g‘ul suvoriysi kutardi. Jaloliddin Manguberdi shiddatli jangdan so‘ng ularni tor-mor keltirib, Nishopurga keldi. Bu yerdan u barcha viloyat hokimlariga nomalar jo‘natib, mo‘g‘ul bosqinchilariga qarshi birlashishga da‘vat etadi. Bir oydan so‘ng G‘azna tomon yo‘l oladi. Yo‘lda unga Hirot voliysi, qaynotasi Aminal mulk 10 ming kishilik qo‘shin bilan kelib qo‘shilgan. Qandahorni qamal qilib turgan mo‘g‘ul qo‘shinlari bilan 3 kunlik jangda Jaloliddin Manguberdi ularni tor-mor keltirgan. Jaloliddin G‘aznaga 1221-yilda kirib kelgan. Bu yerda unga xalaj qabilasi boshlig‘i Sayfuddin Ig‘roq, Balx voliysi A‘zam Malik, afg‘onlar sardori Muzaffar malik, qarluqlar yetakchisi Hasan Qarluq kelib qo‘shilgan. Ularning har biri ixtiyorida 30 minglik qo‘shin bor edi. Jaloliddin Manguberding o‘zidagi kuchlar esa 60 ming suvoriy edi. Jaloliddin Manguberdi Valiyon qal‘asini qamal qilayotgan Takajuk va Malg‘ur boshchiligidagi mo‘g‘ul qo‘shiniga hujum qilib, 3 kunlik jangdan so‘ng ularni tor-mor keltirgan, 1000 dan ortiq mo‘g‘ul askari o‘ldirilgan, omon qolgan qismi Panjshir daryosidan o‘tib, ko‘prikni buzib tashlashgan. Bu Jaloliddin Manguberding mo‘g‘ullar ustidan qozongan dastlabki yirik g‘alabasi edi. Chingizxon Jaloliddin Manguberdiga qarshi Shiki Xutuxu no‘yonni 45 minglik qo‘shin bilan jo‘natadi. G‘azni yaqinidagi Parvon jangida Jaloliddin Manguberdi mo‘g‘ullar ustidan g‘alaba qozonadi, biroq jangdan so‘ng Jaloliddin Manguberding lashkarboshilari o‘lja ustida o‘zaro janjallashib qolib, oqibatda Sayfuddin Ig‘roq, A‘zam malik va Muzaffar maliklar Jaloliddin Manguberдини tark etganlar. Bu tark etishni sababi turlicha bo‘lgan. Masalan, Turkmanlar yo‘lboshchisi bo‘lgan Sayfuddin Ag‘roq bilan bir arabiy ot ustida talashib qolishadi. (O‘ljalar orasida eng noyob ulush ot hisoblagan. Otlar zotiga va chiroyiga qarab bir necha ming tilloga baholangan.) Tortishuv paytida qizishib ketgan Amin Malik Sayfuddin Ig‘roqni boshiga qamchi bilan uradi. Jaloliddin esa Amin Malikni bu ishi uchun jazolamaydi (Amin Malik Jaloliddinning qaynotasi edi, balki Amin Malikni jazolamaganiga sabab shu ham ham bo‘lishi ehtimol.) Bu nomusga chiday olmagan va qattiq

ranjigan A'zam Malik Muzaffar Malikni olib, Jaloliddin qo'shinni tark etadi. Buning natijasida xoramzshoh qo'shini yarmiga qisqaradi. Jaloliddin Manguberding yonida faqat Amin Malik o'z lashkari bilan qolgan, xolos. Jaloliddin ko'p yillar davomida Chingizxon qo'shinlariga qarshi muvaffaqiyatli kurashdi, ammo mo'g'ullarga birlashgan qarshilik frontini tashkil eta olmay, Kurdiston tog'larida halok bo'ldi. Alamut hukmdori orqali mo'g'ullar Jaloliddin yaqinda bo'lgan mag'lubiyatdan zaiflashganini bilib oldilar. O'sha yili Cho'rmag'on boshchiligidagi o'ttiz minglik mo'g'ul qo'shini Jaloliddinni osonlikcha yengib, Shimoliy Eronni egalladi. Xorazmshoh Ganjaga chekindi. Mo'g'ullar ergashib Arranni egallab olishdi. Jaloliddin Mayafarikin tog'larida panoh topdi va shu yilning avgust oyida u saljuqiylar tomonidan yollangan noma'lum bosqinchi tomonidan o'ldirilgan.

Jaloliddin Manguberdi haqida uning shaxsiy kotibi, tarixchi **Nasaviy** shunday yozadi: "Jaloliddin qorachadan kelgan, o'rta bo'yli, turk lafzli odam edi. Fors tilini ham yaxshi bilardi. Uning botirligiga kelganda shuni aytish kerakki, sulton arslonlar orasidagi eng kuchli sher edi. Bir so'zli, kek saqlamaydigan, ochiq ko'ngil, to'g'ri odam edi. U jiddiy shaxs edi. Hech qachon kulmasdi. Juda nari borsa jilmayib qo'yardi. U adolatsizliklarni yomon ko'rardi. Jaloliddin o'ta qat'iyatli, nihoyatda irodali, murakkab vaziyatlarda, taqdirning qaltis sinovlarida o'zini yo'qotib qo'ymaydigan favqulodda mard va botir sarkarda edi. O'zbekiston hukumati Jaloliddin Manguberding mo'g'ul bosqinchilariga qarshi kurashda ko'rsatgan mislsiz jasorati, vatanga va o'z xalqiga sadoqat va cheksiz muhabbatini qadrlash va uning porloq ruhini abadiylashtirish maqsadida "Jaloliddin Manguberdi tavalludining 800 yilligini nishonlash haqida" qaror qabul qildi (1998). Qarorga ko'ra, uning yurti Xorazmda Jaloliddin Manguberdiga haykal o'rnatildi, yirik ko'cha, maydon, jamoa korxonalari va boshqalarga uning nomi qo'yildi. Jaloliddin Manguberding harbiy yurishlarida hamroh bo'lgan tarixchi **Nasaviy** Jaloliddin Manguberdiga bag'ishlab "Siyrat as-sulton Jaloliddin Manguberdi" ("Sulton Jaloliddin Manguberding holati") nomli asar, Maqsud Shayhzoda esa "Jaloliddin" (1943 yil) dramasini yozgan. Jaloliddin Manguberdi haqida video film, doston, p'esa va boshqalar yaratilgan. 2000 yilning 30-avgustida "Jaloliddin Manguberdi" ordeni ta'sis etilgan.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki Jaloliddin Manguberding hayot yo'lini tahlil qiladigan, o'sha tarixiy voqealarga bugungi kun ko'zi bilan qarab baho beradigan bo'lsak, ular bizni mana shunday tabiiy va ibratli saboq-xulosalar chiqarishga undaydi. Birinchi xulosa shuki, hayot bor ekan, davlat, el-yurt bor ekan, shu erkin, osuda hayotni ko'rolmaydigan, hasad va fitna bilan yashaydigan, zo'ravonlik bilan o'z hukmronligini o'rnatishga, xalq tinchini buzishga urinadigan yovuz kuchlar hamisha bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Shaxobiddin Muhammad al-Nasaviy, Sulton Jaloliddin Manguberdi hayoti tafsiloti, T, 1999;
2. Jaloliddin Manguberdi (o'zbek, ingliz, rus tilida), T, 1999;
3. Jaloliddin Manguberdi, Vatan, yurt himoyachisi, T, 1999;
4. Buniyotov 3, Anushtagin Xorazmshohlar davlati (1097—1231), T, 1998;
5. Toshev N, Jaloliddin Manguberdi, T, 1999;
6. Bo'riyev O, Toshev N, Jaloliddin Manguberdi, T, 1999;
7. Xorazmshoh Jaloliddin Manguberdi, T, 1999;
8. Mirxondning, Ravzat us-safo"asarida Jaloliddin Manguberdi zikri, T, 1999;
9. Tonariy, Jaloliddin Xorazmshoh va uning davri, T, 1999.
10. Akbar Zamonov. O'rta asr tarixiy shaxslari hayotining ayrim noma'lum sahifalari. T. Bayoz, 2019.

O'ZBEKISTONDA GILAMDO'ZLIK TARIXI

Terdu Jahon tarixi kafedrası o'qituvchisi

Mallayev Dilmurot Tursunmurodvich

Annotatsiya: Ushbu maqolada gilamto'qish san'ati tarixi, Markaziy Osiyo va G'arbiy Yevropada uning rivojlanish bosqichlari, hozirgi ahvoli va imkoniyatlari haqida bir qancha ma'lumotlar berildi.

Kalit so'zlar: gilamchilik sohasi, julxirs, patli gilamlar, naqshlar.

Аннотация: В данной статье представлены некоторые сведения об истории искусства ковроткачества, этапах его развития в Средней Азии и Западной Европе, его современном состоянии и возможностях.

Ключевые слова: ковровая промышленность, джультхирсы, перьевые ковры, узоры.

Abstract: This article provides some information about the history of the art of carpet weaving, the stages of its development in Central Asia and Western Europe, its current state and opportunities.

Key words: carpet industry, julkhirs, feather carpets, patterns.

Gilamchilik –gilam to'qish san'ati, badiiy hunarmandlik sohasining bir turi hisoblanadi. Gilamdo'zlik har bir aholining xo'jalik faoliyati bilan bog'liq bo'lganuy an'anaviy mashg'ulot turidan amaliy san'at turi sifatida rivojlanib bormoqda. Sohaning asosiy xomashyo manbasi dehqonchilik va chorvachilikdan olingan paxta, kanop, zig'ir va jun hisoblanadi. Qadimdan chorvachilik bilan shug'ullanadigan ko'chmanchi qabilalar orasida juda keng tarqalgan. O'simlik (paxta, zig'ir, jut) tolasi, jun (qo'y, echki, tuya juni) dan tayyorlangan. Gilam to'qish uchun qirg'ilgan junlar yuvilib tozalanadi, temir taroqlarda taraladi, taralgan junlardan ip yigiriladi. Iplar turli tabiiy bo'yoqlar bilan bo'yaladi. Shuning uchun gilam ranglari o'zgarmaydi va o'zining sifatini yo'qotmaydi. Hozirda sun'iy tolalardan ham to'qilmoqda. Gilamning paydo bo'lgan vaqtini aniq aytish qiyin, chunki jun chidamsiz bo'lib, qadimiy gilamlar saqlanib qolmagan. Eng qadimiy gilam milloddan avvalgi VI-V asrlarga oid bo'lib, Tog'li Oltoydan topilgan bo'lib, u yerlar abadiy muzloqda bo'lganligi sababli yaxshi saqlangan. Olimlarning taxminiga ko'ra, u Axomaniylar davri forslari yoki Markaziy Osiyo qabilalari orasida tayyorlangan (hajmi 1,8x2 m, naqsh mujassamoti: handasiy shakllar nilufar gullar bilan bezatilgan, keng hoshiyalarida otliq chavandozlar, xoldor bug'ular, grifonlar tasviri bor).[1:Qadimiy va ilk o'rta asrlar gilamga oid ma'lumotlar yozma manbalarda saqlangan. Saljuqiylar davrida gilamlar ("ko'nya"-topilgan joy nomidan) ko'plab tayyorlangan va Misr, Hindiston, Xitoyga chiqarilgan. O'rta asrlarda Gilam uch yo'nalishda

rivojlangan: 1.Ko'chmanchivayarimko'chmanchichorvadorqabilalarda;2.O'troq(qishloqyokish ahar) aholiorasida;3.Saroy ustaxonalarida.Tadqiqotchilar Eron, Kavkaz orti, Markaziy Osiyo gilamlarini alohida ko'rsatib o'tganlar.XVI asrdagi saroy (eron) gilamlari yaxshi saqlangan. Bu gilamlar ("Turunj", "Shoh Abbos", "Bog'", "Ov" va boshqalar) amaliy san'atning nodir namunalaridir. Ular miniatyura ustalari –musavvirlarning chizgilari asosida to'qilgan. Gilamlar Turkiyada, Boburiylar davrida Hindistonda ("Mo'g'ul", "Agra" va boshqa), Misr, Suriya, Kavkaz ortida taraqqiy etdi.XVIII-XIX asrlarda gilamlar Zakavkazy va Markaziy Osiyoda

saroylarda emas, balki xalq orasida keng tarqaldi. Asosiy markazlari Kazax, Ganja, Shirvon, Boku, Naxichevan bo'lgan Zakavkazye gilamlari rang-barang mujassamoti, ijro usuli va badiiy jihati bilan, Markaziy Osiyo gilamlari ("Salor", "Sariq", "Taka yovmut", "Bashir" va boshqalar) qizil rangining teranligi, handasiy gullari va o'ta pishiqligi bilan ajralib turadi. G'arbiy Yevropa gilamchiligida XVI asrdan fransuz, nemis gilamchiligi alohida o'rin tutgan. XVII-XVIII asrlardan patli gilamlar (1624 yilda Parijda) ishlab chiqarila boshlangan, keyinroq Angliya va Ispaniyada ham patli gilamlar tayyorlash yo'lga qo'yilgan. XIX asrdan gilamlar fabrikalarda ishlab chiqarila boshlagach, uning sifati keskin pasayib ketdi. XX asr o'rtalaridan badiiy hunarmandlikda gilamni qayta tiklashga urinishlar samarali bo'ldi. Polsha, Bolgariya, Ruminiya, Yugoslaviya patli gilamlari bilan bir qatorda patsiz gilamlar ham tayyorlana boshladi. Gilam Markaziy Osiyo, xususan, O'zbekistan hududida juda qadimdan rivojlangan (Xorazmdagi arxeologik qazishlar paytida miloddan avvalgi 1-ming yillikka mansub gilam namunasi topilgan). [2:92] Gilam bilan, asosan, ayollar shug'ullangan, naqsh (gul)lar (islimiy, girih, hayvon shakllari, turli narsalar tasviri, urug' tamg'asi va boshqalar)ni esa xotiradasaqlashgan. Bezaklarida yo'lbars va tuya izlari, olma guli, uzum zangi, tuya bo'yni, qalqon, o'simliklar ifodalangan, ayniqsa hayvonshoxi tasviri keng tarqalgan. [3:87] Mujassamotining berkligi, markaziy maydonning naqshli hoshiya bilan o'ralganligi (yo'l-yo'l naqshlar bundan mustasno) Markaziy Osiyo gilamlari uchun o'ziga xos bo'lgan, naqshining aniqligi, go'zal bo'lishi va ranglarining uyg'unligi ularning badiiy qimmatini oshirgan. Asosiy rang qizil rang va uning 2-3 turi bo'lib, ko'k, qora, oq, sariq ranglar ikkinchi darajali bo'lgan. Ranglarning mohirona ishlatilishi bilan ifodali tasvir hosil qilingan. Bir naqsh qismlarini turli ko'rinishlarda bo'yalishi bilan rang-baranglikka va jozibadorlikka erishilgan. Andijon, Samarqand gilamlari, qoraqalpoqlar to'qigan o'tov jihozlari badiiy jihatdan mohirona ishlangan. Andijon gilamlarining pati qisqa, qalin va mayin bo'lgan. Samarqandning rangdor uzun patli julxirs ("ayiq teri") gilami o'ziga xosligi bilan ajralib turadi. XX asrga kelib, gilam o'ziga xos tarzda taraqqiy etdi, gilam markazlarida gilam to'qish rivojlandi, artellar tuzilib, ularga xalq ustalari jalb qilindi (masalan, Andijon viloyati Oyim qishlog'idagi gilam to'qish arteli), ularda bir xil naqshli, yuqori sifatli gilamlar, shuningdek, mayda ro'zg'or buyumlari to'qildi. XX asr 30-yillarning 2-yarmidan mavzuli va tasvirli gilam namunalarini yaratishga urinishlar bo'ldi. Gilam markazlarida Kavkaz gilamlari, an'anaviy turkman gilamlari xilidagi birmuncha soddalashtirilgan gilamlar ishlab chiqarildi, faqat Samarqand gilami (julxirs) o'zining an'anaviy uslubini, rangdorligini saqlab qoldi. XX asr 40-50-yillarda gilam markazlari (Samarqand va Kitobda 1946-yil; Xiva, Andijon va Termizda 1947-yil; Shahrisabzda 1949-yil; Xo'jaylida 1954-yilda) tashkil etildi, mahalliy ustalar shogirdlar tayyorladi, qadimiy an'anaviy naqshlar tiklandi. Rassom va hunarmand ustalar hamkorligi natijasida muvaffaqiyatlarga erishildi. Amaliy va mahobatli san'at an'alaridan unumli foydalanilib, dastlabki yanginusxa Xorazm gilami va unga xos bo'lgan feruza rang zamin yaratildi. 60-yillarning oxirida mayda artellar birlashtirilib yangi gilam korxonalari tashkil etildi, mohir ustalar shu korxonalarda mehnat qila boshladi. Olmaliq, Samarqand, Xiva, Forish, Shofirkon va boshqa joylardagi fabrikalarda an'anaviy naqsh mujassamoti va badiiy jihatdan ijodiy boyitilgan nafis gilamlar tayyorlandi. Hozirda gilam Farg'ona vodiysida, Qashqadaryo, Surxondaryo, Sirdaryo viloyatlari, Qoraqalpog'istonda rivojlangan. Shuningdek, Samarqand, Urgut, Qo'qon va Xorazm ham gilam markazlaridir. An'anaviy gilamchilik hunarmandlik turi (uyda to'qiladigan sifatida) rivojlanmoqda. Samarqand va Buxoroning ipak gilamlari ham keng tarqalmoqda. An'anaviy gilam rivojiga "Usto"

birlashmasi va “Hunarmand” assotsiatsiyasi munosib hissa qo‘shmoqda. Xorazmda gilamdo‘zlik to‘qimachilikning ko‘p yillardan mavjud bo‘lgan eng asosiy sohalaridan biri hisoblanadi. Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, gilamchilik juda qadimgi davrlardan paydo bo‘lgan san’at turi hisoblanadi. Gilam to‘qish juda murakkab kasb bo‘lishiga qaramay aholi undan juda unumli foydalangan. Bugungi kunda ham O‘zbekistonda gilamning bir necha turlari yaratilib kelinmoqda. Qadimiy va zamonaviy gilamlarni saqlash va kelajak avlodlarga yetkazish O‘zbekiston xalqining o‘zgacha urf-odatlaridan biri ekanligi alohida ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR :

1 *Мошкова В.Г.* Джульхирсы. Два уникальных узбекских ковра XIX в. из собрания Музея истории Академии наук Узбекской ССР./Труды Музея истории народов Узбекистана. Вып. 1. Ташкент, 1951.

2 *Мошкова В. Г.* Ковры // Народное декоративно-прикладное искусство Советского Узбекистана. Сборник статей. Ташкент, 1954.

3 *Мошкова В.Г.* Ковры народов Средней Азии конца XIX - начала XX века. Ташкент, 1970.

4 .Jabborov I., O‘zbek xalqi etnografiyasi, 1994.

**1.2. ШЕЪР ГРАФИК ШАКЛИНИНГ ПОЭТИК ИФОДА ВОСИТАСИ СИФАТИДА
ФАОЛЛАШУВ ОМИЛЛАРИ**

Анджон давлат университети
Докторанти Т. Тождинов

Аннотация: Ушбу мақолада Шеър график шаклининг поэтик ифода воситаси сифатида фаоллашув омиллари таҳлил қилинади.

Anatation: This article analyzes the factors that activate the graphic form of poetry as a means of poetic expression.

Аннотация: В данной статье анализируются факторы активизации графической формы поэзии как средства поэтической выразительности.

Калит сўзлар: ифода эҳтиёжи, хаттотлик, нотик.

Ключевые слова: потребность в выражении, каллиграфия, оратор.

Keywords: need for expression, calligraphy, orator.

Инсонга хос ифода эҳтиёжи тафаккур билан ўзаро алгоритмик муносабатда бўлиб, бир-бирисиз мавжуд эмас. Аниқроқ айтилса, ифода тафаккурнинг мантикий давомидир. Бошқа бир томондан, бу икки жараёни параллел кечадиган диалектик муносабатдаги ҳодисалар дейиш тўғри бўлади. Чунки инсон тафаккури ҳаракатга келиши билан ифодага эҳтиёж сезади. Шунга кўра, инсонга хос ҳар қандай ифода йўсини тафаккурнинг намоён бўлиш шакли ҳисобланади.

Инсон онгида кечаётган ҳар қандай фикрни ифода қилиш билан бирга, унинг ўзи бу жараённинг қай даражада амалга ошаётганини назорат қилувчи иккинчи томон вазифасини ҳам бажаради. Ифодани қайта (ифода қай шаклда бўлишидан қатъи назар) кўриб чиққан яратувчи унинг ифодавий қимматини онгидаги мазмунга мос кўрган тақдирдагина адресатга тақдим қилади. Аммо онгда мавжуд мазмун кўп ҳолларда инсоннинг ўзини англашига қаратилган бўлади ва ифодачининг ўз қарашларини таҳрирлаш эҳтиёжларига хизмат қилади. (Чунки инсон нутқий фаолиятни бошқалар билан муносабат ўрнатишдан кўра тафаккур вақтида кўпроқ фаоллаштиради.) Шундай бўлган тақдирда ҳам ифода эҳтиёжи сақланаверади ва ифода жараёнининг якун топиши унинг ифодачи наздидаги мукамалликка эришганини англатади.

Бундан ташқари, ёзув сатҳи ва ёзув комбинацияси, яъни сўзларнинг сатҳ бўйлаб қай йўсин жойлашуви ҳам ифодавий қиммат касб эта бошлади. Чунки бу масала ёзув имкониятларини инобатга олган ҳолда тўлалигича нутқни ёзма шаклда қайта ташкилловчининг ихтиёрида бўлади. Яъни ёзувчи матнни қоғозга туширар экан, уни сатҳда аслига – онгидаги кўринишига мос қайта ифодаланишини мақсад қилади. Фикр тартиби уларнинг даражаланиши, ўзаро муносабати, маъно нозикликлари шулар жумласидан.

XX аср аввалидан бошлаб юртимизда китобат қилиш – бадий матнни ўқувчига етказиш имкониятлари шиддат билан ривожланди, қисқа бир даврда литографиядан типографияга, ундан рақамли технологияларга ўтилди. Ёзув воситаларининг янгиланиб бориши эса, табиийки, шеърятнинг ҳам шунга мос янгиланишини тақозо этади. Зеро,

“Дарахт ўз япроқларини янгилаб турмаса, ўсмагани каби шеърият ҳам тинимсиз изланишлар ичра бўлмаса, ички тараққиёт тўхтаб қолиши мумкин...”¹

Хуллас, XIX аср ўрталарида мамлакатимиз ҳудудига типографиянинг кириб келиши ва тезкор ривожланиши:

1) матн график қурилишининг айнан ижодкор ўзи ташкиллаган шаклда ўқувчига узатилиши;

2) матн нусхалари орасида график жиҳатдан тафовутларнинг кескин камайиши каби икки муҳим натижа берди.

Бу эса ижодкор ва ўқувчи ўртасидаги алоқанинг воситачидан (хаттотдан) ҳоли бўлишига олиб келди. Жараёнга бошқа бир мутахассис – муҳаррирнинг аралашуви вужудга келган бўлса-да, у матннинг амалдаги тил меъёрларига мослигини таъминлаш билан шуғулланар, ёзув шакли билан боғлиқ график воситаларга аввалгидан камроқ даҳл қилади. Айниқса, бадиий матн маҳаррири ижодкорнинг график воситалар орқали ифодаланган мазмунни сақлашга алоҳида эътибор қилади.

Жамиятимизда компьютерларнинг ёзув воситаси сифатидаги вазифасининг фаоллашуви ижод жараёнига ҳам ўз таъсирини кўрсатди, албатта.

(Омадлиман мана қаршимда

Компьютеру, стол ва қоғоз)²

Анъанавий бадиий ижод ашёлари: қоғоз ва қалам ўрнини электрон ҳисоблаш машиналари эгаллай бошлади. Бу ижодкорга асарни эркин ва қулай шароитда таҳрирлаш имкониятини берди. Бундан ташқари компьютер дастурларида мавжуд ёзувнинг турли шакллари шоир учун ифода воситасига айланди. Энг аҳамиятли жиҳати шоирда компьютерда терилган матнни, ўз шеърини, босма шаклда қандай кўринишда бўлиши ҳақида тўла тасаввурга эга бўлиш имконияти шаклланди. Шунга кўра, у ўзи бадиий мақсад қилган мазмунни тўла ифода эта оладиган матн шаклини яратиш ва ўзгаришсиз узатиш имкониятига эга бўлди. Яъни “Хаттотликнинг замонавий таърифига кўра: “Белгиларни ифодали, уйғун ва моҳирона лойиҳалаш санъати”ни эгаллади.”³ Айни жараён график воситаларнинг ифодавий фаоллигини рағбатлантирди.

Иккинчи томондан эса, матн таҳлилига киришилган вақтда ёзув воситасида моддийлашган матн графикасини онгли равишда, махсус ташкилланганини инобатга олиш унда ифодаланиши мақсад қилинган мазмунни тўла қувват билан англашда жуда муҳим масалага айланди.

Ёзма нутқ ифодавий мукамалликка эришиш йўлида табиий тўхтовсиз ҳаракат қилса-да, ҳеч қачон мукамал ифодавийликка эга бўлмайди. Чунки у жонли оғзаки нутқнинг реал иштирокчилари сўзловчи ва тингловчи орасидаги иккиламчи восита бўлиб, бу воситани ташкил қилган кодлар ёзма нутқ иштирокчилари (ёзувчи ягона бўлган ҳолда ҳам, ўқирман бирдан ортиқ бўлади) томонидан, табиий, фарқли қабул қилинади.

График шакл ифода имкониятларининг фаоллашуви Янги ўзбек шеъриятининг шаклланиши билан бирга кечди ва мос равишда бирга ривожланди. Адабий жараёндаги

¹Қ. Йўлдошев. Ёниқ сўз. –Тошкент: Янги аср авлоди, 2006. – Б 106

² Усмон Азимнинг шеърий концерти. [Интернет манба]. URL: https://youtu.be/мурожаат_қилинган_сана:12.12.2022)

³ Каллиграфия – Википедия [Интернет манба]. URL: <https://ru.wikipedia.org> (Мурожаат қилинган сана:12.12.2022)

маълум оралиқ алоҳида давр сифатида айириб кўрсатилар экан, аввало, унинг хос хусусиятлари ҳақида сўз боради. Назарда тутилган адабий давр хусусиятларини аниқлаш вақтида таққослаш, таснифлаш каби бир қатор амалиётлар бажариладика, аниқланган жиҳатлар сўз бораётган даврни ташкил қилувчи қисмлардек тасаввур уйғотади. Шу ўринда таъкидлаш керакки, адабий даврга хос хусусиятлар уни юзага келтирган омиллар эмас, балки эҳтиёж ўлароқ шаклланган адабий жараённинг натижаси бўлиб, улар назарий қарашлар асосида аниқланади. Зеро "...назария ҳамиша ижод амалиёти ортидан боради, чунки (у) ўз конун-қоидаларини унинг ютуқлари асосида ишлаб чиқади..."⁴

Ўзбек шеърлятида юз берган янгиланишлар эса шеърнинг ташқи қурилишига ҳам янгича ёндашувни талаб қилади. Бугунги кун шеърлятида график шакл мазмундан аввал тайёр бўлган қолип эмас, балки ифода воситасига айланди. У, энг аввало, мазмуннинг натижаси, қолаверса, шеърлий нутққа хос ихчамлик ва зичликка путур етказувчи тафсилотлар ва ёндош матнларни ифодалашнинг ўзига хос йўли бўлиб хизмат қилмоқда. Шунга кўра, шеър график шаклининг янги имкониятларини ифодавий вазифаларини кўриб чиқиш ўринли бўлади. Чунки шеърнинг график шакли бадиий тасвир ва ифода воситаси сифатида мазмуннинг тўла ифода этилишига ва ўқувчи томонидан қайта идрок этилишига хизмат қилади.

Биринчидан, адабиётимиз тарихида аруз вазнида ёзилган кўплаб мукамал лирик асарлар борлигини таъкидлаш билан бирга, шуни ҳам айтиш керакки, унинг мазмун ва шаклга кўйган талаблари шу даражада қатъий бўлиб, ижодкор мазмундан аввал вазн ва шакл талаби билан ҳисоблашишга мажбур эди. Бутун аруз назариясида ягона моҳият – “вазнга мажбурлаш” асосида бирлашадиган “васл, имола, сакта, таслим, тазниб, тағйир”⁵ деб аталадиган қатор ҳодисалар фикримизнинг далили бўла олади. Бу ҳодисаларнинг умумий моҳияти вазн талабини бажариш учун сўз, ёки сўзларга ўзгариш киритиш, уларнинг талаффуз чегарасини қайта тақсимлаш бўлса-да, бу муаммонинг ҳаммаси эмас. Айни ҳолдаги энг муҳим муаммо қилинган ўзгаришларнинг шеър график шаклида ифода қилинмаслигидир. Ўқувчи мутолаа вақтида юқоридаги каби ҳолга дуч келса, у икки йўл:

а) нутқ ирод этишни давом эттириш(вазни сақлаш)ни;
 б) ритмни бузиб, байт мазмунини англашдан бирини танлаши керак. Натижада шеър бир ўқишда англамайди. Ўқувчи эса мақсади (декламация қилиш ёки эстетик завқ олиш)га қараб шеърга қайта ёндашишга мажбур бўлади. Юқоридаги каби қатор омиллар сабаб мумтоз адабиётимиз мукамалликка эришиб бориш билан бир вақтда чинакам ижод табиатига ёт қолипланган кўриниш ола бошлади. Оқибатда кейинги даврларга яқинлашгани сари мумтоз шеърлятда умумий шаклга солинган мотивлар, образлар, ғоялар, туйғулар такрори кузатилди. Мумтоз адабиётимизда энг кўп учрайдиган ғазаллар арузнинг турли баҳрларида ёзилса-да, уларнинг шаклий қурилишини ягона моҳият – математик ҳисоб-китоб бошқариб туради. Ижодкорнинг ягона имконияти эса мавжуд шакллар ичида янгича тематик композицияни яратишдан иборат бўлиб қолдики, бу ҳол маълум даражада бадиий тафаккур тушовига айланди. Юқорида таъкидланган қатъий шакллар ҳукмронлиги шароитида янги шеърлятга эҳтиёж сезилди: “Мумтоз шеърлятда изометрияга, жумладан, шеърлий асарларда бандларнинг бир хил (мисралар сони, ўлчови, қофияланиш тартиби) бўлишига қатъий амал қилинган бўлса, кейинги давр шеърлятида

⁴ Қуроноф.Д.Мутолаа ва идрок машқлари\Шеърхонлик машқлари. – Тошкент: Академнашр, 2013. –Б 205

⁵Д. Зоҳидова. Аруз сабоқлари. – Тошкент: Mumtoz so'z , 2016. – Б 37

(ғарбда романтизм даврида, ўзбек шеъриятида ХХ асрдан) бу қоидадан чекиниш одатий ҳолга айланди...⁶ Аввало, янгиланиш эҳтиёжи адабиётнинг ижтимоийлашиш зарурияти юзасидан мазмунда кечса-да, янги мазмунни ифода этишга қодир шаклга ҳам талаб мавжуд эди. Бармоқ вазнининг қайта фаоллашуви ва унинг негизида график шаклдаги янгиланишлар ХХ асрнинг биринчи чорагида юз берган шеъриятимиздаги ўзгаришларнинг асосийларидан биридир. Чунки аруз вазни кириб келгунга қадар бармоқ вазнидан, асосан, халқ оғзаки ижодида ва ҳали нутқнинг ёзувдаги ифодаси у қадар фаол бўлмаган ёзма адабиётимизда фойдаланилар эди. Бармоқ вазнининг қайта фаоллашуви вақтида эса оғзаки нутқни ёзувда ифода этиш нормал ҳолатга айланган. Бу эса янги вазнга таянган асарнинг ёзувда моддийлашишидан ҳам ифода воситаси сифатида фойдаланишга имкон яратди. Бундан график шакл ифодавий фаоллигини бармоқ вазнининг қайта фаоллашуви билан бирга кечганини кўриш мумкин. Аммо ҳозиргача адабиётшунослигимизда мавжуд “шеър тузилиши унсурлари, даставвал, шеър тизимлари қонуниятлари асосида яратилишини инобатга олиш зарур”⁷ қабилидаги фикрлар шеър график шаклига ҳалигача муносабатнинг янгиланмаганига далолат қилади. Юқоридаги фикрга кўра, шеър тузилиши унсурларининг айна қандай шаклланишини вазн бошқариб туради. Яъни аввал қоидалар яратилган ва шу қоидалар асосида шеър ёзилади каби адабиётнинг мавжудлик шартларига зид фикрни англаш мумкин.

Бу ўринда қолиплаган шеър шакли инкор этиш ҳам бир қадар ноўрин. Бу қонуниятлар ҳам ўз даври учун бениҳоя қимматли, аммо адабиёт ҳаракатда ва ўзгаришга мойил экан, бугунги кун шеърияти учун шеър шаклга нисбатан янгича ёндашув зарур. Гулбаҳор Саидғани янгиланган шеърият ҳақида “барча “мавжуд” (изоҳ бизники) қоидалар анъанавий шеърият учун тўғри, лекин ноанъанавий шеърият учун бекор. ХХ аср охири – ХХI аср бошларида шаклланган модерн шеъриятда строфикага қўйилган ҳамма талаблар бузилади”⁸. Бу ўринда фикр мантиқан тўғри эса-да, ифодага нисбатан бироз эътироз туғилади. Олима назарда тутган шеъриятни ноодатий ёки модерн шеърият дея баҳолаш бироз хато. Шакл билан боғлиқ янгиланишларни ифода усули билан боғлиқ янгиланишлар дея баҳолаш ўринли бўлар эди.

Иккинчидан, “...янгилашган ижтимоий-тарихий шароитда яшаётган инсон қалбини акс эттириш учун шеъриятни ҳам шунга мувофиқ ислоҳ қилиш зарурати юзага келди...”⁹ ҳар соҳада янгиланишларни англаган (яна қандай шароитда – узоқ вақт оғир турмуш тарзидан зада бўлиб ҳар қандай силжиш катта бир янгиланиш, дея баҳолайдиган бир вақтда) кишининг руҳияти ўтмишидаги ҳар қандай анъана ва ақидаларга танқидий назар билан қарар экан, бесаранжомлик, жўшқинлик ҳаракат хоҳиши каби қатор ҳолатлар ҳам унинг руҳиятида бирдек акс этади. Айна вақтгача бўлган шеър шакллари биринчи томондан, “эскилик анъанаси” эканлиги билан, иккинчи томондан юқоридаги каби қаҳрамон (лириканинг ижтимоийлашувининг энг бирламчи белгиси қаҳрамоннинг реал вақтдаги кишиларга мос келиши эканлигини таъкидлаш керак)ни акс эттиришга имкон бермаслиги сабабли ўз қиммати йўқота бошлади.

⁶Quronov. D, Mamajonov.Z, She’ralieva.M. Adabiyotshunoslik lug’ati.-Toshkent: “Akademnashr”, 2013.-Б 62

⁷ Т. Бобоев. Адабиётшунослик асослари. – Тошкент: Ўзбекистон. Тошкент, 2002. – Б 194

⁸Саидғаниева. Г. Истиклол даври лирикаси строфика ва ритмнинг поэтир образ яратишдаги ўрни: Фил. фан.номз...дисс. – Тошкент: 2011. – Б 46

⁹ У. Ҳамдам. Янги ўзбек шеърияти. – Тошкент: Adib, 2012. – Б 5

Юракда умидлар, аламлар...
 Тўзимсиз қирғокни босаркан,
 Нега мен чакмоқдай югурмай?!
 Эскиган, чириган тамаллар,
 Йўқликка эгри йўл ясаркан,
 Нега мен ундан юз ўгирмай?!

Кўнглим ёш, руҳим ёш, кучим ёш,
 Ёш йўллар, ёш гуллар излайман.
 Орқага тортганга ҳадям – тош,
 Ҳар чоқ мен илгари ундайман...¹⁰

Шеър тематик композициясини ташкиллаш учун мисраларнинг бандларга махсус тақсимланиши(6/4), лирик қаҳрамон кайфияти ва кечинмага мос ритм, интонацияни шакллантирган тиниш белгилари, хусусан, бир неча муқобил тиниш белгилари орасидан биттасининг (...) танланиши ва қўшалок қўлланиши билан боғлиқ ўринлар лирик қаҳрамон руҳиятига хос динамикани ифодалашда график шаклнинг ифода воситаси сифатида фаоллашувини кўрсатади.

Учинчидан, авом халқни уйғотишни мақсад қилган жаҳид адабиёти, мумтоз адабиётимиздан фарқли, халқнинг оғир аҳволига ойна тутишдек кескин йўлдан борди. У вазмин, донишмандона оҳанг – дидактикадан киноя ва аччиқ таънага бой динамик оҳангни танлади. Натижада шеърятимизда нотиқлик санъати белгилари пайдо бўлди. “Нотиқ ишонтиришга далиллаш билан, завқлантиришга услубнинг гўзаллиги ҳисобига, ўз измига солишга эса кучли эҳтирос ёрдамида эришар эди. Жаҳид шоирлари шеърини нутқ ирод этаркан, ишонтириш ва ўз измига солишга асосий эътиборни қаратадилар, завқлантириш мақсади эса буларнинг соясида қолади. Натижада шеърнинг шаклий хусусиятлари, услуби ва тили ҳам шунга мувофиқ кўриниш олади”.¹¹ Ўз навбатида, бу тўғри танланган йўл бўлиб, саводсиз кишилар кўпчиликни ташкил қилувчи жамиятни илмнинг ягона нажот эканлигига ишонтириш учун энг мақбул йўл эди. Бу эса ижодкордан адресатни ўқувчи сифатида эмас, балки тингловчи сифатида баҳолаш талабини қўйди. Айни вазиятда, ижодкорга шеърнинг декламация жараёнини ташкиллаш мажбурияти юкланар эди.

Қолаверса, маърифат улашиш йўлидаги саъй-ҳаракатлар кўп жиҳатдан омманинг қай даражада қамраб олинганига боғлиқ эди. Омманинг саводли қисмини ўз ортидан эргаштиришни мақсад қилган адабиёт ҳамма томондан жозибали бўлиши керак эди. График шаклнинг янгилиниши шеърга ўзгача муносабатни ҳам юзага келтирди. Чунки ҳар қандай ўзгариш киши диққатини тортмасдан қолмайди. Аввалгилардан фарқли график шаклга эга шеърни кўрган ўқувчи ҳали мутолаа қилмай туриб адабий асарнинг муҳим шarti – унга ўзгача муносабат билан ёндашиш заруриятини ҳис қилади.

Тўртинчидан, XIX аср охири XX аср бошларига келиб шеърятнинг ижтимоийлашуви уни алоҳида бадиий нутқ услубидан сўзлашув услубига яқинлашувига ҳам сабаб бўлди. (Бадиий асарлар тилининг жонли сўзлашув тилига яқинлаша бошлаши Европада XVII -

¹⁰ XX аср ўзбек шеърятини антологияси. Ўзбекистон миллий энциклопедияси. – Тошкент: 2007. – Б 29

¹¹ У. Ҳамдам. Янги ўзбек шеърятини. – Тошкент: Adib, 2012. – Б 46

XVIII асрларда, бизда эса XX аср бошларидан кузатилади)¹². Жонли сўзлашув услуби нутқнинг бошқа услубларидан нафақат гап қурилиши, сўзларнинг хосланиши, балки нутқнинг ритмик-интонацион қурилиши билан ҳам фарқланади. Шеър график шакли, энг аввало, нутқнинг ритмик-интонацион қурилишини ташкиллашни мақсад қилишини инобатга олсак, XIX аср охири XX аср бошларидаги шеърят хусусида айтилган “Шакл бобидаги изланишлар, энг аввало, шеърнинг ритмик-интонацион сатҳида кўзга ташланади... Бу ўринда шеър ўлчовлари ва шеър шаклларида жонли тилга, халқ ижодидаги оҳангларга энг яқинларининг кенг истеъфода этилишини назарда тутмоқдаман”¹³, - дейди адабиётшунос У. Ҳамдам. Махсус ташкилланган бадиий нутқдан фарқли “жонли тил” нутқ моментига мос ташкилланиши билан фарқланади. Яъни унинг қандай ритмик-интонацион қурилишини бошқариб турувчи ягона мезон нутқ моментига мос ташкилланишидир. Айни шу талабга кўра бундай нутқ бошқа нутқ шаклларига нисбатан бетакрордир. Унинг маълум маънода махсус ташкилланмаганлиги, табиий шаклланиши, график шаклда ҳам ўз ифодасини топади ва муҳим аҳамият касб этади.

Шеър график шакли аввалдан тайёр қолип бўлмай, у мазмуннинг шаклдаги ҳосиласидир. Унинг ҳар қандай шаклига ижодкорнинг онгли яратиғи сифатида қараш керак. Шеър график шакли матннинг шеърый нутққа хос эканлиги ҳақида тасаввур уйғотувчи биринчи сигналдир. Унинг бу хусусияти бадиий асар ўқув жараёнини ташкиллашда, яъни ўқувчини шеърый нутқ мутолаасига тайёрлашда муҳим аҳамиятга эга. Бу жараён нутқнинг шеърый нутқдан бошқа ҳамма турлари учун ягона насрий шаклдан фойдаланиш билан боғлиқ.

АДАБИЁТЛАР

1. Қ. Йўлдошев. Ёниқ сўз. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2006. – Б 106
2. Усмон Азимнинг шеърый концерти. [Интернет манба]. URL: <https://youtu.be/мурожаат> (мурожаат қилинган сана: 12.12.2022)
3. Каллиграфия – Википедия [Интернет манба]. URL: <https://ru.wikipedia.org> (Мурожаат қилинган сана: 12.12.2022)
4. Қуроноф. Д. Мутолаа ва идрок машқлари\Шеърхонлик машқлари. – Тошкент: Академнашр, 2013. – Б 205
5. Д. Зоҳидова. Аруз сабоқлари. – Тошкент: Mumtoz so'z, 2016. – Б 37
6. Quronov. D, Mamajonov. Z, She'ralieva. M. Adabiyotshunoslik lug'ati.-Toshkent: "Akademnashr", 2013.-Б 62
7. Т. Бобоев. Адабиётшунослик асослари. – Тошкент: Ўзбекистон. Тошкент, 2002. – Б 194
8. Саидғаниева. Г. Истиқлол даври лирикаси строфика ва ритмнинг поэтир образ яратишдаги ўрни: Фил. фан. номз... дисс. – Тошкент: 2011. – Б 46
9. У. Ҳамдам. Янги ўзбек шеърйати. – Тошкент: Adib, 2012. – Б 5
10. XX аср ўзбек шеърйати антологияси. Ўзбекистон миллий энциклопедияси. – Тошкент: 2007. – Б 29
11. У. Ҳамдам. Янги ўзбек шеърйати. – Тошкент: Adib, 2012. – Б 46
12. Қуроноф. Д. Адабиёт назарияси асослари. – Тошкент: Академнашр, 2018. – Б 236

¹² Қуроноф. Д. Адабиёт назарияси асослари. – Тошкент: Академнашр, 2018. – Б 236

¹³ У. Ҳамдам. Янги ўзбек шеърйати. – Тошкент: Adib, 2012. – Б 199

OUTLINE
VOLUME-2, ISSUE-11 NOVEMBER

1	COMPETENCY APPROACH OF PEDAGOGICAL SKILLS OF STUDENTS IN A DIGITAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT Jo'raqulova Saida	5-9
2	МИКРОБИОЛОГИЧЕСКОЕ ИСЛЕДОВАНИЕ БАКТЕРИЦИДНЫЙ СВОЙСТВА ФОТОДИНАМИЧЕСКОЙ ТЕРАПИИ Сабирматов Алишер	10
3	BEHAVIOR MANAGEMENT Jumanazarova Guljayna	11-14
4	Cinnamon and its prospects in folk medicine. Hikmatova Madina	15-22
5	ENGLISH ROMANTICISM: MAJOR WRITERS AND THEIR WORKS MALOHAT ERGASHEVA	23-24
6	Стили исполнения в традиционном пении. Назокат Аслонова	25-28
7	Роль искусства макама в образовании молодежи Нихола Асадова	29-33
8	Banklarning iqtisodiyotdagi roli Anvarbek Abdiraxmonov	34-37
9	ГИЛАМДЎЗЛИКНИНГ ЭТНОМАДАНИЙ ЖАРАЁНЛАРГА ТАЪСИРИ Дилмурот Маллаев	38-41
10	MOLIYA NAZORATI FUNKSIYASINING TURLARI VA USULLARI Yodgoroy Alijonova , Ozodbek Xolmirzayev	42-46
11	DEVELOPMENT OF INTELLECTUAL SKILLS OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS Sevara Karimova , Muslima Xojjiyeva	47-52
12	Eshqobil Shukurning stilizatsiya xarakteridagi she'rlari tahlili Ergashova Sadoqat	53-63
13	ФАКТОРЫ ВОССТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ МАКОМНОГО ЖАНРА В ИСКУССТВЕ МУЗЫКАЛЬНОГО ИСПОЛНЕНИЯ Рохила Химматова	64-69
14	INTEGRATION OF THE ZERO-WASTE CONCEPT INTO THE SERVICE SYSTEM OF FAMILY BUSINESSES Aziza Ergasheva, Ramziddin Nuritdinov	70-76
15	IKAT FABRIC PROCESSING: INSIGHTS AND INNOVATIONS IN TEXTILE Musoxon Axmadxanov , Abduvali Akramov	77-78
16	BOKSCHILARNI TAYYORLASHDA JISMONIY TAYYORGARLIKNING AHAMIYATI Nodir Xonto'rayev , Aziza Zokirova	79-82
17	AMIR TEMUR – BUYUK DAVLAT ARBOBI Moxlaroy Mahmudjonova , Shohida Qodirjonova , Shahnoza Keldiyeva	83-86
18	JALOLIDDIN MANGUBERDI - VATAN HIMOYACHISI Nazokat Abdurahmonova , Charosxon Sobirova	87-89

19	О'ЗБЕКISTONDA GILAMDO'ZLIK TARIXI Dilmurot Mallayev	90-92
20	1.2. ШЕЪР ГРАФИК ШАКЛИНИНГ ПОЭТИК ИФОДА ВОСИТАСИ СИФАТИДА ФАОЛЛАШУВ ОМИЛЛАРИ Т. Тожидинов	93-98
MUNDARIJA		99-100

